

Vybrané kapitoly z etiky, historický vývoj etiky, základy etiky, etika v sociálnej práci

VYSOKOŠKOLSKÁ UČEBNICA

Peter Vansač, Vladimír Noga

Peter Vansač, Vladimír Noga

**Vybrané kapitoly z etiky, historický vývoj etiky, základy
etiky, etika v sociálnej práci**

(Vysokoškolská učebnica)

MICHALOVCE 2026

Názov vysokoškolskej učebnice:

Vybrané kapitoly z etiky, historický vývoj etiky, základy etiky, etika v sociálnej práci, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, Inštitút bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce 2026, 150 s.

Autori:

Dr.h.c. prof. ThDr. Peter Vansač, PhD.,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1007-9130>
Počet AH: 4, 11 AH

PhDr. Vladimír Noga, PhD.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8485-2996>
Počet AH: 4, 11 AH

Recenzenti:

Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.
prof. Lucia Ludvigh Cintulová, PhD.
Dr hab. Dariusz Henryk Pater, prof.

Vydavateľ:

© Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o.
Inštitút bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce. Toto dielo je publikované ako online e-dokument vo formáte PDF.

Technický redaktor: Mária Duranková, DiS.

Vydanie: Druhé

Formát: PDF (online)

Rok vydania: 2026

Počet strán: 150

Dostupnosť: <https://www.vssvalzbety.sk/publikacie/>

ISBN 978-80-8132-328-7

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 HISTORICKÝ VÝVOJ ETIKY	7
1.1 Filozofia etiky v grécko-rímskej kultúre	7
1.1.1 Iónska škola prírody	8
1.1.2 Pytagorejská škola.....	8
1.1.3 Dynamická filozofia Herakleitova	9
1.1.4 Elejská škola.....	10
1.1.5 Etika stoikov.....	10
1.1.6 Začiatky humanistickej filozofie	11
1.2 Etika v období patristiky (A. Augustín)	15
1.3 Charakter stredovekej filozofie etiky (T. Akvinský)	17
1.4 Charakter novovekej filozofie etiky	20
1.4.1 Racionalizmus v etike	21
1.4.2 Etika osvietenstva.....	22
1.4.3 Idealizmus v etike.....	23
1.4.4 Ateistická etika	25
1.4.5 Fenomenologizmus a personalizmus v etike.....	26
1.4.6 Formovanie moderných etických štandardov v pomáhajúcich profesiách	28
ZHRNUTIE KAPITOLY	29
OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE.....	31
APLIKAČNÉ ÚLOHY	31
2 ZÁKLADY ETIKY	32
2.1 Základné pojmy a definície – definícia, predmet a rozdelenie etiky.....	32

2.2	Etika ako veda a jej vzťah k filozofii a iným vedným disciplinám (napr. psychológia, sociálna práca, politika, právo)	36
2.3	Morálka a etika.....	38
2.4	Základné etické prístupy	42
	ZHRNUTIE KAPITOLY	49
	OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE.....	50
	APLIKAČNÉ ÚLOHY	51
3	ČLOVEK A JEHO SKUTKY	52
3.1	Štruktúra ľudského skutku – actus humanus.....	52
3.2	Imputabilita vôľového úkonu (nevedomosť, násilie, strach, choroba)	54
3.3	Morálna sloboda a zodpovednosť	57
3.4	Svedomie, výhrada vo svedomí	60
	ZHRNUTIE KAPITOLY	64
	OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE.....	64
	APLIKAČNÉ ÚLOHY (PRE SOCIÁLNU PRÁCU).....	65
4	ČLOVEK A ZÁKON.....	66
4.1	Podstata zákona a jeho vlastnosti	66
4.2	Prirodzený mravný zákon a jeho záväznosť.....	70
4.3	Rozdelenie zákonov	75
	ZHRNUTIE KAPITOLY	77
	OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE.....	78
	APLIKAČNÉ ÚLOHY	78
5	ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ V ETIKE V SOCIÁLNEJ PRÁCI.....	80
5.1	Vymedzenie pojmov (sociálna práca, socializácia, sociálna etika, individuálna etika, aplikovaná etika, etické kódexy, etické hodnoty, etické princípy).....	80
5.2	Altruizmus a empatia – základné hodnoty sociálneho pracovníka	85

5.3	Základné etické princípy v sociálnej práci (princíp úcty k ľudskému životu, princíp dôstojnosti ľudskej osoby, princíp spravodlivosti, princíp solidarity, princíp subsidiarity).....	87
	ZHRNUTIE KAPITOLY	96
	OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE.....	96
	APLIKAČNÉ ÚLOHY (PRE SOCIÁLNU PRÁCU).....	97
6	PROFESIJNÁ ETIKA A JEJ MIESTO V PRÁCI SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA	98
6.1	Etické kódexy ovplyvňujúce prácu sociálneho pracovníka	98
6.2	Profesionálna odbornosť a etické predpoklady sociálneho pracovníka	116
6.3	Profesionálna zodpovednosť sociálneho pracovníka	118
6.4	Etická dilema a etický problém.....	122
6.5	Etické dilemy sociálneho pracovníka a zásady ich riešenia.....	123
6.6	Modely etického rozhodovania v sociálnej práci.....	127
6.7	Etické zásady komunikácie s klientom	130
	ZHRNUTIE KAPITOLY	135
	OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE.....	136
	APLIKAČNÉ ÚLOHY	137
7	PRACOVNÝ MATERIÁL K PROBLEMATIKE RIEŠENIA ETICKÝCH DILEM V SOCIÁLNEJ PRÁCI – SEMINÁR.....	138
	ZÁVER.....	143
	POUŽITÁ LITERATÚRA.....	144

ÚVOD

Etika je neoddeliteľnou súčasťou každodenného rozhodovania, no v prostredí sociálnej práce nadobúda osobitný význam. Sociálny pracovník sa vo svojej praxi stretáva so situáciami, ktoré si vyžadujú nielen odborné vedomosti, ale aj citlivé morálne posúdenie. Rozhodnutia prijímané v kontakte s klientom často nemajú jednoznačné riešenie a sú sprevádzané napätím medzi hodnotami, pravidlami a konkrétnymi životnými okolnosťami. Práve preto je etika dôležitým nástrojom, ktorý pomáha orientovať sa v zložitých a dilematických situáciách.

Predkladaná publikácia, vydaná v druhom, prepracovanom vydaní, reaguje na potrebu prepojenia etickej teórie s praxou sociálnej práce. Jej cieľom je poskytnúť čitateľovi pevné základy etického myslenia a zároveň ukázať ich konkrétne uplatnenie v profesionálnom prostredí. Text je doplnený o novšiu odbornú literatúru a rozšírený o aplikačné úlohy, ktoré podnecujú k aktívnemu uvažovaniu, diskusii a hľadaniu riešení v reálnych situáciách.

Štruktúra publikácie je koncipovaná tak, aby postupne viedla čitateľa od teoretických východísk k praktickému využitiu. Úvodná kapitola približuje historický vývoj etiky a jej formovanie v rôznych filozofických obdobiach. Následne sa publikácia venuje základom etiky, jej pojmom, princípom a vzťahom k iným vedným disciplínam.

Ťažisko publikácie spočíva v pochopení človeka ako morálneho subjektu, jeho konania, zodpovednosti, slobody a svedomia, čo tvorí základ profesionálneho rozhodovania sociálneho pracovníka. Osobitná pozornosť je venovaná aj problematike zákona a jeho významu pre usmerňovanie ľudského konania v spoločnosti.

Kľúčovou časťou publikácie je etika sociálnej práce, ktorá zdôrazňuje hodnoty, ako sú dôstojnosť človeka, spravodlivosť, solidarita, altruizmus a empatia. Tieto hodnoty sú zakotvené v etických kódexoch a tvoria základ profesionálneho konania. Publikácia sa zároveň venuje aj etickým dilemám, ktoré patria k najnáročnejším situáciám v praxi a ponúka modely ich riešenia.

Doplnené aplikačné úlohy a seminárne materiály poskytujú priestor na prepojenie teórie s konkrétnymi situáciami zo sociálnej práce. Ich cieľom je rozvíjať schopnosť etického uvažovania, argumentácie a reflexie, ktoré sú nevyhnutné pre zodpovedný výkon tejto profesie.

Publikácia tak smeruje k tomu, aby etika nebola vnímaná len ako súbor teoretických poznatkov, ale ako živá súčasť profesionálneho rozhodovania sociálneho pracovníka, ktorý nesie zodpovednosť za svoje konanie voči jednotlivcovi aj spoločnosti.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ ETIKY

Etika ako veda sa vyvíjala spolu s filozofiou. Filozofické myslenie veľmi silno ovplyvňovalo aj etické konanie. V počiatkoch gréckeho myslenia človek vystupuje ako súčasť prírody a filozofia sa sústreďuje na hľadanie princípu sveta a človeka. Ucelenú náuku o etike rozvíjali Sokrates, Platón a Aristoteles. Na ich filozofickom a etickom myslení stavali svoje etické pohľady v období patristiky cirkevní otcovia (sv. Augustín) a v stredoveku Sv. Tomáš Akvinský.

Etické myslenie v novoveku je poznačené mnohými filozofickými smermi od racionalizmu, cez osvietenstvo, idealizmus, ateizmus až po personalizmus 20. storočia.

1.1 Filozofia etiky v grécko-rímskej kultúre

Antická filozofia preberala myšlienkové bohatstvá zo starovekého Orientu. Čulé obchodné styky najmä s Egyptom a Chaldejdom vytvorili výhodné podmienky pre rozvoj duchovnej aktivity.

Milét bol považovaný za najstaršie stredisko filozofickej gréckej školy. Keď r. 494 pred n. l. Peržania rozvrátili Milét, po zničení mesta sa filozofická škola preniesla do iných končín, kde sa vytvorili ohniská gréckych nadšencov pre filozofiu a to na pobreží Malej Ázie, na ostrovoch v Egejskom mori, na pobreží južného Talianska a na Sicílii a predovšetkým v Aténach.

Homéros (9. stor. pred n. l.), autor diel Illias a Odyssea. Základným rysom jeho chápania sveta je optimizmus a vôľa k cvičeniu sa v čnostiach, ktoré sú spolu so silou človeka zdrojom blahobytu a slávy.

Hesiodos (8. stor. pred n. l.), ľudový básnik. Napísal knihy Theogonia (O zrodení bohov) a Erga ksi hémerai (Úkony a dni). Vo svojich dielach sa dotýka mnohých etických a spoločenských otázok a pokúša sa nájsť cestu na odstránenie krívd a vylepšenie ľudských vzťahov.

Škola siedmich gréckych mudrcov – prvá polovica 6. storočia, nejestvuje jednotný názor, kto sa počíta medzi týchto mužov, uvádza sa až 20 mien. S istotou tam patria Solón, Táles z Miléta, Pittakos z Miléta a Bias.¹

¹ SOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 32–34.

1.1.1 Iónska škola prírody

Iónski filozofi predstavujú materialistickú filozofiu prírody, pretože sa zapodievali skúmaním, odkiaľ majú pôvod veci vo svete, v prírode. Svojim prácam dávajú názov (Peri fyseos – O prírode). Podľa nich prírodné javy sú hmotné a za ich prazáklad považujú materiálny princíp – vodu alebo neurčitú hmotu alebo vzduch. Preto ich Aristoteles nazval hylezoistami, lebo ešte nerozoznávali rozdiel medzi živou a neživou prírodou, všetky telesá považovali za živé, napr. magnet, ktorý priťahuje k sebe železo.²

Táles z Miléta (620 – 545) je jeden zo siedmich mudrcov. Bol matematik, astronóm a filozof.

Táles hlása tzv. hilozoismus (hile – matéria, zoé – život), že matéria je sama v sebe živá. Podľa neho celý svet naplňuje božstvo a všetko, čo sa hýbe, dokonca aj neohraničená matéria, má dušu. Sila nie je mimo matérie, ale je v jej vnútri. Táto sila je objavom života a duše. Život matérie je vnútorný a patrí nerozlučne medzi vlastnosti matérie.³

Anaximandros z Miléta (610 – 546) bol žiakom Tálesa. Napísal dielo Peri fyseós (O prírode). Vyhlásil, že prvopočiatok vecí nie je v matérii ako voda, oheň, vzduch, zem, ale je nim večný neohraničený princíp „aperion“ (aperios gr. – bezhraničný, nekonečný), ktorý nemá začiatok a koniec. Jeho veľkosť ako filozofa je v tom, že poukázal na jestvovanie aperionu ako protikladu k pojmu existencie konečných vecí.⁴

Anaximenes z Miléta (588 – 525) bol pravdepodobne žiakom Anaximandra. Podľa neho vzduch je prvopočiatkom všetkých vecí, lebo je nevyhnutne potrebný pre všetko, čo žije a dýcha. Zo vzduchu sa rodí oheň, stlačovaním, hustnutím vzduchu vzniká vietor, potom oblaky, zem a skaly. Analogicky podľa vzduchu a jeho významu vo svete vysvetľuje aj ducha, dušu a jej funkciu v tele.⁵

1.1.2 Pytagorejská škola

Originálny smer vo filozofii predstavovala pytagorejská škola. Zakladateľom školy bol **Pytagoras** (572 – 497), ktorý bol žiakom Anaximandra z Miléta. Škola sa rozvíjala okolo 200

² SOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 35.

³ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 92.

⁴ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 36.

⁵ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 36–37.

rokov.⁶ Pytagoras nezanechal po sebe nijaké písané dielo a o jeho učení a živote sa možno dozvedieť z diel jeho žiaka Filolaa.⁷

Pytagorejci učili, že duša pochádza z iného sveta, ale za akési previnenia bola spojená s telom, ktoré je pre ňu väzením, ba dokonca hrobom. Aby zmyla tieto viny, musí robiť pokánie, cvičiť sa v čnostiach, aby duch mal moc nad zmyslami a telom. Keď človek za svojho života nedosiahne vnútornú harmóniu, podlieha ďalšiemu vteleniu - reinkarnácii. Každodenný život ma slúžiť na oslobodenie duše. Len naplno očistená duša môže vojsť do večnej blaženosti.

Pre povznesenie morálky Pytagoras založil Pytagorejské bratstvo, predovšetkým pre mládež. V tomto bratstve sa rozvíjal náboženský život, ktorý sa zakladal na náboženských apolónskych praktikách, orfických mistériách, prijímajúc z východných náboženstiev sťahovanie duší. Preto Pytagorejci zachovávali:

1. askézu (zákaz pevnej stravy – vegetarianizmus, odriekanie, večerné spytovanie svedomia),
2. duchovnú prácu (zvlášť sa venovali filozofii, matematike),
3. počúvali muziku, aby nadobudli duchovnú harmóniu,
4. gymnastiku, aby sa telo podriadilo duchu.⁸

1.1.3 Dynamická filozofia Herakleitova

Herakleitos z Efezu (544 – 484) bol tvorcom prvého dialektického, dynamického a humanistického smeru v gréckej filozofii. Napísal dielo *O prírode*.⁹ Postavil sa proti elejskému monistickému tvrdeniu, že existuje len jedno bytie a preto nie je možný pohyb. Herakleitos naproti tomu tvrdil, že neexistujú nijaké trvalé veci, ale trvalý je len svetový zákon o neprestajnej zmene – „všetko plynie a nič nezostáva“ (*panta rei kai unden menei*). Podľa Herakleita obrazom sveta a jeho menlivosti je tečúca rieka, ktorá sa natoľko mení, že nie je možné dvakrát vstúpiť do nej.¹⁰

⁶ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 95.

⁷ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 39.

⁸ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 95.

⁹ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 97.

¹⁰ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 44.

1.1.4 Elejská škola

V západných gréckych kolóniách v Elee sa rozvíjala opačná náuka, ako ju rozvíjal Herakleitos. Táto náuka hlásala jestvovanie len jedného nemeniteľného bytia.

Popredným predstaviteľom Elejskej školy bol **Xenofanes z Kolonu** (580 – 480), pochádzal z Ionského pobrežia a na starobu sa usadil v Elee. Vo svojej filozofii hľadal zásadu jestvovania bytia a podľa neho to bol jeden, nemenný, neopakovateľný Boh, ktorý stojí oproti stvoreným bytiam. Učil, že prvky, z ktorých sa skladajú veci sveta, sú: oheň, vzduch, voda, zem.¹¹

Hlavou Elejskej školy bol **Parmenides z Eley** (529 - 444).

Rozlišuje poznávanie, ktoré sprostredkujú zmysly a poznávanie, ktoré má základ v rozume. Poznávanie založené na zmysloch nie je zárukou pravdy a podľa neho je len mienkou. Podľa zmyslov princípom vecí vo svete sú oheň (zdroj tepla a svetla) a zem (zdroj tmy a chladu). Skutočnú spôsobilosť k pravdivému poznaniu priznáva výlučne rozumu a predmetom rozumového poznania je bytie. V Parmenidovej koncepcii bytie je guľa, ktorá vyplňuje priestor.¹²

Zenón z Eley (490 – 430) sa preslávil apóriami (gr. apória – nedostatok, ťažkosť, rozpaky). Apóriami chcel dokázať, že nie je možné, aby bolo viac bytí ako jedno jediné, že neexistuje nijaký priestor a že nie je možná nijaká zmena – najmä nie je možný nijaký pohyb.¹³

1.1.5 Etika stoikov

Stoikov v staroveku reprezentoval **Zenon z Kitia** (331 – 232). Podľa neho kritériom pre posúdenie mravného dobra a mravného zla je samotná ľudská prirodzenosť. Šťastie človeka spočíva v potláčaní zmyslovosti a v podriaďovaní všetkých túžob pod nadvládu rozumu. Takýmto spôsobom človek dospeje k stupňu dokonalosti, že nechce nič, čo nie je v jeho moci a tak dosiahne osobnú sebestačnosť.

Mravným ideálom stoikov bol čnostný život a tento chápali tak, že človek má zosúladiť konanie s požiadavkami zákonov prírody. Čnosťou rozumeli nielen vonkajšie správanie, ale aj vnútornú dokonalosť človeka. Takáto čnosť je vlastným cieľom všetkých úsilí človeka. Výrazom dosiahnutia tohto cieľa je stoická sebestačnosť (*autarkeia*) a dokonalé oslobodenie od náruživosti (*apatheia*).

¹¹ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 99.

¹² ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 41.

¹³ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 42.

Medzi významných stoikov patrí Kleanthes z Assu (331 – 232), Chrysippos za Solov (280 – 205), L. A. Seneca (6. pr. Kr. – 65 po Kr.), Marcus Aurelius (121 – 180), Epiktetos (50 – 138). Pozoruhodná je etika Senecu, ktorý svojím učením o vernosti, o láske k ľuďom, o súcite, o odpúšťaní a dobročinnosti mal ako mysliteľ veľmi blízko ku kresťanstvu.¹⁴

1.1.6 Začiatky humanistickej filozofie

1. Sofisti

V gréckej filozofii sa v 5. stor. vyvinulo silné hnutie, ktoré kritizovalo a negovalo všetko, čo sa už vo filozofickej oblasti dosiahlo. Toto hnutie sa usilovalo vytvoriť nový druh filozofie praktického života. Predstavitelia tohto hnutia dostali názov sofisti.

Termín sofista (gr. sofistés - mudrc, mudrlant) pochádza zo slova sofidzo – múdro si počínam, mudrujem. Od čias Platóna a Aristotela dostal tento termín pejoratívny význam.¹⁵ Najväčšími sofistami v starom Grécku boli: Protagoras z Abdery (480 – 410), Gorgias z Leontini (483 – 375), druhoradými sofistami boli Prodikos z Keos, Hippias z Elidy, Trazimach z Chalcedonu a iní.¹⁶

Sofisti opustili prísne vedecké metódy skúmania a filozofického myslenia a seba vyhlasovali za jediných osvedčených učiteľov praktického rečníctva. Boli si vedomí, že súdny človek čoskoro spozná ich prefíkanosť a preto sa dlho nezdržovali na jednom mieste.¹⁷

Protagoras z Abdery (481 – 411), učil na Sicílii a v Aténach. Vyhlásil axiómu, že: „človek je mierou všetkých vecí“ a to jestvujúcich, že sú a nejestvujúcich, že nie sú. Pre jedného človeka sú veci také, aké sa mu javia a pre druhého také, aké sa jemu javia. Pravda zostane neznáma, to však neznamená, že ak má každý svoju pravdu, že nikto nemá pravdu. To je základ gnozeologického skepticizmu.¹⁸

Gorgias z Leontini (483 – 375), podľa neho jestvuje iba zmyslové poznanie. Mimo zmyslov nejestvuje nijaká skutočnosť, lebo keby jestvovala, nemohli by sme ju poznať ani zmyslami ani rozumom. Rozum nemá spôsob na rozpoznanie toho, čo reálne jestvuje alebo čo nejestvuje. Keby aj človek dospel rozumom k takému poznaniu, nemohol by to povedať iným

¹⁴ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P., *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 75.

¹⁵ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 52.

¹⁶ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 105.

¹⁷ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 52–53.

¹⁸ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 53.

osobám. Mohol by to urobiť pomocou jazyka – rečou, ale reč je len zvukom a nenosí v sebe reálnu skúsenosť zmyslovú alebo myšlienkovú.¹⁹

2. Sokrates

Sokrates (470 -399), narodil sa a zomrel v Aténach, bol synom rezbára alebo sochára. Otec sa volal Sofroniskos a matka Fainarete bola pôrodnou asistentkou.

Základnými princípmi Sokratovej koncepcie etiky sú dve tézy:

1. Kto pozná, čo je dobro, koná dobro a nemôže konať zlo.
2. Nikto nekoná zlo úmyselne, ale ak niekto robí zlo, tak len z nevedomosti.

Preto Sokrates všetko svoje úsilie zameriava na odstránenie nevedomosti u nevzdelaných a na rozšírenie a upevnenie poznania u všetkých ľudí. Opiera sa o dôkaz, podľa ktorého zlý remeselník vyrába zlé veci, lebo nevie robiť dobré veci. Podľa neho nevedomosť je totožná so zlom. Usudzuje, že nikto rád a vedome neurobí chybu. Ak by niekto odmietol svoje poznané dobro, už by si nepočínal ako rozumný človek, ale konal by ako človek bez rozumu. Ako je potrebné dobre vyučiť remeselníka, práve tak je dobré poučiť toho, kto nevie správne žiť a vycvičiť ho v tom ako správne žiť. Cvik čnosti spočíva v tom, že človek sa usiluje ovládať seba, krotí svoje citové hnutia a túžby, potláča v sebe nedokonalosti. Cvičenie napomáha človeku k plnšiemu rozvinutiu dobra, ktoré poskytuje vyššie šťastie. Čnosť je len jedna ako je jedna múdrosť. Čnosť sa však prejavuje v rôznych formách: spravodlivosť, nábožnosť, vernosť, striedmosť. Sokrates nepochopil, že poznanie dobra nevyžaduje nutné konanie dobra.²⁰

3. Objektívny idealizmus Platóna

Platón (427 – 347), zakladateľ objektívneho idealizmu, so Sokratom spoluzakladateľ starovekej metafyziky u Grékov. Platón sa vlastným menom volal Aristokles, ale pre širokú hruď a široké plecia alebo aj pre jeho široké čelo ho začali vo filozofickej škole nazývať Platónom (platys, gr. – ploský, široký).²¹

Etiku Platóna možno rozdeliť na:

- a. individuálnu,
- b. spoločenskú.

¹⁹ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 106.

²⁰ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 61–62.

²¹ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 67.

Cieľom individuálnej etiky je vlastníenie sveta idey, odkiaľ bol človek vytrhnutý. Svet idey má byť reprodukováný v našom morálnom živote. Najhlbším obsahom takého cieľa je idea Dobra (Boh). Morálnosť spočíva na pripodobnení sa najvyššiemu Dobru, teda Bohu cez činnosť človeka, v ktorom sa dobro odráža. Čo je prostriedkom na dosiahnutie idey Dobra podľa Platóna? Prostriedkom sú čnosti. Motorom na dosiahnutie cieľa je Láska.

V celom svete sa rozlieva smerovanie k dobru, ale najviac tkvie v človeku. Tu pohľad Platóna podliehal zmene. Spočiatku uvažoval, že čnosť je povinná celkovo človeka odvrátiť od sveta a dočasného života. Potom učil, že dočasný svet je konečným stebľom do dosiahnutia plnej idey Dobra (rozvoj lásky tela, ducha ako takého). Nie je potrebné odtrhávať sa od sveta celkovo. Praktizovanie čností vedie človeka k dvom činnostiam:

1. odtrhnutiu sa od sveta, hoci aj čiastočne,
2. uvedenie harmónie do duchovného života.

V harmónii dochádza k duchovnému podriadeniu zmyslov. Vlastne zlo spočíva na znehodnotení harmónie.

Podľa Platóna je jedna čnosť, ale obsahuje štyri časti:

1. múdrosť ako čnosť rozumovej duše,
2. udatnosť (statočnosť) ako čnosť duše impulzívnej,
3. striedmosť ako čnosť duše žiadostivej,
4. spravodlivosť ako čnosť, ktorá zahŕňa celého človeka.

Spoločenská etika Platóna spočíva v tom, že rozlišoval spoločnosť ideálnu a skutočnú. Ideálna spoločnosť by bola založená tak, že vyššie vrstvy spoločnosti by vlastnili čnosti na vysokom stupni. Taká spoločnosť by sa skladala z troch vrstiev:

1. mudrci – ich úlohou je radiť,
2. vojaci – ich úlohou je brániť,
3. robotníci – ich úlohou je pracovať.

Všetky vrstvy riadi spravodlivosť. Deti prvých dvoch vrstiev vychováva štát, slabé deti možno zabiť. Najschopnejší do 35 rokov sa majú učiť filozofii, a potom majú spravovať, lebo ten, kto spravuje, musí byť filozofom.²²

²² BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 117–118.

4. Aristoteles

Aristoteles (384 -322) sa narodil v meste Stageiros v Trácku na polostrove Chalkis, v rodine, v ktorej bolo lekárske povolanie tradičné. Jeho otec Nikomachos bol lekárom macedónskeho kráľa Amgusta.

Etika u Aristotela má dve roviny: individuálnu (pre jednotlivca) a spoločenskú (pre spoločnosť).

Individuálna etika

Aristoteles hľadal v etike najvyššie dobro ako cieľ všetkých morálnych skutkov. Dobro nevnímal ako ideu (takto vnímal dobro Platón) alebo niečo abstraktné, ale dobro ako reálne. Dobro chcel odhaliť cez analýzu ľudskej činnosti. Došiel k záveru, že tým dobrom, ktoré motivuje všetko ľudské konanie, je šťastie - **eudaimonia**. Eudaimonia označuje dokonalosť jednotlivca, čiže dosiahnutie akéhosi optima, ktoré človek môže dosiahnuť pri svojej prirodzenosti. Aká je podstata dokonalosti podľa Aristotela? Uvažoval, že činnosť je vlastná človeku. Za vlastnú prirodzenosť človeka považoval rozum. Každá podstata nachádza svoje šťastie, keď vykonáva takú činnosť, na akú ju prirodzenosť predurčuje, napr. rastlina sa cíti šťastná, keď rastie a rozvíja sa, zviera sa cíti šťastné, keď uspokojuje svoje pudy. Človek vládne rozumom a najvyššie dobro človeka bude spočívať na zdokonalení rozumu, ktorý mu pomôže ovládať zmysly. Človekovi šťastie prináša veda a čnosti. Veda mu pomáha rozumieť sebe a svetu a čnosti si podrobujú zmyslovú prirodzenosť. K úplnému šťastiu človeka sú mu potrebné aj dodatkové dobré: zdravie, rodina, vlasť, priatelia, neveľa majetku. Všetko musí byť podriadené čnosti. Aristoteles za čnosť pokladal i vedu, pretože činnosť rozumu sa týka dvoch oblastí poznania a praktického života. Čnosti sú dvojakého druhu:

1. intelektuálne (veda, múdrosť, úsudok),
2. morálne (štedrosť, mučeníctvo).

Podľa Aristotela je toľko čností u človeka, koľko je druhov činnosti. Každá z nich spočíva na „zlatom strede“. Napr. hojnosť je zlatým stredom medzi mánotratnosťou a lakomstvom.

Spoločenská etika

Muž je hlavou rodiny a s manželkou a deťmi nemá zaobchádzať ako s nevoľníkmi, ale ako so slobodnými. Zhoduje sa s Platónom, že občianske zákony majú obmedzovať počet detí, ale je proti tomu, aby bola páchaná krivda voči počatému dieťaťu. Štát ma zabráňovať verejnej nehanebnosti. Otroctvo považuje za prirodzenú skutočnosť, ale je za to, aby po nejakom čase otroci dostali slobodu.

Politická etika

Politiku Aristoteles poníma ako záležitosť spoločenskú a morálnu. Človek je podľa neho spoločenský. Vláda je pre človeka nielen užitočná, ale aj potrebná. Vláda je pre spoločenstvo tým, čím je duša pre telo, rozum pre zmysly. Vláda štátu dáva spoločenstvu organickú jednotu, spoločenský život a celistvosť. Štátna moc môže byť trojaká, monarchia, aristokracia a demokracia. Najlepšia je monarchická moc. Vládcovia sú povinní starať sa o dobro ľudí. Cieľom poriadku a práva má byť čnosť obyvateľov, spravodlivosť a zákonnosť. Nespravodlivosť je najväčším zlom pre štát, tam, kde sa ona rozšíri, ľudia sa stavajú horší ako divé šelmy. Vojna je dobrá, ale len vtedy, keď sa bráni vlasť a nie keď je útočná.²³

1.2 Etika v období patristiky (A. Augustín)

Patristická filozofia je filozofia otcov Cirkvi (Patres), v úzkom slova zmysle starovekých cirkevných spisovateľov. Všeobecne sa prijíma, že obdobie patristiky na Západe zahŕňa obdobie od 1. – 7. storočia, do smrti Izidora zo Sevily (+ 633). Na Východe zahŕňa obdobie od 1. – 8. storočia, do smrti sv. Jána Damascenského (+ 754).

Grécka filozofia nevyčerpala všetky filozofické možnosti myslenia. Táto filozofia mala rozumový charakter, verila len v rozum a jeho silu. Príchodom kresťanstva sa mení filozofické zmýšľanie. Kresťanstvo sa zaoberalo nielen rozumom, ale taktiež vôľou človeka, citmi, hriechom a Božím zjavením.²⁴

Aurelius Augustín (354 - 430), narodil sa v Tagaste (dnes Souk-Arak) v africkej Numídií. Jeho otec Patricius bol pohanom, na sklonku života sa stal kresťanom. Matka Monika bola kresťanka. Študoval vo svojom rodisku, neskôr v meste Madaura a napokon v Kartagu. Ako 21 ročný začal prednášať rétoriku v Tagaste, potom odišiel do Ríma a napokon učil rečníctvo v Miláne. Jeho životný príbeh možno sledovať v jeho dielach *Confesiones* a *Retractationes* a taktiež v jeho životopise, ktorý napísal jeho priateľ Possidius. Augustín hľadal pravdu vo svojom živote. Deväť rokov patril k manicheistom.²⁵ Neskôr zistil rozpornosť

²³ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 126–127.

²⁴ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 142–143.

²⁵ Manicheizmus je bludné učenie pomenované podľa Maniho, ktorý žil v 3. storočí. Chcel riešiť odvekú otázku, odkiaľ pochádza zlo. Učil, že príslušníci ríše tmy napadli ríšu svetla, zmocnili sa nejakých čiastočiek svetla a pomiešali ich s hmotou, ktorá je zlá. Takto povstal viditeľný svet, v ktorom je pomiešané dobro i zlo. Dobro treba vyslobodzovať podľa učenia Ježiša Krista, ktorý prišiel zo slnka od boha svetla. Vyslobodzovanie sa deje

manicheistického dualizmu a so sektou sa rozišiel. Kresťanstvo sa mu videlo príliš jednoduché, neučené. V Miláne začal chodiť na kázne biskupa Ambróza, nie pre ich obsah, ale pre štúdium rétoriky. Tu spoznával, že kázne sú aj obsahovo nabité myšlienkami. Po vnútorných zápasoch sa dal pokrstiť. Krátky čas pobudol v Ríme a potom sa odobral do Tagaste, do rodného domu. Čoskoro prijal sviatosť kňazstva a napokon sa stal biskupom v Hipo, kde aj zomrel.²⁶

Individuálna etika

Sv. Augustín sa v etike zaoberá týmito oblastami: problémom morálneho dobra a morálneho zla, slobodou človeka, povahou zákona, podstatou povinnosti človeka, svedomím, čnosťami a nerestami, rodinou a štátom.²⁷

Podľa Augustínovej náuky Boh stvoril človeka pre seba a preto prirodzene duša človeka smeruje k Bohu. Nie Boh ju núti k tomuto smerovaniu, ale ponecháva človeku slobodu rozhodovania. Boh je však najvyššou normou pre posudzovanie ľudských skutkov. Preto všetko, k čomu sa človek rozhodne a čo je zhodné s Božou vôľou, je mravne dobré a čo je v rozpore s Božou vôľou, je mravne zlé.

V človeku rozlišuje psychologickú a morálnu slobodu. Psychologická sloboda je sloboda voľby a sloboda konania. Je vlastná ľudskej prirodzenosti a nijaký človek ju nemôže stratiť. Je znakom a zdrojom dôstojnosti človeka. Preto si je človek vedomý svojej morálnej zodpovednosti a nosí v sebe pocit viny alebo pocit záslužnosti za každý vykonaný skutok.

Morálna sloboda podľa Augustínovej koncepcie je sloboda pred zlom pre nadprirodzené dobro. Táto sloboda je dôsledkom pôsobenia Božej milosti. Keďže je podmienená Božou milosťou v duši človeka, nie je podstatnou vlastnosťou ľudskej duše a človek túto slobodu môže stratiť. Plnosť tejto slobody spočíva v tom, že čím človek účinnejšie spolupracuje s Božou milosťou, tým je slobodnejší.

Človek patrí k stvoreným bytiam a preto jeho povinnosťou je zachovať zákon z vlastného rozhodnutia. Prestúpenie večného zákona je z hľadiska konečného cieľa najväčším nešťastím, z hľadiska rozumu najväčším bláznovstvom a z hľadiska etiky hriechom a zločinom.

trojakou pečatou. Zapečatené majú byť ústa (nepožívať mäso ani alkohol), ruka (chrániť život zvierat a rastlín), lono (chrániť sa manželstva a potomstva). (BAGIN, A a kol.: *Malý teologický lexikón*, SSV 1997, s. 280).

²⁶ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 148.

²⁷ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P., *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča, Prešov 2009, s. 74.

Etická čnosť je nadobudnutá schopnosť človeka milovať to, čo je treba milovať. Láska a čnosti sú protikladom hriechu a zla. Láska podľa Augustína je základom všetkých etických čností.

Náuka o mravnosti u Augustína je odlišná od etických doktrín starých filozofov. Grécka filozofia si za svoj objekt brala prírodu a bytie človeka ako jav prírody, Augustínova etika je nasmerovaná k človeku ako k osobe, preto chce byť návodom, ako múdro a správne žiť.²⁸

Spoločenská etika

Pod pojmom spoločnosť Augustín myslel na spoločnosť všetkých ľudí, ako sa o nich stará Božia prozreteľnosť. Preto význam jeho termínov „božie mesto“, „nebeské mesto“, „boží štát“ nie je totožný s významom Cirkvi. Termíny ako „pozemské mesto“, „pozemský štát“ neoznačujú štát v pravom slova zmysle. Podľa neho „nebeské mesto“ – to je svet čností, sú to dobrí ľudia a ich predstaviteľom je Ábel. Protikladom je „pozemské mesto“ – to je svet hriechu, zlí ľudia a ich predstaviteľom je Kain.

Základným spoločenstvom je rodina, ktorá vzniká spojením muža a ženy. Veľkým spoločenstvom je národ. Podľa neho je to neorganizované spoločenstvo, ktorých spája spoločná reč, kultúra, história. Organizovaným spoločenstvom je štát, zväzok s jednou vládnu mocou, jednou sústavou zákonov a vymedzeným územím. K náležitému splneniu svojho poslania musí mať štát patričnú moc a to predovšetkým vládnu, legislatívnu a trestnú. Nedáva prednosť ani jednej forme štátneho usporiadania, dôležité je, aby moc vykonával legitímny vládca.²⁹

1.3 Charakter stredovekej filozofie etiky (T. Akvinský)

Po sv. Augustínovi sa v kresťanstve v priebehu niekoľkých storočí neobjavil žiaden väčší filozof. Filozofia v období stredoveku sa nazývala scholastická filozofia. Toto slovo označovalo systém a organizáciu vtedajšieho školstva a vedy. V 13. storočí, keď bolo náboženské myslenie potupované, bol slovu „scholastika“ pripisovaný posmešný význam. Mnohí uvažovali, že scholastika ako náuka je odtrhnutá od problémov reálneho života a upútava sa len na Boha.

V skutočnosti scholastická filozofia bola zviazaná s náboženskými problémami. Podstatu scholastickej filozofie charakterizuje to, že sa zaoberá pravdami viery a ukazuje zhodu alebo

²⁸ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 156–158.

²⁹ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 168.

nezhodu viery a filozofie. Do 13. storočia neboli určené hranice medzi teológiou a filozofiou a iných náuk, ale všetko sa nazývalo filozofia. Vytýčenie hraníc týchto vedných disciplín je dielom sv. Tomáša Akvinského.³⁰

Tomáš Akvinský

Narodil sa v Rocca Secca pri Neapoli. Ako dieťa navštevoval benediktínsku školu v Monte Casino. Neskôr študoval logiku, etiku, metafyziku na univerzite v Neapoli. Proti vôli svojich rodičov chcel vstúpiť do dominikánskej rehole a preto sa odobral do Paríža, ale na ceste ho jeho bratia chytili a uvrhli do domáceho väzenia. Po roku ho jeho sestra vyslobodila z domáceho väzenia, aby mohol odísť do Paríža a vstúpiť do rehole. Ako dominikán študoval v Paríži u Alberta Veľkého a čoskoro sa sám stal učiteľom. Prednášal v Paríži, Ríme, Anagni, Orviete a vo Viterbe. Pôsobil ako učiteľ na pápežskom dvore za čias pápeža Urbana IV. (1261 – 1266), i za pápeža Klementa IV. (1265-1268). Pápež Gregor X. (1271-1276) ho poslal na Lyonský koncil. Na ceste onemocnel a musel sa uchýliť do cisterciátskeho kláštora vo Fossanuova, kde aj zomrel.³¹

Etika Tomáša Akvinského

Základnými princípmi jeho etiky sú tézy:

1. o slobodnej vôli človeka,
2. o mravnej zodpovednosti človeka,
3. o finálnom ciele človeka,
4. o etickom poriadku, ktorý sankcionuje trojica zákonov – Boží zákon, prirodzený zákon a pozitívny ľudský zákon.

Intelektualisticky vyzdvihuje rozum nad vôľu, preto blaženosť v jeho koncepcii spočíva v tom, že človek dokonale rozumom pozná Boha ako svoj finálny cieľ. Pri poznávaní akt rozumu prechádza do oblasti vôle alebo splýva s aktom vôle. Vôľa je princípom aktivity, ktorá privádza človeka k nerozlučiteľnému spojeniu s Bohom ako posledným cieľom. Ak sa človek slobodne rozhoduje pre voľbu prostriedkov, ktoré vedú k dosiahnutiu finálneho cieľa, jeho počínanie je eticky správne. Avšak ak zneužije svoju slobodu rozhodovania a ide hľadať svoju blaženosť, ktorá je v rozpore s konečným cieľom, koná proti rozumu a jeho počínanie mu prináša pocit viny. Preto kritérium správnosti jeho rozhodovania sa zakladá na ľudskej

³⁰ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 196.

³¹ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - stredovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 106.

prirodzenosti, čiže na hlase svedomia a na vôli Boha, ktorého zákon je absolútnou normou každého konania.

Boží večný zákon (lex aeterna) je Božia vôľa, ktorá riadi celý vesmír, aby každé bytie dospelo k svojmu konečnému cieľu. Tento zákon usmerňuje poriadok vo fyzickej oblasti ako **prirodňý zákon** (lex naturae) a v morálnej oblasti usmerňuje konanie slobodných bytostí ako **prirodzený zákon** (lex naturalis). Prirodzený zákon sa týka len rozumných bytí, jeho promulgátorom je ľudské svedomie ako hlas prirodzeného rozumu. Ľudské konanie, ktoré je zhodné s ľudskou prirodzenosťou a ktoré je zamerané na konečný cieľ, je zároveň zhodné s Božou vôľou, je mravne dobré. A sú mravne dobré skutky často opakované, majú progresívnu tendenciu na mravne dobré konanie - stabilizujú sa v duši ako mravné čnosti. Mravné čnosti potom vnášajú do ľudského konania nové princípy aktivity, ako duchovné uspôsobenosti (habitus) umožňujú ochotnejšie a dokonalejšie vykonávanie mravne dobrých skutkov. Tomáš Akvinský ako hlavné prirodzené čnosti uvádza štyri kardinálne čnosti: opatrnosť, spravodlivosť, statočnosť, umiernenosť. Nadprirodzené čnosti podľa Tomáša sú: viera, nádej, láska.³²

Spoločenská etika

Tomáš Akvinský vo svojom učení o ľudských spoločenstvách vychádza z téz Aristotela a Augustína. Východiskovým bodom je idea prirodzenosti človeka a skutočnosť posledného cieľa. Základnou prirodzenou ľudskou bunkou je rodina. Rozšírenými spoločenstvami sú obce, rôzne združenia a spolky. Dokonalou suverénnou spoločnosťou je štát. Verejný poriadok sa zakladá na mravnom poriadku a na náboženskom poriadku a ich spoločným prameňom je prirodzený zákon a jeho zachovávanie. Podľa Tomáša Akvinského najsúcejšou štátnou formou je monarchia, ktorej štruktúru chápal teokraticky. Podľa jeho koncepcie panovník je Boží sluha. Preto jeho povinnosťou je zachovávanie Božích prikázaní. Panovník má spravovať štát podľa príkladu, ako Boh riadi svet, aby ľudia mohli žiť v šťastí, pokoji, istote pred vnútornými a vonkajšími nepriateľmi. Panovník – monarcha podľa Akvinského nemá byť absolútnym vládcom, preto jeho moc má obmedzovať určitá časť ľudu, ktorá sa podieľa na správe štátu. Je nutné, aby sa moc vladára nezvrhla na tyranstvo, lebo vtedy by takáto forma vlády bola najhoršia zo všetkých. Občania sú povinní ctíť si štátnu správu a poslúchať štátnu autoritu. Ak by sa moc zvrhla v tyranii, odporúča, aby ľud prinútil despota zmeniť spôsoby vládnutia alebo

³² ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - stredovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 130–131.

vzdat' sa vládnutia. Prevrat sa nesmie uskutočniť za cenu zavraždenia tyrana, lebo to by nebolo kresťanské.³³

1.4 Charakter novovekej filozofie etiky

Na prelome medzi stredovekom a novovekom sa odohralo veľmi veľa dôležitých udalostí, ktoré svojím významom vtlačili výraznú pečat' vývojovým tendenciám pre všetky nasledujúce storočia.³⁴

V XV. storočí sa začína tvoriť nová umelecká, morálna, spoločenská a náboženská kultúra. Filozofi chceli vytvoriť novú filozofiu a boli presvedčení, že ju vytvorí.³⁵

Do vývoja myslenia celého ľudského pokolenia silne zasiahol vynálezca tlače Johan Gutenberg (1400 – 1467), ktorý si v r. 1449 v meste Mainz založil prvú kníhtlačiareň. Takto sa zaslúžil o sprístupnenie ľudského poznania v tlačenom slove širokému okruhu ľudí, ktorí mali záujem o vedu.

V celosvetovom meradle prevratné bolo aj objavenie Ameriky Krištofom Kolumbom (1446 – 1506) v r. 1492.

Objavitelia a vedci mali na začiatku novoveku obrovský vplyv aj na filozofické a etické myslenie. Leonardo da Vinci (1452 – 1519), známy nielen ako výtvarný umelec, ale aj znalec v matematických vedách, astronómii a v mechanike. Mikuláš Koperník (1473 – 1543) sa svojím dielom *De revolutionibus coelestium* stal tvorcom koncepcie heliocentrickej sústavy vesmíru. Astronóm Ján Kepler (1571 – 1630) svojím spisom *Astronomia nova* a svojimi zákonmi silne podnietil vedcov k zamysleniu sa nad novými problémami. Dôležitým prínosom pre kozmológiu je dielo Isaaka Newtona (1643 – 1727), zakladateľa matematickej fyziky, objaviteľa gravitačného zákona a zákona o rozptyle svetla. Galileo Galilei (1564 – 1642), ktorý úspešne rozvíjal Koperníkove teórie.³⁶

Počiatočný rozbeh do filozofie novoveku charakterizuje vnútorná nejednotnosť a na druhej strane túžba po obnove – renesancii. Celú renesančnú filozofiu pripravil humanizmus. Humanizmus bol smer filozofov, ktorí objavovali antickú kultúru, podčiarkovali situáciu

³³ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - stredovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 131–133.

³⁴ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 3.

³⁵ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 257.

³⁶ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 3, 4, 5.

človeka, ktorú stredovek nebral do úvahy. Bola to prvá reakcia zameraná proti zjavenému náboženstvu.³⁷

1.4.1 Racionalizmus v etike

Nový typ racionalistickej filozofie, ktorá dávala prednosť rozumu pred zmyslami, vytvoril **René Descartes (des Cartes), lat. Cartesius** (1596 – 1650). Narodil sa v Le Haye, v kraji Touraine vo Francúzku. Pochádzal z bohatej katolíckej rodiny. V Paríži študoval filozofiu a matematiku a možno ho považovať na prvom mieste za matematika.

Descartes je otcom novej filozofie, ktorá sa pokúša vytlačiť tradičnú scholastickú filozofiu. Jeho myšlienkovú sústavu tvoria tri hlavné prvky:

1. metodická pochybnosť - je to pochybnosť o všetkom až do vtedy, dokiaľ nenájde pevnú istotu s akou sa prijímajú matematické pravdy. Je to pochybovanie metodické, pracovné a je len nástrojom k hlbokému badaniu. Podľa Descarta zmysly už neraz oklamali človeka a nie je istota, že ho neoklamú znova.
2. istota poznania existencie – musí byť založená nie na etickom alebo psychologickom, ale na filozofickom sebedomí, takže pravda je najvyšším filozofickým princípom. Človek môže pochybovať, to znamená, že myslí. Nemohol by myslieť, keď by neexistoval. Myslenie nutne predpokladá substanciu ako princíp a nositeľa myslenia. Tento úsudok podľa jeho vyjadrenia znie: Myslím – teda som (cogito, ergo sum).
3. jasná a odlišná idea ako kritérium istoty pravdivého poznania - idey si človek tvorí sám pri príležitosti pôsobenia externých vecí. Najdôležitejšie sú vrodené idey, bezprostredné dané do duše človeka. Obsah týchto ideí je spirituálny a pravdivosť je absolútne istá, pretože pochádzajú od Boha. Takými ideami sú napr. matematické pravdy alebo idea Boha.

Konštrukciou Descartovej filozofickej sústavy je, že človek myslí, tým dedukuje istotu poznania vlastnej existencie, potom existencie Boha a existencie externého sveta.³⁸

Blaise Pascal (1623 – 1662), geniálny spisovateľ, známy na celom svete. Napísal dielo *Pensées sur la religion*, zachovával zásady Descarta, ale neskôr pod vplyvom jansenizmu zaujal postoj proti Descartovi. Podľa neho istotu poznania netreba hľadať v rozume, ale v srdci človeka. Pascal rozlišuje tri poriadky jestvovania vecí a tri zodpovedajúce poznania týchto vecí:

³⁷ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 258.

³⁸ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 59–61.

1. poriadok materiálny – ktorému zodpovedá matematické poznanie – je to poznanie slabé, úbohé a mnohé skutočnosti neobjasňuje.
2. poriadok rozumový – ktorý je predmetom filozofickej náuky.
3. poriadok náboženský – je poznávaný nielen rozumom, lebo ten nás privádza k bráne viery - ale aj cez vieru, intuíciu, srdce, morálny úmysel. Poznanie cez srdce je pevné a privádza človeka k poznaniu Boha a nadprirodzených skutočností.³⁹

Normatívnu etiku hlásal panteista **Baruch Spinoza** (1632 – 1677). Podľa neho morálne je všetko, čo jestvuje. Nepozná teda pojem zla ani nijaký rozdiel medzi cnosťou a nerestou. Takto každý pre seba si má určiť, čo je dobré a čo je zlé. Za všetkých to isté určuje štát. Pred vynesením zákona štátnou autoritou nebolo ničoho, čo by bolo dobré alebo zlé pre všetkých. Jeho etika je etikou radosti, lebo všetky city sa dajú redukovať do radosti alebo do smútku. Cieľom človeka je radosť a zdrojom radosti je láska k Bohu.⁴⁰

1.4.2 Etika osvietenstva

V 18. storočí okrem filozofie poznania bola upravovaná aj morálna filozofia. Ona mala byť empirická, ale stávala sa čoraz viac intuitívna, to znamená, že morálku predstavovala ako niečo pekné. Predstaviteľom v Anglicku bol **Anthony Ashley Cooper hr. Shaftesbury** (1671 – 1713). Odvolával sa na morálny zmysel ako na normu morálnosti. Vďaka tomu zmyslu rozoznávame morálne dobro od zla, udržiavame harmóniu medzi individuálnymi a spoločenskými náklonnosťami (altruistickými). Harmónia v človeku je len detailným prípadom harmónie vo svete. Pohnútky k čnosti nemá byť len akýsi pôžitok, ale samotná dokonalosť čnosti, radosť v jej vnútornej harmónii. Taká morálka je nezávislá od Boha a Cirkvi. Šľachetný človek si vystačí sám. Náboženstvo je potrebné len tomu, kto potrebuje pohnútky alebo karhanie. Etický život, to je samostatná oblasť, autonómna, nezávislá od filozofie a náboženstva.⁴¹

David Hume (1711 – 1776), empirický skeptik, historik, právnik. Svoju filozofiu zakladá na hypotéze, že jediným zdrojom poznania je skúsenosť. Obsah skúsenosti tvoria zážitky človeka, a to zážitky vo svojej intenzite rozdielne. V probléme etiky vychádza

³⁹ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 283.

⁴⁰ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P., *Kapitoly o práve a etike*, s. 79.

⁴¹ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 292.

z emocionálnych skutočností. Preto kritérium mravného dobra a mravného zla zakotvuje do ľúbivosti a jej protikladu, teda do sympatie a antipatie.⁴²

Osvietenstvo prešlo z Anglicka v polovici 18. storočia do Francúzska. Ideu anglického osvietenstva do Francúzska preštepil **Francois – Marie Arouet (nazval sa Voltaire)** (1694 - 1778). Spočiatku sa zaoberal metafyzikou a pokúšal sa vysvetľovať jej úlohu, ale potom ju zanechal a vrátil sa do empirizmu a osvietenstva. Vystupoval proti zjavenému a nadprirodzenému náboženstvu. Nebol materialista ani ateista, ako sa niektorí mylne domnievajú. Hlásil sa k filozofii prírody, k deizmu a k etike spravodlivosti. Prijal a hlásal filozofiu osvietenstva: rozum, príroda, ľudskosť. Rozum staval na miesto zjavenia, prírodu na miesto nadprirodzených účinkov a ľudskosť ako najvyšší morálny cieľ a táto mala zastúpiť všetky eticko-náboženské ciele.⁴³

Medzi encyklopedistov patril filozof **Jean Jacques Rousseau** (+ 1778), pochádzal zo Švajčiarska (Ženevy). Neskôr sa zhodol so samou podstatou osvietenstva. Podľa neho človek je od prírody dobrý, ale kazí ho priateľstvo s ľuďmi a kultúra, ktorá je zbytočne intelektuálna. Je potrebné vracať sa do prírody. Cieľom výchovy je stvoriť človeka „čistej prirodzenosti“, ktorý žil prvotným spôsobom. Vychovávateľ je povinný dieťa chrániť od zhubných vplyvov kultúry, zaistiť mu osobitný rozvoj. Náboženstvo je skôr skutočnosťou citu ako rozumu. O čnostiach, duši, Bohu hovorí svedomie, je to akési pocity srdca, ktoré je svätyňou Božou. Náboženstvo pre človeka nie je potrebné. Štát vznikol z akéhosi dohovoru ľudí. Prvotní ľudia nevytvárali spoločenstvo, boli nevinní, slobodní a šťastní. Časom sa v nich rozvíjal rozum a začali túžiť po blahobyte. Takto sa začali zlučovať do spoločenstva, aby si spoločnými silami zaistili životné potreby. Všeobecným dohovorom a zhodou vznikol štát a v ňom poriadok, ktorý je odrazom vôle ľudí.⁴⁴

1.4.3 Idealizmus v etike

Trvalú pečať novovekej filozofii vtlačil vynikajúci nemecký filozof **Immanuel Kant** (1724 - 1804). Narodil sa, študoval a celý svoj život prežil v Königsbergu. Pochádzal zo zbožnej evanjelickej rodiny, rodičia ho vychovali vo viere, ktorú si zachoval do konca svojho života. V Kantovej tvorbe je zrejмый vývoj. V prvom období sa javí ako racionalista a v jeho filozofii prevažuje vplyv Leibniza, Wolfa a Newtona. V druhom období prevláda sklon k empirizmu

⁴² ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 78–79.

⁴³ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 293–294.

⁴⁴ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 294.

a skepticizmu a v oblasti etiky pôsobí vplyv Rousseaua. Tretie obdobie je poznamenané idealistickým kriticismom, ktorým je jeho vlastný systém filozofického myslenia.

Jeho etika je čisto formálna a je zakotvená a zacielená do prítomného života na tomto svete. Preto všetky etické zásady majú vzťah nie k poznaniu človeka, ale k jeho konaniu. Mravný zákon je vôľa a Kant ju nazýva praktickým rozumom. Výrazom tohto zákona je imperatív, ktorý formuloval slovami: „môžeš – máš – musíš“. Človek podľa Kanta, každý sám pre seba si ukladá svoj mravný zákon, v etike priznáva každému človeku autonómiu práve tak, ako v poznaní priznáva subjektivitu. Najvyšším mravným zákonom u Kanta je axióma: „konaj tak, aby zásada tvojej vôle mohla platiť vždy za princíp všeobecného zákonodarstva“.

Kantova etika sa zakladá na troch predpokladoch, v ktoré je potrebné veriť.

1. Veriť v existenciu Boha, lebo Boh je zárukou, že za dobré konanie budem zaslúžene odmenený v Božom kráľovstve.
2. Veriť v nesmrteľnosť duše. Táto nesmrteľnosť je nevyhnutná, ak sa má realizovať ideál najvyššieho mravného dobra a dosiahnuť ideál najvyššej blaženosti.
3. Sloboda voľby. Táto sloboda spočíva v nezávislosti vôľového rozhodovania na akýchkoľvek vonkajších činiteľoch – človek je sám sebe zákonodarcom.

Kant zdôrazňuje význam etickej výchovy, ktorá má smerovať k osvojeniu si etických zásad.⁴⁵

Reprezentantom klasickej nemeckej idealistickej filozofie bol **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (1770 – 1831). Pri budovaní svojho filozofického systému vychádza z učenia Fichteho a Schellinga. Obom išlo o poznanie najvyššieho princípu, z ktorého pramení každá skutočnosť tak v materiálnom i v duchovnom poriadku. Aj Hegel hľadá tento najvyšší princíp a **ideu** povyšuje na absolútnu skutočnosť. Vlastným objektom filozofie je práve táto univerzálna skutočnosť, ktorá v polohe absolútna je princípom a základom celého sveta. Absolútno sa prejavuje v troch rovinách a to ako idea, ako svetový rozum a ako Boh. Idea v Heglovom chápaní jestvuje sama v sebe, je to absolutizované myslenie. Ide tu o myslenie neosobné, ale toto myslenie je ako logický vývoj podstaty vecí sveta. Hegel stotožňuje myslenie s činnosťou, činnosť s absolútnom a potom ideu so skutočnosťou, takže všetko, čo jestvuje, je idea.

V procesuálnom vývoji je idea podľa dialektickej metódy sama o sebe na prvom triadickom stupni (thesis) ešte všeobecná a nedeterminovaná. V dôslednom myslení sa potom idea stáva predmetom členenia do mnohosti a na druhom triadickom stupni (anithesis)

⁴⁵ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 78–84.

nadobúda určitú determináciu. Na treťom stupni triadického procesu (synthesis) sa ruší prvé a druhé štádium a nie je už čisté myslenie, ktoré by bolo samo v sebe, ani nie je len príroda ako opak myslenia, ale oboje sa povyšuje do jednoty vyššieho a dokonalejšieho pojmu a to ľudstvo ako mysliaci duch.

Mysliaci duch sa prejavuje triadicky:

1. Prvým stupňom je myslenie subjektívneho ducha individuálnych bytí a zahŕňa tu i vedomie a konanie bytí. Vynáša tu autonómiu etiky a zasadzuje sa za individuálnu slobodu.
2. Druhým stupňom je myslenie objektívneho ducha, konkretizuje sa v spoločenských zariadeniach, ustanovizniach, v ktorých ľudský život nachádza sebarealizáciu. Takýmito ustanovizňami sú rodina, väčšie spoločenstvá, právne a etické poriadky, štátne útvary.
3. Tretím stupňom je myslenie absolútneho ducha, ktorý stojí nad každým vzťahom k individuu alebo aj k spoločenskému zriadeniu.

Najvyššou formou prejavu ducha ľudstva je náboženstvo a umenie.⁴⁶

1.4.4 Ateistická etika

Ateistické pohľady koncom 19. storočia šíril nemecký filológ **Friedrich Wilhelm Nietzsche** (1844 – 1900). Jeho filozofia rieši problém hodnôt. Opiera sa o tvrdenie, že ľudský život je iba biologický, telesný život a nie duchovný. Svoje pohľady situuje mimo dobra a zla. Morálne hodnoty sú iba biologickými funkciami a ony sú relatívne. Nejestvuje objektívna morálka, ktorá by zaväzovala každého človeka. Každý človek ju má takú, ako ona zodpovedá jeho danostiam. Každý má takú morálnosť, akú prirodzenosť má vlastne príroda. A podstatu prírody stanovuje sila, moc a rýchlosť. Odtiaľ morálnosť ľudí pozostáva od ich sily. Iná morálka je silných ľudí, čiže pánov - „nadľudí“ (Übermensch) a iná slabých nevoľníkov. Jedni i druhí musia pri svojej morálke zostať, nech je akokoľvek vyššia morálka pánov. Pokolenie nevoľníkov má skúšať uvádzať do života akoby čnosti a to: ľútosť, lásku, altruizmus, pokoru, obeť, jemnosť. Takú morálku hlásali Sokrates, Platón, ale i kresťanstvo. Je to len výraz slabosti, ktorú by chceli naprázdno vyniesť na oltár. Nietzsche uvažoval, že je potrebné obaliť morálne formy, ako láska, spravodlivosť, sloboda a iné. Sú to čisté fikcie. Na ich miesto je potrebné postaviť opačné morálne formy: rovnosť je znamením úpadku, egoizmus pánov je svätým stavom, telo je dôležitejšie ako duch, jednotlivec je viac ako spoločenstvo, človek silný a zdravý je viac ako

⁴⁶ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 90–93.

slabý a chorý. Morálka má ohraničovať len život sám v sebe – to je jej cieľom. Odtiaľ nové morálne formy majú sa zakladať na inštinktoch a nie na rozume. Ideálom je „nadčlovek“ *Übermensch* (Ibermenč). Je to najdokonalejší typ biologického a ľudského človeka. Okrem toho Nietzsche hlásal smrť Boha a teóriu „večných návratov“.⁴⁷

1.4.5 Fenomenologizmus a personalizmus v etike

Na prahu 20. storočia vznikla nová filozofická škola, ktorá v Nemecku a v Amerike prevýšila významom a vplyvom všetky iné školy posledných desaťročí. Je to fenomenologická škola. Názov pochádza z gréckeho slova (*phainomenon* - jav, úkaz, poukazovať predstaviť). Fenomenológiu vytvorili Edmund Husserl (1859 – 1938) a Max Scheler (1874 -1928).

Praktickú filozofiu v duchu fenomenologickej metódy rozpracoval **Max Scheler** (1874 - 1928). Podľa neho hodnoty v etike – (spravodlivosť, pravda a iné) nie sú závislé od podmetu, ale sú stálymi realitami sami v sebe. Sú úmyslovými predmetmi pocitu. Rozum vo vzťahu k nim je slepý, ale úmyslovému pocitu (druh intuície) sú dané bezprostredne ako farba pre vzorku. Hodnoty sú dané a priori a takto môžu vytvoriť objektívnu etiku, zaväzujúcu všeobecne. Sú v protiklade relativistickej etiky.⁴⁸

M. Scheler odmieta odmenu za morálne dobrý skutok a trest za morálne zlý skutok, lebo podľa neho už samotné prežitie „dobra“ predstavuje najhlbšie šťastie svojej osoby ako zdroja eticky dobrého aktu. Samotné prežitie „zla“ predstavuje najhlbšie zúfalstvo spojené s prežívaním seba ako zdroja zlého aktu. Pre neho nemá žiadny zmysel idea odmeny a trestu zo strany Boha.

Najväčší prínos jeho myslenia spočíva vo vnímaní človeka ako osoby, ktorej podstatou je duch, pričom kladie dôraz na emocionálnu stránku človeka. Veľmi cenná je aj jeho analýza ľudskej existencie, ktorá priniesla cenné úvahy o morálke, práci a utrpení.⁴⁹

Paul Ricoeur (1913 – 2005) sa narodil vo Valence vo Francúzsku. Študoval filozofiu v Rennes a v Paríži, významne prispel k rozvoju personalistického myslenia.

Zdôrazňoval význam etiky a morálky v procese personálnej identifikácie človeka. Reflektuje skutočnosť zla. Osoba nie je len prameňom lásky, dobra, dobrých skutkov, ale aj zla podlosti a nenávisť. Osobný život človeka sa rozprestiera medzi dvoma pólmi a to úplnou

⁴⁷ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 370–372.

⁴⁸ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 379–381.

⁴⁹ DANCÁK, P.: *Personalistický rozmer vo filozofii 20. storočia*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta 2009, s. 44–46.

depersonalizáciou a úplnou personalizáciou. Ani jeden z nich nie je dosiahnuteľný (nie v tomto živote). Každý človek sa nachádza na akomsi stupni osobného života, nikto nemôže dosiahnuť vrchol osobnej plnosti, ani upadnúť do osobnej priepasti. Ricoeur neponúka jednoduchý recept ako odstrániť zlo, ale prihovára sa za vonkajšiu podporu pre správne užívanie slobody. Úlohou človeka je byť kultúrnym v pravom slova zmysle – tvorivým, etickým a duchovným, čo je veľmi naliehavé v súčasnej dobe, ktorá produkuje civilizačnú a technickú kultúru umocnenú globalizáciou.⁵⁰

Karol Wojtyła, Ján Pavol II. (1920 – 2005). Wojtyła hľadal univerzálny personalizmus, začínajúc od hlbokého mysticko-náboženského ponímania fenoménu osoby. Za tým cieľom konfrontoval fenomenologizmus (E. Husserla, M. Schelera, E. Steinovej) s inými súčasnými filozofickými systémami. V koncepcii osoby sa pridržiaval syntézy substancialnosti a vzťahovosti, čiže osoba je substancia, ale zároveň aj relácia. Akcentoval absolútne tajomstvo jestvovania osoby, ktoré stanovuje konštitutívny prvok a to neopakovateľnosť osoby.

Osoba nie je len jestvovaním (existens), ale predovšetkým podmetom. Podmetovosť osoby je centrálnym bodom vo Wojtylovej koncepcii, ktorá je spojená s reálnym jestvovaním. Možno to vyjadriť cez latinské termíny „subiectum“ a „suppositum“ - slovensky „podmet“. Keď sa vychádza u osoby zo strany „ja“, podmetovosť odovzdáva svetu poznanie, že ktosi je jestvujúci na spôsob podmetu. Osoba je vnútorným svetom s nekonečnými horizontmi. Základnými štruktúrami v osobe sú: jestvovanie v sebe, vedomie, celistvosť, ľudské svedectvo, autodeterminácia, naplnenie, vzťah k spoločenstvu a autotranscendencia. Takto v ľudskej osobe je svet poznávaný, rozvíjaný, aktualizovaný. Je to svet vnútornej i vonkajšej dynamiky. Človek prežíva seba samého ako jestvovanie seba a zároveň činného, zároveň vydáva svedectvo o jestvovaní a činnosti iného človeka. V aktivite sa ho dotýkajú všetky oblasti: čiže dynamizmus vnútorný (duchovný, rozumný, slobodný morálny) a taktiež dynamizmus vonkajší (tvorivosť, práca, kultúra, ekonómia).

Osoba má vzťah k iným osobám a vzťah k Bohu, ale je to vzťah, ktorý je obdarený veľkou slobodou. Na podstate slobody a lásky rozvíja sa jej bytie, celistvosť, morálna dokonalosť, čo má súvis s náboženským rozmerom. Osoba je realita sama v sebe, ale jednoznačne potrebuje vytvárať vzťah k inej osobe alebo osobám, ale predovšetkým k osobám nestvoreným. Človek je osoba a zároveň je obrazom Najsvätejšej Trojice. Po pozemskej línii zase ide o vzťah k

⁵⁰ DANCÁK, P.: *Personalistický rozmer vo filozofii 20. storočia*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta 2009, s. 60–71.

spoločenstvu a v kresťanstve osoby vytvárajú cirkevné spoločenstvo. Personalizácia spoločnosti súvisí aj so socializáciou osoby.⁵¹

1.4.6 Formovanie moderných etických štandardov v pomáhajúcich profesiách

Pomáhajúce profesie predstavujú v rámci modernej spoločnosti špecifický sociálny konštrukt, ktorého úlohou je systematické riešenie komplexných problémov prostredníctvom štandardizovaných a všeobecne akceptovaných postupov (Stichweh, 2022). Morales a Sheafor pritom definujú niekoľko základných znakov, ktoré tieto profesie charakterizujú. Patrí sem existencia systematicky rozvinutej teoretickej základne, profesionálna autorita, spoločenské uznanie, existencia regulatívneho etického kódexu a rozvinutá profesionálna kultúra.⁵²

Vývoj etiky v sociálnej práci možno podľa Reamera rozdeliť do viacerých historických etáp. Prvou je morálno-formujúce obdobie na konci 19. a začiatku 20. storočia, keď sa sociálna práca etablovala ako samostatná profesia a vznikala potreba jednotných etických štandardov. Významnú úlohu v tomto období zohrali osobnosti ako Mary Richmond a Jane Addams. Nasledovalo obdobie etických hodnôt od konca 30. do začiatku 70. rokov 20. storočia, ktoré bolo ovplyvnené najmä psychológiou a psychiatriou. Dôraz sa kládol na terapeutický prístup, rozvoj vnútorného potenciálu človeka a význam vzťahu medzi pracovníkom a klientom. Zároveň sa posilňovali idey sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, rovnosti, antidiskriminácie a boja proti útlaku. Od 70. rokov 20. storočia sa začína etapa etických teórií a rozhodovania, ktorá priniesla zvýšený záujem o aplikovanú etiku v rôznych profesiách, ako sú medicína, ošetrovatelstvo, psychológia, právo, žurnalistika či manažment. V tomto období sa prehlbovala analýza morálnej filozofie a jej uplatnenia v praxi a etické problémy sa začali skúmať komplexnejším spôsobom. Od 90. rokov nastupuje obdobie etických štandardov a riadenia rizík, ktoré je charakteristické rastúcou reguláciou profesie, právnym postihom porušení etických zásad, rozširovaním záväzných štandardov a pravidelnou revíziou etických kódexov. V prvej polovici 21. storočia sa následne rozvíja digitálne obdobie, ktoré prináša nové etické

⁵¹ BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, s. 480–481.

⁵² MATEL, A. *Etické milníky profesionalizácie sociálnej práce americká, československá a slovenská perspektíva*. Sociálna práca 21(6), 43–61 Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/366383083_Eticke_milniky_profesionalizacie_socialnej_prace_americka_ceskoslovenska_a_slovenska_perspektiva

výzvy spojené s rozmachom digitálnych technológií, sociálnych sietí a elektronických služieb.⁵³

Z hľadiska inštitucionalizácie etiky bol významný vývoj etických kódexov. V roku 1938 prijala Kanadská asociácia sociálnych pracovníkov stručný etický kódex, v USA sa najprv formovali etické princípy a neskôr v roku 1960 prijala Národná asociácia sociálnych pracovníkov komplexný etický kódex. Ten definoval sociálnu prácu ako profesiu založenú na humanitných a demokratických hodnotách, ako sú integrita, dôstojnosť, dôvera, rešpekt k rozmanitosti a záväzok k službe. Základom kódexu bola regulácia správania voči klientom, kolegom, organizáciám a komunite, pričom dôraz sa kládol na kompetenciu, profesionalitu, integritu a vedecký prístup.⁵⁴

ZHRNUTIE KAPITOLY

Historický vývoj etiky úzko súvisí s vývojom filozofie a odráža meniace sa chápanie človeka, sveta i spoločnosti. Už v antike sa filozofi snažili pochopiť podstatu sveta a miesto človeka v ňom. Prví myslitelia sa sústreďovali najmä na prírodu a hľadali základný princíp všetkého bytia. Postupne sa však pozornosť presunula od skúmania prírody k samotnému človeku. Tento posun je výrazne viditeľný u Herakleitos, ktorý zdôrazňoval neustálu zmenu sveta, zatiaľ čo elejská škola poukazovala na nemennosť bytia.

Vrchol antického etického myslenia predstavujú Sokrates, Platón a Aristoteles. Sokrates spojil dobro s poznaním a tvrdil, že zlo je dôsledkom nevedomosti. Platón rozvinul ideu dobra ako najvyššieho cieľa a zdôrazňoval harmóniu duše, zatiaľ čo Aristoteles chápal etiku realistickejšie – za najvyššie dobro považoval šťastie (eudaimonia), ktoré človek dosahuje prostredníctvom čností a rozumného konania, pričom každá čnosť predstavuje „zlatý stred“ medzi extrémami.

⁵³ REAMER, F. G., 2014. *The Evolution of Social Work Ethics: Bearing Witness. Advances in Social Work*, Dostupné na internete: file:///C:/Users/matya/Downloads/madamek,+Journal+manager,+Reamer_Ethics+final.pdf

⁵⁴ MATEL, A. *Etické milníky profesionalizácie sociálnej práce americká, československá a slovenská perspektíva*. Sociálna práca 21(6), 43–61 Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/366383083_Eticke_milniky_profesionalizacie_socialnej_prace_americka_ceskoslovenska_a_slovenska_perspektiva

V období helenizmu sa etika viac zameriava na vnútorný život človeka. Stoici, ktorých reprezentuje napríklad Zenón z Kitia, zdôrazňovali rozum, sebakontrolu a nezávislosť. Ideálom bolo dosiahnuť stav vnútornej slobody a pokoja prostredníctvom oslobodenia sa od vášní.

S nástupom kresťanstva sa mení aj etické myslenie. Etika už nie je zameraná len na rozum, ale aj na vôľu, city a vzťah človeka k Bohu. Augustín z Hippo zdôrazňuje, že cieľom človeka je Boh a že morálne dobro spočíva v súlade s Božou vôľou. Veľký dôraz kladie na slobodu človeka, svedomie a lásku ako základnú etickú čnosť.

V stredoveku dochádza k syntéze filozofie a teológie. Tomáš Akvinský nadväzuje na Aristotela a vytvára systematickú etiku založenú na prirodzenom zákone, Božom zákone a rozume. Človek je slobodný a zodpovedný za svoje konanie, pričom cieľom jeho života je blaženosť – poznanie a spojenie s Bohom. Čnosti sú chápané ako stabilné návyky, ktoré vedú k dobru.

Novovek prináša výrazný obrat k subjektu a rozumu. René Descartes kladie dôraz na istotu poznania založenú na myslení, zatiaľ čo David Hume vidí základ morálky v emóciách. Jean-Jacques Rousseau zdôrazňuje prirodzenú dobrotu človeka a kritizuje spoločnosť. Významným medzníkom je etika Immanuel Kant, ktorý chápe morálku ako povinnosť a formuluje kategorický imperatív – konať tak, aby sa naše konanie mohlo stať všeobecným zákonom.

V modernom období sa etika ešte viac diferencuje. Friedrich Nietzsche kritizuje tradičné morálne hodnoty a zdôrazňuje silu a individualitu človeka. Naopak Max Scheler rozvíja teóriu objektívnych hodnôt, ktoré existujú nezávisle od človeka. Personalistické smerovanie reprezentované napríklad Paul Ricoeur a Karol Wojtyła kladie dôraz na dôstojnosť osoby, jej slobodu, vzťahy a zodpovednosť.

Z historického vývoja etiky vyplýva, že hoci sa prístupy k morálke menili, základná otázka zostáva rovnaká: ako má človek žiť dobrý a zmysluplný život. Pre súčasnú prax, najmä v oblasti sociálnej práce, to znamená, že etika nie je len teoretickou disciplínou, ale praktickým nástrojom, ktorý pomáha pri rozhodovaní, riešení morálnych dilem a pri rešpektovaní dôstojnosti každého človeka.

Pomáhajúce profesie sú odborné systémy zamerané na riešenie sociálnych problémov, založené na teórii, profesionalite, etickom kódexe a spoločenskom uznaní. Etika v sociálnej práci sa vyvíjala od formovania profesie na prelome 19. a 20. storočia, cez dôraz na psychologické a sociálne spravodlivé prístupy, až po rozvoj etických teórií, reguláciu profesie a súčasné digitálne výzvy. Významnú úlohu v tomto procese zohrali etické kódexy, ktoré

definujú základné hodnoty a usmerňujú profesionálne správanie sociálnych pracovníkov v praxi.

OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE

1. Ako súvisí vývoj etiky s vývojom filozofie?
2. V čom spočíva rozdiel medzi Herakleitovým a elejským pohľadom na svet?
3. Prečo Sokrates spája dobro s poznaním?
4. Čo znamená Aristotelov „zlatý stred“?
5. Aký je rozdiel medzi Platónovou a Aristotelovou etikou?
6. Ako chápe slobodu človeka Augustín?
7. V čom spočíva prirodzený zákon u Tomáša Akvinského?
8. Ako Kant definuje morálny zákon?
9. Prečo Nietzsche odmieta tradičnú morálku?
10. Aký význam má pojem „osoba“ v modernej etike?

APLIKAČNÉ ÚLOHY

1. Etické rozhodovanie - Predstav si klienta, ktorý koná nesprávne z nevedomosti.

Ako by situáciu riešil Sokrates? Ako by pristupoval sociálny pracovník dnes?

2. Konflikt hodnôt - Klient chce niečo, čo nie je v jeho najlepšom záujme.

Použi Aristotelov „zlatý stred“ na návrh riešenia. Kde je hranica medzi slobodou a ochranou klienta?

3. Autonómia vs. Pomoc - Klient odmieta pomoc.

Ako by situáciu posúdil Kant (povinnosť)? Ako by ju riešil personalizmus (dôstojnosť osoby)?

4. Sociálna nespravodlivosť - Skupina ľudí žije v chudobe.

Ako by situáciu interpretoval Jean-Jacques Rousseau? Ako by reagoval stoik?

5. Práca s hodnotami - Klient má odlišné hodnoty než sociálny pracovník.

Ako pomáha Max Schelerova teória hodnôt? Ako zachovať profesionálnu neutralitu?

2 ZÁKLADY ETIKY

Pre správne porozumenie etiky ako vednej disciplíny je potrebné poznať základné pojmy, základné východiská, vzťah k iným vedným disciplínam. Etika nie je len teoretickou vedou, ale teoretické poznatky prenáša do praxe, možno o nej povedať, že je vedou, ktorá pomáha formovať človeka pre správne konanie v každej situácii života. Hodnotový svet človeka odráža jeho morálne správanie sa vo všetkých sférach života.

2.1 Základné pojmy a definície – definícia, predmet a rozdelenie etiky

Etiku v najširšom slova zmysle definujeme ako náuku a prax o mravnom konaní človeka. Integrálny pojem etiky zahŕňa v sebe empirickú i filozoficko-metafyzickú zložku. Súčasťou etiky je empirická etika, ktorú možno definovať ako mravnú vedu o hodnotovom správaní a konaní človeka, ale aj o dejinách tohto správania a konania. Je teda deskriptívno-genetickou vedou lebo objasňuje, analyzuje a na základe faktov objasňuje skutkovú podstatu mravného konania. Filozofickú etiku charakterizujeme ako kriticko-normatívnu vedu a prax v mravnom chcení a konaní človeka, o mravných hodnotách, normách a princípoch. Etika nie je iba náukou, ale predstavuje jedinečnú životnú prax, založenú na slobodnom, uvedomelom, osvojenom poznaní a na osobitných skúsenostiach. Etickosť a múdrosť sú nevyhnutne potrebné k rozvoju osobnosti. Pre pochopenie etiky je potrebné položiť si kardinálnu otázku a to: ako jednotlivec mám konať vo vzťahu k sebe, svojmu prostrediu (prirodzenému i kultúrnemu), k druhým ľuďom a v neposlednom rade k Bohu.⁵⁵

Etika – (gr. ethos – mrav zvyk) je filozofická disciplína, ktorá sa zaoberá ľudskými skutkami z hľadiska zásad mravnosti. Etika skúma pôvod ľudských skutkov, ich záväznosť, hodnotu a platnosť vysvetľuje na racionálnom základe. Na základe pojmov zákona a spravodlivosti, povinnosti a slobody, dobra a zla, zásluhy a viny, šťastia, čnosti a zmyslu ľudského života určuje vzťahy jednotlivca voči sebe samému, ako aj sociálne vzťahy jednotlivcov medzi sebou a k rozmanitým spoločenským skupinám.

Niekedy sa etika označuje aj termínom axiológia (axia – hodnota, logos – slovo, veda), t. j. náuka o hodnote ľudských skutkov alebo deontológia (deon – to, čo je potrebné vykonať, logos – veda), t. j. náuka o povinnostiach povolania.⁵⁶

⁵⁵ GLASA, J. – ŠOLTĚS, L. a kol.: *Ošetrovateľská etika*, Osveta, Martin 1998, s. 15–16.

⁵⁶ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etiky*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 6.

Etika je teóriou morálky, čiže filozofickou disciplínou, ktorá skúma morálku, prípadne morálne správanie a jeho normy. Z tohto pohľadu môžeme hovoriť o filozofickej etike, ktorá vychádzala z rôznych filozofických smerov v priebehu dejín.⁵⁷

Predmetom etiky sú etické, morálne a mravné javy. Etymologicky ide o tri jazykové aspekty.

1. Grécke slovo *éthos* sa týka zvierat a označuje ich miesto pastviska, ustajnenia a spôsob ich života a chovania. Prenesené na človeka znamená miesto bývania určené spoločenstvom a všetko, čo je obyčajou a mravnosťou v rámci spoločného bývania.
2. Od latinského slova *mos* je odvodené slovo „morálka“, pôvodne znamenala „vôľa“. Označovala vôľu, uloženú bohmi alebo panovníkmi, teda predpisy a zákony, ale aj tradičné mravy a obyčaje (*mores*). V priebehu týchto významových zmien slovo *mos* nakoniec znamená osobný spôsob života, zmýšľania, charakter a mravné správanie jednotlivca.
3. Slovo mrav pochádza z praslovanského základu *norv – nrav*. Praslovanský kmeň je zachovaný v ruštine: *nraviť sa – páčiť sa*. Nrav je teda niečo, čo sa všeobecne páči, čo je vhodné.

Etymológia poukazuje na sociálny kontext týchto slov, do ktorého sú pôvodne zasadené etické, morálne javy, zvyky a zákony spoločnosti. Až neskôr význam týchto slov nadobúda individuálny aspekt osobného mravného zmýšľania.⁵⁸

Materiálnym objektom etiky sú ľudské skutky, ktoré vyplývajú z racionálneho poznania a slobodného vôľového rozhodnutia. S ľudským skutkom úzko súvisia aj také skutočnosti, ako napr. príčiny, pohnútky, cieľ konania, okolnosti konania, význam konania, spoločenský dopad konania, záväznosť konania na základe partikulárneho zákona alebo všeobecného zákona.

Podmetom etiky je človek, ktorý nežije len v rovine zmyslov a inštinktov ako zviera, ale človek, ktorý si kladie otázky: Čo som povinný robiť? Prečo som to povinný robiť?

Formálnym objektom etiky je:

1. Poriadok v mravnom hodnotení ľudských skutkov, založený na princípoch odvodených na základe zdravého ľudského rozumu, teda prirodzený mravný zákon.
2. Morálna hodnota ľudských skutkov, ako aj ich posúdenie vo vzťahu ku konečnému cieľu.

⁵⁷ JANKOVSKÝ, J.: *Etika pro pomáhající profese*, Triton, Praha 2003, s. 22.

⁵⁸ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P. P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 60.

3. Mravná hodnota samotného človeka, ako pôvodcu konania, posudzovaná z pohľadu zhodnosti konania skutkov s etickými princípmi.⁵⁹

Etika hodnotí ľudské skutky na základe posledných a najvyšších racionálnych princípov a tak sa odlišuje od iných etike príbuzných vedeckých disciplín. Etika je vedecká, filozofická alebo teologická disciplína, ktorej predmetom sú normy ľudského konania alebo ľudská prax, pričom vychádza z nasledujúcich faktov:

a) Ľudská prax nie je dostatočne určená druhovou špecifickou biologickou organizáciou (organizmus, pudový systém, vybavenie inštinkami). Človek sa na rozdiel od zvierat nielen určitým spôsobom správa, ale dokáže aj konať, t. j. rozhodovať sa v určitej činnosti slobodne a na základe rozumovej úvahy.

b) Pretože človek je „človekom medzi ľuďmi“ (Fichte), jeho konanie sa nachádza v kontexte vzájomného pôsobenia a má povahu interakcie. Pretože toto konanie vychádza zo slobodného rozhodnutia, pokladáme sa navzájom za zodpovedných za to, čo konáme, lebo očakávame, že môžeme svoje konanie pred druhým ospravedlniť, vysvetliť, čo zdôrazňuje sociálny rozmer etiky.

c) Zložitost' a rozmanitosť situácií, v ktorých sa rozhodujeme, nás núti, aby sme tieto situácie typizovali a stanovili pravidlá, ktoré nášmu konaniu poskytnú orientačnú smernicu. Z týchto pravidiel konania sa na jednej strane vytvára osobná morálka individua a na druhej strane interaktívna povaha konania vedie k tendencii zabezpečiť pre tieto pravidlá sociálnu akceptáciu. Sociálne pravidlá konania sa nazývajú normy. Normy tvoria étos spoločnosti.

d) Každé stanovenie noriem konania predpokladá určité kritériá. Tieto kritériá čiastočne vyplývajú z vecnej (odbornej) kompetencie v konkrétnom okruhu konania. Základné kritériá závisia na istotách, ktoré sa týkajú celkového životného záujmu osôb a tak toho, čo je pre ne nakoniec dobrom. Istoty, o ktoré tu ide, sa týkajú chápania a určenia človeka, aj najvyššieho dobra ako zmyslu a cieľa praxe, na ktorom závisí dobrota nižších cieľov konania; týkajú sa rovnako aj princípu, podľa ktorého sa nakoniec posudzujú pravidlá, respektíve normy a idey dobrého života. Až vo svetle týchto istôt sa jasne ukazuje morálno-etický dosah konania a jeho noriem (Herms 1991, 64 n).⁶⁰

Rozdelenie etiky

V etike rozlišujeme tri hlavné problémové okruhy:

⁵⁹ ŠOKA, S., *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 8–12.

⁶⁰ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 62–63.

1. analytická etika, metaetika – analyzuje jazyk morálky, teda význam mravných slov a viet, ale aj logické jazykové pravidlá mravnej argumentácie.

2. základná, fundamentálna etika – skúma základy etiky, jej antropologické predpoklady a všeobecné podmienky mravnej normativity. Témy z okruhu fundamentálnej etiky sú: pojem svedomia, problém slobody, spresnenie pojmu morality, stanovenie základného morálneho princípu, všeobecná teória povinností, dobier a cností.

3. normatívna etika alebo aplikovaná etika – konkretizuje etickú problematiku tak, že ju vzťahuje na určité okruhy konania. Kriticky posudzuje existujúce normy a podáva argumentačné návrhy na ich zlepšenie. Témou etickej reflexie sa môže stať každá oblasť interakcií. Preto existuje väčšie množstvo špeciálnych etík, ktoré sa týkajú špecifikovaných oblastí. Takto sa hovorí o etike: hospodárstva, ekológie, sexuality, vedy, spotreby, bioetike, génového inžinierstva a mnohých ďalších oblastí.⁶¹

Podľa Thompsona (2004) existujú štyri základné prístupy v etike:

1. deskriptívna etika – popisuje mravné rozhodnutia a hodnoty, ktoré zastáva konkrétna spoločnosť. Napr. niektoré spoločnosti dovoľujú polygamiu a iné nie. V tejto oblasti môžeme nielen popísať, čo ľudia robia, ale aj objektívne popísať dôvody, prečo takto konajú. Deskriptívna etika je z časti sociológiou a z časti psychológiou morálky. Avšak kľúčovým znakom deskriptívnej etiky je, že sa nesnaží určovať, čo je alebo nie je správne, ale iba popísať danú situáciu. Deskriptívna etika má svoj význam, pretože bez informácií o situáciách a ako ľudia na ne reagujú, by nemali ďalšie etiky na čom stavať.

2. normatívna etika – skúma normy, podľa ktorých sa ľudia správajú pri svojich rozhodnutiach. Zaoberá sa otázkami týkajúcimi sa povinností (čo by mal človek robiť, deontologické otázky) a hodnôt (čo vytvára dobrý život, axiologické otázky). Normatívna etika sa zameriava na výrok a kladie si otázku pri nejakom správaní sa človeka: Je správne toto robiť? Deskriptívna etika by uviedla napr. počet potratov v danej spoločnosti, ale normatívna etika sa ešte pýta: Je vôbec správne ísť na potrat? Pýtame sa na normy správania, na základe ktorých ľudia rozlišujú správne od nesprávneho.

3. metaetika – do teórie etiky patrí i diskusia o jazyku, ktorým hovoríme o morálke. V priebehu 20. storočia sa britskí a americkí filozofi zamerali predovšetkým na jazyk. Namiesto jednoduchej otázky: „Je toto správne?“, filozofi sa začali pýtať, čo znamená, keď poviem, že niečo je správne?“ alebo „Čo robím, keď toto tvrdím?“ Bola to reakcia na

⁶¹ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P. P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 67–68.

myšlienkový prúd, ktorý hlásal, že výroky o morálke sú bezvýznamné. Metaetika predstavovala snahu zistiť, čo ľudia myslia so svojimi výrokmi.

4. aplikovaná etika – k najvýznamnejším oblastiam aplikovanej etiky patria etika života a smrti, lekárska etika, etika sexuality, bioetika, etika životného prostredia, obchodná etika. Knihy o aplikovanej etike skúmajú rozhodnutia v danej oblasti z hľadiska teórie etiky. Teóriu etiky a aplikovanú etiku je potrebné skúmať z hľadiska vzájomného vzťahu.⁶²

2.2 Etika ako veda a jej vzťah k filozofii a iným vedným disciplinám (napr. psychológia, sociálna práca, politika, právo)

Etika je vedou preto, lebo je metodicky vypracovaným systémom univerzálnych poznatkov, ktorých pravdivosť je dokázaná zo všeobecne platných princípov, ktoré sú natoľko isté, že vylučujú možnosť omylu. Etika usporaduje ľudské skutky z hľadiska mravnej hodnoty, uvažuje o ich príčinách, vzťahoch, dôsledkoch a cieľoch. Etika je vedou teoretickou a zároveň aj normatívnou.

Podstatou etiky je analyzovať a filozoficky zdôvodňovať morálne skutočnosti, akými sú:

1. ľudské konanie,
2. čnosti a neresti človeka,
3. povinnosti povolania,
4. sloboda v konaní skutku.⁶³

Etika je veda o morálke, to znamená, že ju chápeme ako vedu o morálnej činnosti, o morálnych vzťahoch a o morálnom vedomí. V tomto zmysle je to veda nielen o určitom súbore mravných skutkov, ale aj o ich interpretácii. Teda keď hovoríme o morálke, máme na mysli konanie ľudí, ale aj ich názory na toto konanie. Medzi nimi musí byť zhoda. Veľmi často býva tak, že medzi tým, čo ľudia hovoria, a tým, čo robia, je značný rozdiel. Etika skúma činy, vzťahy a názory ľudí.⁶⁴

Vzťah etiky a **filozofie** spočíva v tom, že etika sa zrodila v rámci filozofie a dlho bola chápaná ako tzv. praktická filozofia (Aristoteles, Kant), dokonca i dnes sa často takto chápe. Predsa len vzťah medzi nimi by sme mali chápať tak, že filozofia ostáva všeobecným pohľadom

⁶² THOMPSON, M.: *Přehled etiky*, Portal, Praha 2004, s. 11–13.

⁶³ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etiky*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 8–10.

⁶⁴ VAJDA, J.: *Úvod do etiky*, Enigma, Nitra 2004, s. 31.

človeka na svet a miesto človeka v ňom. Etika sa zaujíma o vzťah človeka k iným ľuďom, k sebe samému, svojmu životu, k svojej budúcnosti, k životným hodnotám.⁶⁵

Etika spolupracuje s filozofiou, prijíma z filozofie náuku o bytí, o ľudskej prirodzenosti, štruktúry ľudskej bytosti, poznanie situácie človeka v čase, priestore a v histórii sveta. Tieto poznatky vyhodnocuje vo svetle rozumu a pretvára ich na vlastné princípy.

Spolupráca s **psychológiou** spočíva v tom, že psychológia skúma ľudský skutok z hľadiska faktu, empirickej skutočnosti a ľudskej vôle. Etika sa zameriava na riešenie otázky, aký je to skutok a aká by mala byť vôľa človeka z hľadiska dobra a zla.

Z hľadiska objektu má etika mnoho spoločného s **morálnou teológiou**, pre ktorú je rozumovým predpokladom. Morálna teológia sa zameriava výlučne na nadprirodzený cieľ človeka a za základňu morálneho poriadku prijíma pravidlá z nadprirodzeného zjavenia. Etika zdôvodňuje normy prirodzenej mravnosti na základe ľudského rozumového poznania. Morálna teológia priamo nadväzuje na etiku.⁶⁶

Vzťah etiky a **sociálnej práce** vyplýva z toho, že sociálna práca je veda multidisciplinárna, respektíve transdisciplinárna. Sociálna práca ako multidisciplinárny vedný odbor zapája miesto, ktoré vzniká atomizovaním (roztrieštenosťou v pozitívnom slova zmysle) spoločenských vied a vied o človeku, čím sa skúmanie sociálnych problémov približuje k realite každodenného života, zároveň upozorňuje na objavené problémy a vzťahy a predvídavo upozorňuje na nežiaduce trendy vývoja. Praktické dimenzie a vedecké aspekty sociálnej práce sa navzájom prelínajú.⁶⁷

Ľudské práva a etika

Téma „ľudské práva“ je aktuálna aj v novom miléniu. Ľudské práva sú stále porušované. Najmodernejšia technika a úspešné vedecké poznatky nedokázali odstrániť hlad, vojnu, otrocké zaobchádzanie s ľudským životom. Vo vyspelých krajinách sú ľudské práva zneužívané v prospech znehodnocovania života a ľudskej dôstojnosti. Nebezpečenstvo zneužitia ľudských práv sa ukazuje v presadzovaní eutanázie, zabitia nenarodených detí, výskumu na ľudských embryách a podobne. Človek, ktorý si násilím vynucuje svoje právo a pritom porušuje práva iných ľudí, nepochopil zmysel a cieľ slobody, demokracie a ľudských práv. Tento jav je

⁶⁵ VAJDA, J.: *Úvod do etiky*, Enigma, Nitra 2004, s. 32.

⁶⁶ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 810.

⁶⁷ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca*, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce, Akcent print – Pavol Šidelský, Prešov 2007, s. 52–53.

viditeľný v diktátorskom režime, ale taktiež v nenápadnej forme presadzovania liberálnych názorov v sekulárnej spoločnosti.

Každý zákon stanovený ľuďmi má povahu zákona. Ľudské zákony, ktoré ukladajú povinnosti rôzneho charakteru (povinnosti povolania, občianske povinnosti a iné) a sú spravodlivé, zaväzujú vo svedomí. Nespravodlivé zákony vo svedomí nezaväzujú.⁶⁸

Politika a etika

Správa vecí verejných sa nazýva politika (gr. polis – obec, polites – občan, odtiaľ politea – postavenie, právo občana, politický život, ústava). V politike sa jedná o oblasť verejnej činnosti, ktorá spočíva v účasti rôznych politických subjektov (politických strán, hnutí, skupín, jednotlivcov) na štátnych záležitostiach. Politika predstavuje určitú dispozíciu ako spravovať spoločnosť. Z hľadiska morálky je veľmi dôležité, aby sa politika (politická mravnosť) nedostala do rozporu so všeobecnými požiadavkami mravnosti a nestala sa tak nemravnou.⁶⁹ Politika a etika sa navzájom prelínajú a všetky dimenzie politiky sú preniknuté etickými aspektmi. Keďže politika sa dotýka verejných i osobných záujmov každého člena spoločenstva, je morálne hodnotiteľná a hodnotená. Morálka sa k jej postupom vyjadruje, odsudzuje alebo schvaľuje ich a politika ak si chce zachovať priazeň ľudí, o ktorých rozhoduje, musí brať morálne analýzy a odporúčania do úvahy.⁷⁰

2.3 Morálka a etika

Podľa Vajdu (2004) etiku chápeme ako vedu o morálke. Termíny „morálka“ a „morálny“ sú v každodennom používaní dosť nevyhranené: Raz používame termín „morálny“ neutrálne, len ako zaradenie javu do oblasti morálnych javov, inokedy týmto termínom hodnotíme jav v zmysle, že je morálny alebo keď je negatívny, tak používame termín „amorálny“.⁷¹

Niekedy počujeme názor, že etika sa zaoberá teóriou a morálka praxou alebo že etika sa zaoberá všeobecnými otázkami a morálka konkrétnymi prípadmi. Tiež sa medzi autormi nachádzame názor, že etika je súbor noriem prijatých danou spoločnosťou alebo skupinou a morálka vychádza z hodnôt, ktoré sú sociálnej skupine vštípené prostredníctvom

⁶⁸ CEHULOVÁ, Ľ.: *Bioetika pre vychovávateľov alebo veda prežitia*, Prešov 2010, s. 38–40.

⁶⁹ JANKOVSKÝ, J.: *Etika pro pomáhající profese*, Triton, Praha 2003, s. 26–27.

⁷⁰ VAJDA, J.: *Úvod do etiky*, Enigma, Nitra 2004, s. 155.

⁷¹ VAJDA, J.: *Úvod do etiky*, Enigma, Nitra 2004, s. 31.

filozofických a náboženských presvedčení. Takéto rozlišovanie všeobecne nepomáha, pretože etika je len umele prijatým súborom pravidiel, musí byť založená na presvedčení, že niečo je správne a na hodnotách, z ktorých sa toto presvedčenie rodí. A práve o tom je morálka, nech sú jej argumenty spojené s náboženskými konceptmi alebo vyvierajú so súhlasom medzi jednotlivcami danej spoločnosti.

Niekedy sa pristupuje k inému rozlišovaniu etiky a morálky a to v tom zmysle, že mravnosť sa prejavuje v tom, čo človek robí a etika je racionálnym zdôvodnením ľudského konania. To však neznamená, že etiku a morálku môžeme navzájom od seba oddeliť. Thompson (2004) je toho názoru, že etika a morálka sú rovnocenné termíny a používanie obidvoch termínov je správne.⁷²

Smreková a Pavlovičová (2009) rozvíjajú teóriu, či jestvuje konkurencia medzi etikami dobrého života aristotelovskej inšpirácie a morálkami kantovského pôvodu. Kantovská etika sa identifikuje ako bod zlomu. Etika vnímaná v spojitosti s dobrom, čnosťami a praktikami sa v tejto optike stavia proti morálke, ktorá združuje množstvo pravidiel a vyžaduje zachovávanie zákona. Viaceré prístupy idúce v tejto línii uvažovania navodzujú predstavu, že si treba vybrať medzi etikou založenou na individuálne zvolených hodnotách a smerujúcou k šťastiu a morálkou noriem, ktorá oddeľuje ľudské individuum od osobných nárokov na šťastie. Hranica medzi morálkou a etikou sa vyostruje, ak sa požiadavka skúmať etiku a morálku izolovane prechýli ku glorifikácii etiky a diskvalifikácii morálky, alebo naopak – detronizácii etiky a sakralizácii morálky. Príkladom prvého typu uvažovania sú vízie G Lipovetskeho, L. Ferryho, R. Misrahiho. Lipovetsky (1999) vo svojej knihe, ktorá vyšla v českom preklade, ohlasuje „súmrak povinností“. Tvrdí, že doba morálky požadujúca oddanie sa nelimitovanému imperatívu povinností je minulosťou. Morálka sa svojou ideou obetovania „ja“ stala sociálne nezákonnou. Ferry (1997) potvrdzuje užitočnosť a nevyhnutnosť morálky, ale zároveň pripomína jej uviaznutie v „negatívnom poriadku zákazov“, čo podľa neho zbavuje morálku jej humánneho charakteru a teda aj zmyslu.⁷³

Rozdiel medzi etikou a morálkou

Podľa Mátela a kol. morálka predstavuje súbor pravidiel a noriem ľudského správania, ktoré usmerňujú konanie jednotlivcov v každodennom živote a v spoločnosti. Ide teda o praktickú

⁷² THOMPSON, M.: *Přehled etiky*, Portal ,Praha 2004, s. 42.

⁷³ SMREKOVÁ, D., PAVLOVIČOVÁ, Z.: *Dvojznačnosť etických pojmov*, Filozofický ústav SAV, Bratislava 2009, s. 152–153.

rovinu – o to, ako sa ľudia reálne správajú a aké zásady v praxi dodržiavajú. Etika je naopak filozofická disciplína, ktorá túto morálku skúma, analyzuje jej podstatu, pôvod a zdôvodňuje, prečo je určité konanie považované za dobré, správne alebo spoločensky žiaduce. Zatiaľ čo morálka je spojená so samotnou životnou praxou, etika túto prax reflektuje, hodnotí a teoreticky vysvetľuje.⁷⁴

Morálka však nie je výlučne sociálnym javom. Ako uvádza Mariański, nie každý morálny jav má nevyhnutne sociálny charakter a zároveň nie každý sociálny jav je morálny. Morálka tak existuje ako individuálny aj spoločenský fenomén. Na individuálnej úrovni sa prejavuje ako osobné postoje, presvedčenia a konkrétne morálne správanie jednotlivca, zatiaľ čo na spoločenskej úrovni sa formuje prostredníctvom zdieľaných noriem a hodnôt.⁷⁵

Morálka a etika sú v sociálnej práci úzko prepojené a vzájomne sa dopĺňajú. Morálka predstavuje individuálne a spoločenské hodnoty, normy a presvedčenia o tom, čo je správne a nesprávne. Na druhej strane etika je systematickým uplatnením týchto morálnych zásad v profesionálnej praxi sociálneho pracovníka.⁷⁶

Hľadanie súvislostí medzi etikou, sociálnou prácou, slobodou a ľudskými právami je determinované ich vzájomným prepojením; v ich jednote je obsiahnutý ľudský potenciál, dôstojnosť ľudskej osoby. Etika v sociálnej práci pomáha transformovať abstraktné morálne hodnoty do konkrétnych pravidiel a postupov, ktoré zaručujú profesionálne a spravodlivé správanie voči klientom, komunitám a spoločnosti.⁷⁷

Prepojenie morálky a etiky je nevyhnutné na zabezpečenie profesionálneho, spravodlivého a hodnotovo orientovaného výkonu sociálnej práce.

Etika zohráva v sociálnej práci kľúčovú úlohu, pretože sociálni pracovníci denne pracujú s ľuďmi v náročných životných situáciách a ich rozhodnutia môžu výrazne ovplyvniť klientov. Princípy etiky im pomáhajú správne sa orientovať v zložitých morálnych dilemách, chrániť dôstojnosť jednotlivcov a zabezpečovať spravodlivý prístup ku každému človeku.⁷⁸

⁷⁴ MÁTEL, A. a kol.. Etika sociálnej práce. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. s. 264.

⁷⁵ MARIAŇSKI, J.. Morálka ako sociálny fenomén. In GLUCHMAN, V. – DOKULIL, M. (eds.). Teoretické otázky etika a morálky. Etika I. Prešov : PVT, 1998.

⁷⁶ WILLIAMS, B.. *Morálka*. Praha: Filozofický ústav AV ČR. 2021. s. 85.

⁷⁷ KUSIN, V., ŠEBESTOVÁ, P., DRÁBIKOVÁ, J. *Etika v sociálnej práci a otázky ľudských práv a slobôd*. Bratislava: Vysoká škola Danubius. 2015. s. 192.

⁷⁸ KIŠŠ, I. 2006. *Sociálna etika*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava. 2006. s. 388.

Etika v práci sociálneho pracovníka zabezpečuje, že sociálny pracovník neohrozuje svojich klientov, riadi sa morálnymi zásadami.

Etické zásady sociálnej práce sú zakotvené v profesionálnych kódexoch a zahŕňajú hodnoty ako rešpekt, dôvernosť, spravodlivosť, zodpovednosť či ochrana práv klientov. Sociálny pracovník musí pri svojej činnosti neustále vyvažovať záujmy jednotlivcov, komunity a spoločnosti, pričom sa riadi princípmi profesionality a integrity.

Etické princípy a zásady teda predstavujú praktickú realizáciu etiky v sociálnej práci. Vytvárajú rámec, ktorý pomáha sociálnym pracovníkom konať profesionálne, spravodlivo a s ohľadom na morálne hodnoty, čím zabezpečujú ochranu práv a dôstojnosti klientov.

Z hľadiska charakteru sociálnej práce je odкрývanie sociálneho sveta v polohe jednotlivca a spoločnosť zámernou voľbou, najlepšie sprostredkujúcou potrebné sociologické poznanie pre prácu s klientom⁷⁹

Rozdiel medzi etikou a morálnou teológiou

V tradičnej terminológii sa rozlišuje medzi etikou ako filozofickou disciplínou a morálkou, ktorá je časťou teológie. Toto rozlíšenie sa často nezachováva a takto sa hovorí o kresťanskej etike – ako o teológii, biblickej etike a filozofickej etike.

Filozofická etika – vychádza z princípov poznaných rozumom a jej cieľom je dosiahnutie prirodzeného cieľa, teda dobro človeka.

Teologická etika – kresťanská – vychádza z princípov filozofickej etiky a zahŕňa ich a zároveň čerpá svoje špecifické poznatky z Božieho zjavenia⁸⁰ a jej cieľom je dosiahnutie večnej blaženosti.

Morálna teológia (teologická etika, kresťanská etika) a etika (filozofická) majú spoločný materiálny predmet, ale odlišujú sa:

- cieľom (v etike je prirodzený a v morálnej teológii nadprirodzený – večná blaženosť)
- formálnym predmetom (v etike je prirodzený rozum, v morálnej teológii rozum osvietený vierou)
- istotou poznania (rozum je omylný, Božie zjavenie neomylné)

⁷⁹ KOVEROVÁ, Š. 2011. *Sociológia v sociálnej práci I*. 1. vydanie. Sládkovičovo. 2011. Vysoká škola Danubius. 2011. s. 160.

⁸⁰ Božie zjavenie je obsiahnuté vo Svätom písme Starého a Nového zákona a v Tradícii Cirkvi.

- prostriedkami a motívmi (v etike sú prirodzené pohnútky a prostriedky, v morálke nadprirodzené, napr. konám dobrý skutok z lásky k Bohu, lebo v blížnom vidím samého Ježiša Krista)

Vo filozofickej etike, aj keď ju praktizuje kresťan, sa neuplatňujú zdroje, ktoré sú pre kresťana prvoradé:

- Božie zjavenie, obsiahnuté vo Svätom písme a Tradícii
- Učiteľský úrad Cirkvi – učenie pápežov a jednotlivých koncilov.⁸¹

Pre pochopenie etiky ako vedy a objasnenie jej teoretických východísk je veľmi dôležité, lebo tieto poznatky majú nám poslúžiť a pochopiť a hodnotiť ľudské skutky, ktorými sa budeme zaoberať v nasledujúcej kapitole.

2.4 Základné etické prístupy

Etika v sociálnej práci je kľúčová pre kvalitu aj efektívnosť poskytovaných služieb, pretože vytvára rámec, v ktorom sa sociálni pracovníci rozhodujú v zložitých a často nejednoznačných situáciách. V praxi sa totiž pravidelne stretávajú s rôznymi morálnymi dilemami, kde neexistuje jedno jednoznačne správne riešenie. Práve rôzne etické teórie im poskytujú oporu pri analýze týchto situácií, pomáhajú im lepšie porozumieť konfliktom hodnôt a umožňujú prijímať rozhodnutia, ktoré sú zdôvodniteľné a eticky obhájiteľné. Zároveň prispievajú k väčšej konzistentnosti a transparentnosti v poskytovaní sociálnych služieb, čím posilňujú dôveru klientov aj verejnosti v samotnú profesiu sociálnej práce.

Deontologická etika

Jedným z hlavných prístupov je deontologická etika, ktorá sa zameriava na morálne povinnosti a pravidlá chápané ako záväzné bez ohľadu na dôsledky konania. Tento prístup je spájaný najmä s Immanuelom Kantom, ktorý zdôrazňoval, že morálne konanie má vychádzať z univerzálnych princípov platných pre všetkých.⁸²

Základom deontologickej etiky je tzv. kategorický imperatív, podľa ktorého by mal človek konať len tak, aby sa jeho správanie mohlo stať všeobecným pravidlom. Dôraz sa kladie na povinnosť a správnosť konania, nie na jeho výsledky. Ako uvádza Sýkorová (2008, s. 50),

⁸¹ PETRO, M.: *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2008, s. 36.

⁸² MATOUŠEK, O.: *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

„deontologická etika kladie dôraz na morálne povinnosti, ktoré sú nezávislé od výsledkov činov.“ V praxi sociálnej práce to znamená, že rozhodovanie sa opiera predovšetkým o dodržiavanie etických zásad, ako sú dôvernosť, spravodlivosť a rešpekt voči klientovi, pričom tieto povinnosti je potrebné zachovávať bez ohľadu na možné dôsledky konkrétneho konania.⁸³

Baková (2010) zdôrazňuje najmä význam dôvernosti, ktorá je základom dôvery vo vzťahu medzi klientom a sociálnym pracovníkom. Sociálny pracovník je povinný chrániť osobné údaje klienta a nezverejňovať ich bez súhlasu, čo umožňuje otvorenú komunikáciu. Rovnako dôležitá je spravodlivosť, teda rovnaké zaobchádzanie so všetkými klientmi bez predsudkov, pričom sa zohľadňujú ich individuálne potreby. Súčasťou deontologického prístupu je aj morálna zodpovednosť sociálneho pracovníka, ktorá zahŕňa poskytovanie kvalitných služieb, informovanie klientov o ich právach a ochranu pred nespravodlivým zaobchádzaním.⁸⁴

V praxi sa sociálni pracovníci často stretávajú s etickými dilemami, napríklad keď je potrebné rozhodnúť medzi zachovaním dôvernosti a ochranou iných osôb pred nebezpečenstvom. V takýchto situáciách musia starostlivo zvážiť svoje morálne povinnosti a často konzultovať rozhodnutia s kolegami alebo etickými komisiami.⁸⁵

Deontologická etika tak predstavuje dôležitý rámec, ktorý pomáha sociálnym pracovníkom orientovať sa v zložitých a emocionálne náročných situáciách a konať v súlade s profesijnými povinnosťami.

Utilitarizmus

Druhým významným etickým prístupom je utilitarizmus, ktorý hodnotí morálnosť konania predovšetkým podľa jeho dôsledkov. Za správne považuje také činy, ktoré prinášajú čo najväčšie blaho čo najväčšiemu počtu ľudí, pričom sa etické rozhodovanie orientuje najmä na výsledky a ich dopad na šťastie jednotlivcov aj celej spoločnosti⁸⁶

Tento smer sa začal formovať v 18. storočí a jeho hlavnými predstaviteľmi boli Jeremy Bentham a John Stuart Mill. Bentham vo svojom diele *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* rozpracoval tzv. hedonistický kalkulus, pomocou ktorého sa snažil kvantifikovať mieru potešenia a utrpenia. Hodnotenie činov podľa neho závisí od faktorov, ako

⁸³ SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. s. 94.

⁸⁴ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

⁸⁵ GULOVÁ, L. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. s. 208.

⁸⁶ ŠMAJC J. A KOL. *Etika, ekonomika, příroda*. 1. vyd. Praha : GRADA. 2012. s. 192.

sú intenzita či trvanie pôžitku. Mill následne utilitarizmus rozvinul a zdôraznil, že existujú kvalitatívne rozdiely medzi formami šťastia, pričom vyššiu hodnotu majú napríklad intelektuálne a morálne uspokojenie oproti čisto fyzickým pôžitkom.⁸⁷

Základnými znakmi utilitarizmu sú dôsledkové hodnotenie činov, snaha o maximalizáciu celkového blaha a princíp nestrannosti. Morálnosť sa teda posudzuje podľa toho, aké následky konanie prináša, pričom sa zohľadňuje rovnaká váha záujmov všetkých zúčastnených.⁸⁸

V rámci teórie sa rozlišuje aktový utilitarizmus, ktorý hodnotí jednotlivé konkrétne činy podľa ich okamžitých dôsledkov a pravidlový utilitarizmus, ktorý posudzuje skôr všeobecné pravidlá správania vedúce k dlhodobému blahu.⁸⁹ V praxi sociálnej práce sa tento prístup využíva najmä pri hodnotení efektivity programov, alokácii zdrojov či pri rozhodovaní, ktoré intervencie prinesú najväčší úžitok čo najväčšiemu počtu klientov.⁹⁰ Rovnako sa uplatňuje aj v politike a ekonomike pri posudzovaní verejných politík či projektov z hľadiska ich spoločenského prínosu.

Napriek svojej praktickej využiteľnosti však utilitarizmus čelí kritike. Baková (2010) upozorňuje najmä na riziko nedostatočnej ochrany individuálnych práv, keďže dôraz na väčšinový prospech môže ospravedlniť aj zásahy do práv jednotlivca. Problémom je aj ťažká predvídateľnosť dôsledkov a subjektívnosť pojmu blaha, čo komplikuje určenie toho, čo je skutočne „najväčšie dobro“.⁹¹

Aj napriek týmto limitom zostáva utilitarizmus významným etickým rámcom, ktorý pomáha hodnotiť rozhodnutia na základe ich dopadov a prispieva k hľadaniu riešení zameraných na celkové spoločenské dobro.⁹²

Etika cností

Ďalším významným etickým prístupom je etika cností, ktorá sa zameriava na charakter človeka a rozvoj jeho morálnych vlastností ako základ etického rozhodovania. Na rozdiel od

⁸⁷ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

⁸⁸ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

⁸⁹ GULOVÁ, L.. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. s. 208.

⁹⁰ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

⁹¹ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

⁹² SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. s. 94.

utilitarizmu, ktorý hodnotí činy podľa dôsledkov a deontológie, ktorá kladie dôraz na pravidlá a povinnosti, etika cností sa sústreďuje na to, akým človekom by sme mali byť a aké charakterové vlastnosti by sme mali rozvíjať pre vedenie dobrého a morálneho života.⁹³

Korene tohto prístupu siahajú do antickej filozofie, najmä k Aristotelovi, ktorý vo svojom diele *Nikomachova etika* spojil cnosti s dosahovaním eudaimónie – teda dobrého a naplneného života. Podľa Aristotela sú cnosti stabilné charakterové vlastnosti, ktoré formujú správanie človeka a vedú ho k správne konaniu. Rozlišoval pritom intelektuálne cnosti spojené s rozumom a morálne cnosti súvisiace so správaním a emóciami, napríklad odvahu, spravodlivosť či umiernenosť. Cnosť sa podľa neho nachádza medzi dvoma extrémami, napríklad odvaha medzi bezohľadnosťou a zbabelosťou, čím etika cností zdôrazňuje rovnováhu a rozvoj charakteru, nielen dodržiavanie pravidiel.⁹⁴

Dôležitým prvkom etiky cností je ich rozvíjanie prostredníctvom skúseností a opakovaného konania. Cnosti nevznikajú jednorazovo, ale formujú sa postupne v každodennej praxi, čím sa stávajú prirodzenou súčasťou správania jednotlivca. Tento proces zároveň ukazuje význam prostredia a medziľudských vzťahov, keďže morálny rozvoj je ovplyvnený komunitou, v ktorej človek žije, a interakciami, ktoré vytvára.⁹⁵

Podľa Šmajca a kol. (2012) má etika cností široké praktické využitie vo vzdelávaní, psychológii, sociálnej práci aj v profesijných etických kódexoch. Vo vzdelávaní podporuje rozvoj morálnych hodnôt, ako sú česťnosť, spravodlivosť či empatia, v psychológii pomáha pri osobnostnom raste a v sociálnej práci poskytuje rámec pre empatické a hodnotovo ukotvené rozhodovanie. V profesijnom kontexte prispieva k budovaniu integrity, dôvery a zodpovednosti.⁹⁶

Napriek svojim prínosom čelí etika cností aj kritike. Ako uvádza Sýkorová, problematické môže byť najmä to, že cnosti nie sú vždy jednoznačne definované a môžu sa líšiť podľa kultúrneho či spoločenského kontextu, čo vedie k určitej subjektivite. Ďalšou výhradou je, že

⁹³ GULOVÁ, L. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. s. 208.

⁹⁴ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

⁹⁵ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

⁹⁶ ŠMAJC J. a kol. *.Etika, ekonomika, příroda*. 1. vyd. Praha : GRADA. 2012. s. 192.

sa sústreďuje predovšetkým na individuálny charakter a menej zohľadňuje širšie spoločenské a systémové faktory.⁹⁷

Napriek týmto limitom zostáva etika cností dôležitým prístupom, ktorý zdôrazňuje význam morálneho charakteru a jeho rozvoja. Ponúka praktický pohľad na etiku ako súčasť každodenného života a profesionálnej praxe, pričom prispieva k lepšiemu porozumeniu toho, ako žiť morálne a zodpovedne v spoločnosti⁹⁸

Etika starostlivosti

Etika starostlivosti, ktorá kladie dôraz na morálne rozhodovanie vychádzajúce zo vzťahov medzi ľuďmi, empatie a vzájomnej starostlivosti. Vznikla ako reakcia na tradičné etické teórie, ktoré sa sústreďovali najmä na pravidlá a spravodlivosť, pričom menej zohľadňovali emocionálnu a vzťahovú stránku morálneho konania. Etika starostlivosti preto zdôrazňuje, že dôležitú úlohu v rozhodovaní zohrávajú medziľudské väzby a dopad našich činov na druhých, nie iba abstraktné princípy.

Ako uvádza Šmajc a kol., etika starostlivosti je postavená na viacerých základných princípoch, pričom medzi najdôležitejšie patrí najmä zdôrazňovanie významu medziľudských vzťahov a emocionálnych väzieb.⁹⁹ Morálne rozhodovanie je teda úzko prepojené s empatiou, porozumením a zohľadňovaním potrieb iných, pričom sa kladie dôraz na konkrétny dopad konania na jednotlivcov. Tento prístup zároveň zdôrazňuje kontextualitu rozhodovania, keďže každá situácia je jedinečná a vyžaduje individuálne posúdenie namiesto rigidného uplatňovania všeobecných pravidiel.

Dôležitým prvkom etiky starostlivosti aj uznanie zraniteľnosti a vzájomnej závislosti ľudí. Každý človek sa v určitých životných situáciách stáva zraniteľným a odkázaným na pomoc druhých, preto je cieľom tohto prístupu podporovať starostlivosť, ochranu a solidaritu v spoločnosti.¹⁰⁰

Etika starostlivosti má široké uplatnenie v praxi, najmä v zdravotníctve, sociálnej práci, vzdelávaní či podnikaní. V sociálnej práci sa prejavuje dôrazom na budovanie dôvery, empatie

⁹⁷ SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. s. 94.

⁹⁸ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

⁹⁹ ŠMAJC J. a kol. *Etika, ekonomika, příroda*. 1. vyd. Praha : GRADA. 2012. s. 192.

¹⁰⁰ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

a individuálneho prístupu ku klientovi. V zdravotníctve podporuje holistický prístup k pacientovi, ktorý zahŕňa nielen fyzické, ale aj psychické a emocionálne potreby. Vo vzdelávaní pomáha vytvárať podporné prostredie pre rozvoj žiakov a v podnikaní prispieva k zodpovednému prístupu voči zamestnancom a komunite.¹⁰¹

Napriek svojim prínosom je etika starostlivosti kritizovaná pre možnú subjektivitu a nejednoznačnosť pri hodnotení morálnych situácií, keďže silný dôraz na emócie môže viesť k menej presným rozhodnutiam. Ďalšou výhradou je riziko zanedbania princípov spravodlivosti a rovnosti, ak sa príliš zdôrazňujú individuálne vzťahy na úkor širších spoločenských súvislostí.¹⁰²

Kritická etika

Kritická etika, ktorá sa zameriava na analýzu a spochybňovanie existujúcich morálnych, spoločenských a normatívnych systémov. Jej cieľom je odhaľovať skryté predpoklady, ideologické vplyvy a mocenské vzťahy, ktoré formujú naše hodnoty a etické rozhodovanie. Kritická etika vznikla ako reakcia na tradičné etické prístupy, ktoré často nezohľadňovali sociálne a politické súvislosti morálneho rozhodovania. Práve preto sa stala nástrojom umožňujúcim hlbšie a komplexnejšie porozumenie etickým dilemám.¹⁰³

Podľa Šmajca a kol. (2012) je dôležitou súčasťou tohto prístupu schopnosť jednotlivca kriticky reflektovať vlastné hodnoty a presvedčenia a uvedomovať si, že sú formované kultúrnym, historickým a sociálnym kontextom. Tento reflexívny proces umožňuje lepšie pochopiť dôsledky vlastných rozhodnutí a ich vplyv na spoločnosť. Kritická etika sa zároveň zameriava na odhaľovanie nerovností a mocenských asymetrií, ktoré ovplyvňujú morálne normy, pričom zdôrazňuje, že etické problémy sú vždy prepojené so širšími spoločenskými a politickými podmienkami.¹⁰⁴

Ako uvádza Sýkorová (2008), tento prístup kladie dôraz na dialóg a participáciu, pričom podporuje otvorenú diskusiu a zapájanie rôznych perspektív, vrátane marginalizovaných

¹⁰¹ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

¹⁰² SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. s. 94.

¹⁰³ GULOVÁ, L. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. s. 208.

¹⁰⁴ ŠMAJC J. a kol. *Etika, ekonomika, příroda*. 1. vyd. Praha : GRADA. 2012. s. 192.

hlasov. Cieľom je dosiahnuť hlbšie porozumenie etickým problémom a spravodlivejšie rozhodovanie.¹⁰⁵

Kritická etika nachádza uplatnenie v sociálnej politike, vzdelávaní, práve aj environmentálnej etike. V sociálnej politike umožňuje analyzovať dopady rozhodnutí na zraniteľné skupiny a odhaľovať systémové nerovnosti. Vo vzdelávaní podporuje rozvoj kritického myslenia a aktívneho občianstva, zatiaľ čo v práve prispieva k hodnoteniu spravodlivosti právnych noriem a ich dopadu na spoločnosť.¹⁰⁶

Napriek svojmu prínosu čelí kritická etika aj výhradám, nakoľko často býva považovaná za príliš abstraktnú a málo praktickú, keďže neposkytuje vždy konkrétne riešenia etických problémov. Kritizovaná je aj pre svoj dôraz na mocenské štruktúry, ktorý môže viesť k skepticizmu voči tradičným hodnotám. Napriek tomu zostáva dôležitým prístupom, pretože pomáha lepšie porozumieť prepojeniu etiky, spoločnosti a moci a zdôrazňuje význam otvoreného dialógu v etickom rozhodovaní.¹⁰⁷

Pragmatická etika

Tá sa sústreďuje na praktické dôsledky morálnych rozhodnutí a ich reálny vplyv na život jednotlivcov aj spoločnosti. Vznikla ako reakcia na tradičné etické teórie, ktoré kládli dôraz najmä na abstraktné princípy a všeobecné normy, pričom pragmatický prístup sa orientuje na ich uplatnenie v konkrétnych situáciách. Vychádza z americkej pragmatickej filozofie predstavenej mysliteľmi ako Charles Sanders Peirce, William James a John Dewey, ktorí zdôrazňovali prepojenie teórie s praxou a hodnotenie pravdivosti a morálnosti podľa ich účinkov v reálnom živote. Z tohto pohľadu sa odmietajú pevné a nemenné morálne pravidlá a uprednostňuje sa flexibilné rozhodovanie prispôbené aktuálnym okolnostiam.¹⁰⁸

Typickým znakom tohto prístupu je dôraz na skúsenosť a experimentovanie, keďže morálne rozhodovanie je často zložité a nejednoznačné. Rôzne prístupy sa preto testujú a hodnotia podľa ich výsledkov v praxi, pričom sa podporuje otvorenosť voči novým riešeniam

¹⁰⁵ SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. s. 94.

¹⁰⁶ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

¹⁰⁷ GULOVÁ, L. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. s. 208.

¹⁰⁸ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

a ich priebežné prispôsobovanie na základe skúseností.¹⁰⁹ Pragmatická etika zároveň zdôrazňuje význam kontextu, keďže etické dilemy vznikajú v konkrétnych sociálnych, kultúrnych a historických podmienkach, ktoré je potrebné pri rozhodovaní zohľadniť. Dôležitá je aj pluralita pohľadov, ktorá umožňuje komplexnejšie a inkluzívnejšie etické uvažovanie.

V praxi sa tento prístup uplatňuje v rôznych oblastiach. V práve podporuje flexibilnejšiu interpretáciu zákonov podľa konkrétnych okolností, v politike presadzuje riešenia založené na skúsenostiach a empirických dátach, v podnikaní pomáha hľadať rovnováhu medzi ziskom a spoločenskou zodpovednosťou a v zdravotníctve umožňuje individualizovaný prístup k pacientom s ohľadom na ich potreby a kontext.¹¹⁰

Napriek svojim prínosom čelí pragmatická etika aj kritike. Upozorňuje sa najmä na riziko morálneho relativizmu, keď prílišná flexibilita môže viesť k nejasným hodnotovým kritériám. Ďalšou výhradou je možné uprednostňovanie krátkodobých výsledkov na úkor dlhodobých morálnych princípov.¹¹¹

Aj napriek týmto obmedzeniam zostáva pragmatická etika dôležitým prístupom, ktorý pomáha lepšie porozumieť etickým dilemám v ich reálnom kontexte a podporuje prakticky orientované, flexibilné a situačne citlivé morálne rozhodovanie.¹¹²

ZHRNUTIE KAPITOLY

Etika je filozofická disciplína, ktorá skúma morálne konanie človeka, jeho hodnoty, normy a rozhodovanie. Nie je len teoretickou vedou, ale má aj praktický význam, pretože pomáha človeku orientovať sa v každodennom živote a konať správne. Ako veda o morálke sa zameriava na ľudské konanie z hľadiska dobra a zla, pričom má zároveň teoretický aj normatívny charakter – na jednej strane vysvetľuje princípy a na druhej určuje, čo je správne. Zaoberá sa základnými pojmami, ako sú dobro a zlo, sloboda a povinnosť, spravodlivosť, čnosť či šťastie, a pomáha odpovedať na základnú otázku: ako mám konať.

Pri vysvetľovaní etiky je dôležité rozlišovať medzi pojmami etika, morálka a mravnosť. Etika predstavuje teóriu morálky, morálka zahŕňa konkrétne normy, pravidlá a správanie a

¹⁰⁹ SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. s. 94.

¹¹⁰ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. s. 400.

¹¹¹ BAKOVÁ, D. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82–116.

¹¹² GULOVÁ, L. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. s. 208.

mravnosť znamená praktické uskutočňovanie dobra v živote človeka. Tieto pojmy sú navzájom úzko prepojené, pretože etika vysvetľuje to, čo sa v morálke reálne uskutočňuje.

Predmetom etiky sú predovšetkým ľudské skutky, ktoré sú vedomé a slobodné, ako aj ich motívy, ciele a dôsledky. Etika skúma, prečo človek koná, ako koná a či jeho konanie možno považovať za správne. V centre jej záujmu stojí slobodný a zodpovedný človek, ktorý je schopný reflektovať svoje rozhodnutia.

Etika sa delí na viacero oblastí. Metaetika, nazývaná aj analytická etika, skúma jazyk morálky a význam morálnych pojmov. Fundamentálna etika hľadá základné princípy, ako sú svedomie či sloboda. Normatívna a aplikovaná etika sa zaoberajú konkrétnymi situáciami a rozhodnutiami. Z hľadiska prístupu rozlišujeme deskriptívnu etiku, ktorá opisuje, ako ľudia konajú, normatívnu etiku, ktorá určuje, čo je správne, metaetiku analyzujúcu význam morálnych výrokov a aplikovanú etiku riešiacu praktické problémy. Z toho vyplýva, že etika má teoretický aj praktický rozmer.

Etika úzko súvisí s inými vednými disciplínami. Filozofia poskytuje základné chápanie človeka a sveta, psychológia skúma motiváciu a správanie, sociálna práca aplikuje etické princípy v praxi pomoci, či politika vytvára normy správania v spoločnosti. Práve preto má etika multidisciplinárny charakter a jej poznatky sú využiteľné v rôznych oblastiach života.

Napokon je potrebné rozlišovať medzi filozofickou etikou a morálnou teológiou. Filozofická etika vychádza z rozumu, zatiaľ čo morálna teológia vychádza z viery a zjavenia. Líšia sa cieľom – prirodzeným alebo nadprirodzeným – aj zdrojom poznania, no napriek tomu sa navzájom dopĺňajú pri hodnotení ľudského konania a hľadani správneho spôsobu života.

Etika v sociálnej práci predstavuje základný rámec pre riešenie morálnych dilem v praxi a prispieva k zodpovednému, zdôvodniteľnému a transparentnému rozhodovaniu v práci s klientmi. Jednotlivé etické prístupy ponúkajú odlišné pohľady na morálne konanie – deontologická etika zdôrazňuje povinnosti a pravidlá, utilitarizmus sa sústreďuje na dôsledky a celkové blaho, etika cností rozvíja morálny charakter človeka, etika starostlivosti kladie dôraz na vzťahy a empatiu, kritická etika analyzuje mocenské a spoločenské súvislosti a pragmatická etika sa orientuje na praktické riešenia v konkrétnych situáciách. Spoločne vytvárajú komplexný rámec, ktorý sociálnym pracovníkom pomáha lepšie porozumieť etickým problémom a efektívnejšie ich riešiť v každodennej praxi.

OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE

1. Čo je etika a čím sa zaoberá?

2. Aký je rozdiel medzi etikou a morálkou?
3. Čo je predmetom etiky?
4. Prečo je etika normatívnou vedou?
5. Aké základné pojmy etika skúma?
6. Aký je rozdiel medzi deskriptívnou a normatívnou etikou?
7. Prečo je sloboda dôležitá pre morálne konanie?
8. Ako súvisí etika s psychológiou a sociálnou prácou?
9. Prečo etika hodnotí aj zákony a spoločenské normy?
10. Aký je rozdiel medzi filozofickou etikou a morálnou teológiou?

APLIKAČNÉ ÚLOHY

1. Etické hodnotenie správania - Klient sa správa spôsobom, ktorý spoločnosť považuje za nevhodný, no on to nevníma ako problém.

Ako by situáciu opísala deskriptívna etika? Ako by ju hodnotila normatívna etika?

2. Konflikt noriem a hodnôt - Klient koná podľa vlastných hodnôt, ktoré sú v rozpore so spoločenskými normami.

Ktoré normy by mali mať prednosť? Akú úlohu zohráva svedomie v rozhodovaní?

3. Sloboda a zodpovednosť - Klient sa slobodne rozhodne konať spôsobom, ktorý mu môže uškodiť.

Do akej miery nesie zodpovednosť za svoje konanie? Kedy je oprávnený zásah sociálneho pracovníka?

4. Sociálna nespravodlivosť - Skupina ľudí žije v nepriaznivých sociálnych podmienkach.

Ako etika vysvetľuje vznik nerovností? Aká je zodpovednosť spoločnosti za ich riešenie?

5. Práca s hodnotami klienta - Klient má odlišné morálne presvedčenie než sociálny pracovník.

Ako zachovať profesionálnu neutralitu? Do akej miery možno ovplyvňovať hodnoty klienta?

3 ČLOVEK A JEHO SKUTKY

Svätý apoštol Pavol, aby vyzdvihol hodnotu človeka, v liste Hebrejom napísal: „*Čože je človek, že naň pamätáš, a syn človeka, že sa ho ujímaš? Urobil si ho len o niečo menšieho od anjelov...*“ (Hebr 2, 6-7). Sv. Pavol prevzal tento citát zo starozákonného žalmu (Ž 8, 5). Človeka hodnotia jeho ľudské skutky, ktoré koná ako bytosť rozumná a slobodná. Kristus na túto tému povedal: „*Poznáte ich po ovoci.*“ (Mt 7, 16). Takto potom hodnotíme jeho skutky ako dobré alebo zlé a analyzujeme, čo ovplyvňuje pripočítateľnosť ľudských skutkov. Prejavom hodnoty človeka je jeho svedomie, ktoré analyzujeme z pohľadu ľudskej prirodzenosti. Výhrada vo svedomí uzatvára túto podkapitolu.

3.1 Štruktúra ľudského skutku – *actus humanus*

Ľudské skutky sú vôľové úkony (*actus voluntarii*), čiže sú to tie ľudské skutky, ktoré koná človek ako človek, t. j. **bytie rozumné a slobodné**. Charakter vôľového úkonu vystihuje sv. Tomáš Akvinský, keď tvrdí, že človek najlepšie pozná cieľ svojho skutku a sám sa preň rozhoduje a tak sú potom jeho úkony v najvyššej miere vôľové.¹¹³

Skutky vykonané v spánku alebo fyziologické úkony, ako je zažívanie alebo dýchanie, nemožno morálne hodnotiť ako dobré alebo zlé, pretože tieto úkony koná síce človek, ale bez účasti rozumu a vôle.

Vôľovým úkonom je tak samotný vnútorný akt chcenia, ako aj vonkajší akt, ktorý sa uskutočňuje z rozkazu vôle. Takto napr. vonkajší akt sám o sebe – odtrhnutie jablka rukou – nemožno ohodnotiť ako mravne dobrý, ani ako mravne zlý skutok. Dobrým alebo zlým sa stáva z vnútorného rozhodnutia vôle, ktorá chce odtrhnutím jablka napr. spôsobiť potešenie človekovi alebo chce spáchať krádež.

Zo stanoviska mravnosti sa preto hodnotí striktne len vnútorný akt vôle, čiže vlastné chcenie.

Vôľové úkony podľa rozličných aspektov sa rozlišujú:

- Priamo a nutne chcený – vôľový úkon je to, že človek chce dobro, napr. svoje šťastie.
- Slobodný vôľový úkon – keď na vôľu nepôsobia nijaké vplyvy a človek má plnú možnosť voľby.

¹¹³ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 22.

- Priamy vôľový úkon – je vždy pozitívny, je to vec, ktorú vôľa chce. Napr. ak chce byť niekto na bohoslužbách, ide do chrámu.
- Nepriamy vôľový úkon - môže byť pozitívny a negatívny. Napr. niekto sa skryje pred dažďom, vbehne do kostola a je tam prítomný na bohoslužbách – nechcel ísť do kostola – priamo, chcel sa skryť pred dažďom a nepriamo bol prítomný na bohoslužbách.
- Negatívny vôľový úkon – sa týka toho, čo je účinkom alebo dôsledkom nesplnenia úlohy alebo povinnosti. Napr. ak sa žiak neučí, dostane zlé vysvedčenie – isteže nechcel zlé vysvedčenie – nechcel ho priamo, ale nepriamo.
- Aktuálny vôľový úkon - je plne rozumovo sústredený, stále si uvedomuje, čo robí a chce robiť to, čo robí.
- Virtuálny vôľový úkon (virtus –sila, moc) spočíva v závislosti účinku predtým vzbudenom a aktuálnom úmysle. (Napr. mladík sadne na bicykel...)
- Habituálny vôľový úkon (habere – mať) je logický záver z vykonaného rozhodnutia, ktoré bolo urobené pred časom.
- Interpretatívny vôľový úkon - (interpretátor – vysvetľujem).¹¹⁴

Morálnosť ľudských skutkov závisí:

1. od zvoleného predmetu – zvolený predmet je dobro, ku ktorému vedome smeruje vôľa. Je matériou ľudského skutku. Zvolený predmet¹¹⁵ morálne špecifikuje úkon vôle podľa toho, či rozum tento predmet poznáva ako zhodný alebo nezgodný s pravým dobrom.

2. od zamýšľaného cieľa čiže úmyslu - na rozdiel od predmetu je úmysel v konajúcom subjekte. Úmysel je pri prameni konania a určuje toto konanie prostredníctvom cieľa, je podstatným prvkom morálneho hodnotenia skutku. Úmysel je hnutie vôle k cieľu, týka sa cieľa konania. Dobrý úmysel (napríklad pomôcť blížnemu) nerobí ani dobrým, ani správnym konanie, ktoré je samo v sebe nezriadené (viď poznámku č. 3). Zlý úmysel (napríklad

¹¹⁴ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 22–26.

¹¹⁵ JÁN PAVOL II.: V encyklike *Veritatis splendor* o predmete ľudského skutku píše: „*Predmetom chceného skutku je slobodne zvolený spôsob správania. Pretože predmet je v zhode s rozumovým poriadkom, robí našu vôľu dobrou, mravne nás zdokonaľuje... Za predmet konkrétneho mravného skutky teda neslobodno uznať proces alebo výsledok výlučne fyzického poriadku, lebo tie by sa mali posudzovať podľa toho, že vyvolávajú istý stav veci vo vonkajšom svete.... ak napríklad niekto kradne, aby nasýtil chudobného, úmysel je správny, ale chýba správnosť náležitej vôle, takže nijaký zlý skutok vykonaný s dobrým úmyslom nemožno ospravedlniť*“.

Ján Pavol II.: *Veritatis splendor*, čl. 78.

márnomyseľnosť) robí zlým skutok, ktorý môže byť sám v sebe dobrý (dať almužnu bezdomovcovi).

3. od okolnosti konania - okolnosti sú druhotné prvky morálneho skutku. Prispievajú k zväčšeniu alebo zmenšeniu morálneho dobra alebo zla ľudských skutkov (napríklad veľkosť sumy pri krádeži). Môžu aj oslabiť alebo zväčšiť zodpovednosť konajúceho (napríklad konať zo strachu pred smrťou).¹¹⁶

Podľa úsudku, založenom na rozumovom uvažovaní a na poznatkoch zo skúseností, ľudské skutky môžu byť:

1. mravne dobré skutky – spočívajú v tom, že je dobrý súčasne aj predmet, aj cieľ, aj okolnosti skutku.

2. mravne zlé skutky – spočívajú v tom, že jeden prvok skutku, ktorý nie je zhodný s mravným poriadkom - cieľ, predmet alebo okolnosti pokazí celý skutok (napr. modliť sa a postiť sa, aby ma videli ľudia). Predmet voľby môže pokaziť celé konanie (napr. smilstvo, kde voľba je vždy nesprávna, lebo zahŕňa v sebe nezriadenosť vôle, t. j. morálne zlo).¹¹⁷

3. indiferentné skutky – sv. Tomáš Akvinský sa vyjadruje, že niektoré z ľudských skutkov sú indiferentné podľa svojho druhu, pretože v objekte neobsahujú nijaké určenie, (napr. zdvihnutie stebľa zo zeme).¹¹⁸

3.2 Imputabilita vôľového úkonu (nevedomosť, násilie, strach, choroba)

Človek je zodpovedný len za tie svoje skutky, ktoré sa mu môžu právom priznať alebo pripočítať ako jeho vlastné vôľové úkony, vnútorné alebo vonkajšie.¹¹⁹

Niektoré príručky etiky pojem imputation, imputabilité, ktorý sa objavuje v anglických a francúzskych slovníkoch morálnej filozofie, prekladajú do slovenčiny ako pripísateľnosť a to znamená, že subjektu možno jednoznačne pripísať čin na základe toho, že tento subjekt bol jeho aktívnou príčinou.¹²⁰

¹¹⁶ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1750–1754.

¹¹⁷ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1755–1756.

¹¹⁸ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 63–64.

¹¹⁹ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 26.

¹²⁰ SMREKOVÁ, D., PAVLOVIČOVÁ, Z.: *Dvojznačnosť etických pojmov*, Filozofický ústav SAV, Bratislava 2009, s. 15.

Zodpovednosť vo význame pripísateľnosti (prípochiteľnosti) má právnu ako aj morálnu stránku. Z tohto zorného uhla je právne zodpovedný ten, kto vykonal niečo nelegálne (alebo niečo zanedbal), to znamená kto porušil alebo nedodržel zákonnú normu. Zodpovednosť potom spočíva v záväzku nahradiť inému spôsobenú škodu a v povinnosti uznať vinu a podrobiť sa trestu. Z právneho hľadiska sa zodpovednosť vo význame pripísateľnosti činov stáva realitou tým, že subjektu sa prisudzuje zvonka, zo strany inštitúcie, ktorá núti subjekt za svoj čin zodpovedať. Morálne zodpovedným sa stáva človek, na ktorého sa vzťahuje právna zodpovednosť a preukáže sa mu nemorálna intencia, teda fakt, že vykonal nedovolený čin (alebo zanedbal povinnosť) nie omylom či neúmyselne, ale s vedomým úmyslom prestúpiť stanovenú normu.¹²¹

Zodpovednosť je adekvátne dokonalosti vôľového úkonu, ak ide o akt priamy, čiže ak ide o bytie chcené samo o sebe ako cieľ alebo ako prostriedok, alebo o účinky vyplývajúce zo skutku chceného priamo, tu je potom aj účinok chcený sám o sebe. (Napr. ak by niekto hodil zápalku do horiacej slamy, nemôže sa vyhovárať, že slamu nechcel zapáliť, iba odhodiť zápalku a že nie je zodpovedný za požiar zapríčinený touto zápalkou).

Nepriamy vôľový úkon alebo chcenie len v príčine môže vyvolať účinok mravne dobrý alebo mravne zlý. Ak je výsledkom mravne dobrý skutok, k jeho imputabilite je nutné, aby bol objektom vôľového rozhodnutia ako chcené dobro a to nielen materiálne, ale aj formálne. K imputabilite zlého účinku je potrebné brať ohľad, či ide o skutok dovolený alebo nedovolený. (Napr. niekto sa skryje pred dažďom, vbehne do kostola a je tam prítomný na bohoslužbách – nechcel ísť do kostola – priamo chcel sa skryť pred dažďom a nepriamo bol prítomný na bohoslužbách – a keď už tam bol, tak sa modlil. Na druhej strane, keby tam kradol, hoci nevošiel s úmyslom priamo kraťnúť, pripočíta sa mu to ako zlý skutok).¹²²

Pripočítateľnosť ľudského skutku a zodpovednosť zaň sa môžu znížiť, ba aj zrušiť nevedomosťou, nepozornosťou, násilím, strachom, návykmi, nezriadenými náklonnosťami a inými psychickými alebo sociálnymi faktormi.¹²³

Nevedomosť a vôľový úkon – nevedomosť možno charakterizovať ako objektívny nedostatok pozitívnych vedomostí v schopnom subjekte. Nevedomosť môže byť prekonateľná a neprekonateľná. Prekonateľná nevedomosť je vždy chcená buď priamo alebo nepriamo

¹²¹ SMREKOVÁ, D., PAVLOVIČOVÁ, Z.: *Dvojznačnosť etických pojmov*, Filozofický ústav SAV, Bratislava 2009, s. 15.

¹²² ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 94.

¹²³ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1735.

a v miere, v akej je chcená, v takej miere je aj potom dôvodom imputability. Prekonateľná nevedomosť nezavaruje človeka zodpovednosti za skutky v nej vykonané. Nevedomosť môže byť neprekonateľná a to fyzicky alebo morálne. Ak je však nevedomosť subjektom zámerne spôsobená, nezavaruje zodpovednosti za následky konania.

Neznalosť a vôľový úkon – neznalosť je jednoduchý nedostatok určitého poznania. Ak odstránenie neznalosti je nad sily subjektu, ide o neznalosť neprekonateľnú. Ak by sa subjekt svojimi schopnosťami mohol zbaviť neznalosti, ide o prekonateľnú neznalosť. (Imputabilita sa rieši ako pri nevedomosti).

Nepozornosť a vôľový úkon – nepozornosť je neznalosť alebo nevedomosť iba krátko obmedzeného trvania.

Omyl a vôľový úkon – omyl spočíva v rozpornosti súdu s poznanou vecou. Omyl je nepravdivý súd, zamieňa pravdu za nepravdu.

Miera zodpovednosti za mravne zlé skutky spáchané z nevedomosti, neznalosti, nepozornosti, omylu je priamo adekvátna podielu, v akom si tieto vlastnosti sám subjekt zapríčinil, alebo zaviniel úmyselne a zámerne a stupňu ich objektívnej neprekonateľnosti.

Násilie a vôľový úkon – násilie je vonkajší fyzický alebo morálny nátlak, ktorý prekáža v slobodnom vôľovom úkone alebo ho celkom znemožňuje, ak v ňom ide o vonkajší skutok. Aristoteles definuje násilie takto: „*Donútenie je to, čo hybná sila je zvonku, a je taká, že v nej ten, kto koná, alebo trpí, ničím neprispieva*“. Donucovanie sa môže nazvať násilie v absolútnom slova zmysle len vtedy, keď prichádza zvonku, a keď ten, ktorý trpí násilie, sa proti nemu podľa svojich síl a schopností účinne bráni. Špecifický prípad násilia je taký, ktorý sa uskutočňuje drogami, narkotikami, hypnózou alebo sugesciou. V prípade opravdivého násilia, proti ktorému sa vôľa dostatočne stavala na odpor, ale odpor bol fyzicky prekonaný, zlomený, za následky akcie subjekt nie je zodpovedný.

Strach a vôľový úkon – strach je hnutie, spôsobujúce vnútorné vzrušenie alebo zmätok v mysli, a silne vplýva na priebeh vôľového úkonu. Strach môže byť veľký a malý. Veľký strach je pobúrenie mysle, zapríčinené reálne hroziacim zlom alebo nešťastím. Veľký strach môže zatemniť rozum a v takomto prípade sa rovná nevedomosti a práve ako nevedomosť je prekážkou vôľového úkonu. Malý strach je obava, ktorú vyvoláva menšia alebo ľahšia príčina alebo menšie zlo. Zvláštnym druh strachu je strach od autority, strach pred predstavenými. Aj tento môže byť malý alebo veľký. Strach ako taký vo všeobecnosti nezamedzuje vôľový úkon ako taký, avšak strach vysokého stupňa znemožňuje užívanie prirodzeného rozumu. Malý strach nezmenšuje ani neruší vôľový úkon.

Choroba a vôľový úkon - sú to rôzne psychopatologické stavy, ktoré zabrzďujú vykonávať slobodný úkon.

Mánia – zúrivosť, šialenstvo, prejavuje sa vzrušeným chovaním s nedostatkom sebakritiky. Ľuďom trpiacim na mánie nechýba racionálna bystrosť.

Hystéria (hystera – maternica) sa prejavuje silne zvýšenou emocionalitou a potom chorobným, nečakaným poddávaním sa rozmanitým náladám.

Schizofrénia – rozštep ducha alebo rozštep mysle je patologický jav, ktorý sa prejavuje akýmsi rozdvojením vedomia osoby.

Abúlia (bez vôle) je patologický stav človeka, ktorý je ľahostajný ku všetkému – nemá o nič záujem – takýto človek sa nevie rozhodovať.

Neurasténia – vyznačuje sa celkovým zoslabením nervovej sústavy – nervovým vyčerpaním.

Obsesia – obklúčenie, obliehanie, obsadenie, posadlosť, je chorobný stav človeka, ktorý trpí na vtieravé city, predstavy.

Demencia – je patologický stav, v ktorom subjekt trpí na čiastočné alebo totálne zrútenie intelektuálnej činnosti, je to vlastne strata psychických schopností, dočasne alebo natrvalo. Psychopatologické stavy vo všeobecnosti znižujú pripočítateľnosť vôľového úkonu a niekedy aj slobodu vlastného rozhodovania a tým aj zodpovednosť za ľudský skutok. V etickom slova zmysle skutky uskutočnené v týchto stavoch nemožno považovať za ľudské skutky.¹²⁴

3.3 Morálna sloboda a zodpovednosť

O morálnom jednaní môžeme hovoriť iba za predpokladu slobody človeka. Na tento problém môžeme pozeráť z rôznych hľadísk:

- chápanie slobody ako možnosť rozhodovať sa na základe znalosti veci, čiže podmienenou mierou informácii;
- chápanie slobody ako stav ducha, poprípade ako poznanú nutnosť (moja sloboda končí tam, kde začína sloboda druhého človeka);
- chápanie slobody ako nezávislosť na iných ľuďoch, pričom v súčasnosti je zdôrazňovaná sloboda politická (ľudské práva).

Sloboda je zo svojej podstaty spätá s možnosťou voľby (chcenia), ktoré sa uskutočňuje na základe poznania. Človek sa vďaka svojmu poznaniu orientuje vo svete, posudzuje rôzne

¹²⁴ ŠOKA, S., *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta Prešov 1991, s. 28–39.

možnosti, klady a zápory, veľakrát kalkuluje, pokiaľ prijme rozhodnutie. Je to proces jeho seberealizácie, kde hrajú významnú úlohu rozum a vôľa.¹²⁵

Katechizmus Katolíckej cirkvi definuje slobodu ako zakorenenú schopnosť v rozume a vo vôli a to konať alebo nekonať, urobiť to alebo ono a tak vykonať sám od seba vedomé a dobrovoľné činy. Sloboda je v človekovi sila, ktorá mu umožňuje rásť a dozrievať v pravde a dobre. Sloboda robí človeka zodpovedným za také činy a v takej miere, v akej sú dobrovoľné.¹²⁶

Sloboda môže existovať aj popri vonkajšom útlaku. Vtedy hovoríme o vnútornej slobode, ktorá je nezávislá od materiálnych životných podmienok. Vonkajší útlak nezmôže nič proti sile vnútornej slobody a dôkazom toho sú aj prenasledovaní mučeníci. Morálna sloboda sa dá chápať rozdielne. Najčastejšie sa stretávame s tromi základnými typmi postojov:

1. Hlásanie slobodnej morálky bez záväzkov či bez ohľadu na druhých. V skutočnosti ide o amoralizmus, takto vyjadrená morálka je jej popretím.

2. Viera vo fatalizmus (viera v osud). Fatalisti veria, že cesta človeka je vopred určená, nemá význam snažiť sa, ani znepokojovať. Sloboda a zodpovednosť neexistujú.

3. Chápanie slobody ako predpokladu morálneho správania. Cestou je úsilie o seberealizáciu, ktorú dosiahneme aktivitou celej osobnosti – rozumu, citov a prirodzenosti. Slobodná vôľa nám umožňuje spojenie s ľudstvom, prírodou a samým sebou bez toho, aby sme sa vzdali sami seba. Morálne silný človek sa nesmie vyhovárať, ale prijať riziko slobody a niesť plnú zodpovednosť za svoje činy.¹²⁷

Tak ako v minulosti tak aj v súčasnosti je sloboda stále frekventovaným predmetom etických úvah. Záujem sa sústreďuje hlavne na správne pochopenie slobody, skúmanie vzťahu medzi slobodou a etickým konaním, analýzou prípadov zneužitia slobody a pochopením zodpovednej slobody v pneumatickom bytí a vo svedomí. Koncom 20. storočia a začiatkom 21. storočia sa práve tejto problematike venovala veľká pozornosť, ktorá stále pretrváva.

Na vzťahovú kultúru v sociálnej etike sa upriamila pozornosť aj na Svetovom kongrese kresťanskej filozofie na Katolíckej univerzite v Lubline (r.1996), kde principiálna otázka bola, ako sa sloboda využíva či prípadne zneužíva v morálke, politike, práve, vede, umení, ekológii a v masmédiách. Účastníci tohto kongresu sa zhodli na tom, že kultúra slobody ovplyvňuje do

¹²⁵ JANKOVSKÝ, J.: *Etika pro pomáhající profese*, Triton Praha 2003, s. 37–38.

¹²⁶ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1731, 1734.

¹²⁷ MIEDZGOVÁ, J., VARGOVÁ, D.: *Základy etiky*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Polygraf Print, spol. s r. o., Prešov 2007, s. 38–39.

značnej miery etické konanie, ktoré má význam len vtedy, ak je zamerané na šťastie ľudí. Skutočná sloboda sa nestotožňuje so svojvôľou. Pravá sloboda sa dá nájsť len v otvorenom konaní a autenticite osobného rozhodovania, pri ktorom si človek uvedomuje zodpovednosť za seba aj za iných. Sloboda v etickom konaní je možná, len ak ju osoba necentralizuje len na seba, ale aj na druhého človeka.¹²⁸

Ján Pavol II. v encyklike *Veritatis splendor* píše o tom, že pravá mravná autonómia človeka znamená prijatie mravného, čiže Božieho zákona. Sloboda človeka a Boží zákon sa navzájom prelínajú, kým človek slobodne poslúcha Boha a Boh ponúka človeku nezištnú láskavosť. Poslušnosť voči Bohu teda nie je heteronómiou, ako keby mravný život bol podriadený absolútnej všemohúcnosti, ktorá je mimo človeka a v protiklade s jeho slobodou. Keby heteronómia morálky znamenala pre človeka odopretie možnosti rozhodovať o sebe a vnucovanie noriem, ktoré by boli cudzie pre jeho dobro, odporovala by zjaveniu Božieho zákona a vykupiteľskému dielu Ježiša Krista. Heteronómia tohto druhu by bola akýmsi odcudzením, ktoré odporuje Božej múdrosti a ľudskej osobe.¹²⁹

Morálna zodpovednosť súvisí s povinnosťou, ktorá označuje to, čo sa vyžaduje podľa zákona a právnych noriem. Človek má povinnosť vyplývajúcu zo zákona (nadprirodzeného, prirodzeného a pozitívneho) a povinnosť ho zaväzuje k zodpovednosti. V kresťanstve základ povinnosti sa sústredil na lásku (k blížnemu) a nie na zákon. Povinnosť aj zodpovednosť úzko súvisia s morálkou a morálnosťou. Čím je niekto morálnejší, tým viac cíti povinnosť byť tvorivým a činným, tým viac cíti zodpovednosť za svoju aktivitu.¹³⁰

Rozoznáva sa zodpovednosť:

- **Morálna** - morálna zodpovednosť viaže človeka za všetky jeho skutky - dobré, zlé, vnútorné, vonkajšie a za následky týchto skutkov. Morálna zodpovednosť má základ vo večnom a prirodzenom mravnom zákone, ktorý je známy každému človeku a tak každý človek je zodpovedný pred zákonodarcom, od ktorého tieto zákony pochádzajú, teda od Boha. Svedomie človeka je blízkym predstaviteľom Božej autority. Morálna zodpovednosť sa vzťahuje na vnútornú formu (*in foro interno*) a sekundárne aj na vonkajšiu oblasť.

¹²⁸ HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA, Bratislava 2005, s. 220–221.

¹²⁹ JÁN PAVOL II.: *Veritatis splendor*, Encyklika o základných otázkach cirkevnej náuky o mravnosti, SSV, Trnava 1994, čl. 41.

¹³⁰ HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA, Bratislava 2005, s. 211–212.

- **Právna zodpovednosť** – rozlišuje sa na: **1. legálnu** – je to zodpovednosť pred ľudským zákonom a jej rozpätie do šírky a hĺbky vymedzuje zákon. Táto zodpovednosť sa rozoznáva za štátnu a cirkevnú. Preto je človek zodpovedný pred príslušnou autoritou – cirkevnou alebo občianskou - štátnou. **2. spoločenskú alebo sociálnu** zodpovednosť – vzťahuje sa na vymedzené spoločenské zoskupenia (napr. rodiny, rôzne spolky a organizácie). Zakladá sa na pozitívnych a schválených stanovách, uzneseniach a vnútorných poriadkoch. Stupeň zodpovednosti morálnej a právnej viaže sa na slobodu človeka.¹³¹

3.4 Svedomie, výhrada vo svedomí

Svätý Tomáš Akvinský skúma otázky svedomia v dvoch súvislostiach. Jeden prístup je terminologický, charakterizovaný pojmami *constientia a synderesis* a druhý pojmom *lex naturalis*. Sv. Tomáš Akvinský pri definovaní *constientia* vychádza z etymológie, lat. *con-scire* – spoluvedieť, zároveň vedieť, od toho *constientia* – s vedením, spoluvedením, vedomie. A hovorí, že *constientia* je *aplicatio scientie ad aliquem particularem*, teda svedomie je aplikácia určitého poznania na určitý úkon.¹³²

Výraz *synderesis* sa v stredovekej tradícii o svedomí zliat so stoickou náukou o mikrokozme. Zostal však nejasný vo svojom presnom význame a stal sa prekážkou dôkladného uvažovania. Pápež Benedikt XVI. tento termín nahrádza termínom pochádzajúcim od Platóna - *anamnéza*. Výrazom *anamnéza* je potrebné rozumieť to, čo Pavol vyjadril v liste Rimanom: „*A keď pohanía, ktorí nemajú zákon, od prírody robia to, čo zákon požaduje, hoci taký zákon nemajú, sami sebe sú zákonom. Tým ukazujú, že majú požiadavky zákona vpísané vo svojich srdciach, čo im dosvedčuje aj ich svedomie...*“ (Rim 2, 14n). Sv. Bazil veľký hovorí v tomto zmysle o svedomí ako o „*iskre Božej lásky, ktorá bola ukrytá do nášho vnútra*“. Tú istú myšlienku potvrdzuje aj sv. Augustín slovami: „*V našich súdoch by nebolo možné povedať, že jedna vec je lepšia ako druhá, keby do nás nebolo vtlačené základné poznanie dobra*“.¹³³

¹³¹ ŠOKA, S., *Stručný úvod do filozofie etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 68–69.

¹³² ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove, 2009, s. 96–97.

¹³³ RATZINGER, J. BENEDIKT XVI.: *Chváloreč na svedomie*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2010, s. 22–23.

Podľa Thompsona (2004) svedomie bez slobody nemá zmysel. Svedomie naznačuje určité vnútorné poznanie dobra. Bez toho by svedomie neviedlo k žiadnemu konkrétnemu jednaniu.¹³⁴

Katechizmus Katolíckej cirkvi definuje svedomie takto: „*Svedomie je najskrytejším jadrom a svätyňou človeka, kde je sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri*“. Z pohľadu morálky spomínaný dokument definuje morálne svedomie ako: „*úsudok rozumu (iudicium rationis), ktorým človek poznáva morálnu akosť konkrétneho činu, ktorý hodlá vykonať, či práve koná, alebo už vykonal. Človek je povinný vo všetkom, čo hovorí a robí, verne sa pridržať toho, o čom vie, že je spravodlivé a správne. Svedomie je zákon nášho ducha, ale presahuje ducha, dáva nám príkazy a znamená zodpovednosť, povinnosť, strach a nádej*“.¹³⁵

Svedomie je vnútorný hlas človeka, jeho vnútorná autorita. Je prejavom hodnoty našej osobnosti, sily či slabosti nášho JA. V tomto zmysle naše svedomie je nezávislé a autonómne. To znamená, že nikto nás nemôže zaviazať k niečomu, čo naše svedomie neschvaľuje. Preto hlas svedomia býva taký tvrdý, žiada alebo zakazuje. Nepresviedča, nepotrebuje dôvody, pôsobí intuitívne. Ak si človek chce zachovať úctu k sebe samému, musí sa riadiť svojím svedomím. Z pohľadu psychológie možno chápať svedomie ako schopnosť samostatne si stanoviť morálne povinnosti, vyžadovať od seba určité morálne rozhodnutia a kontrolovať ich plnenie. Z pohľadu etiky sú základné zložky¹³⁶ svedomia, ktoré určujú jeho kvalitu. Kvalitu svedomia ovplyvňuje jeho: východisko, forma a obsah.

1. morálnosť osobnosti sa opiera o vieru, že existuje tzv. morálne a priori (lat. a priori – vopred daný), teda morálnosť je človeku vopred daná a morálne hodnoty majú všeobecnú a absolútnu platnosť. Morálne a priori, ktoré vyjadruje povinnosť konať dobro a vyhýbať sa zlu, je teda **východiskom** svedomia.

2. **forma** svedomia je subjektívna a individuálna, existuje len u konkrétneho človeka. Podmienkou morálnosti človeka a predpokladom jeho svedomia je vyspelosť človeka ako indivídua, to znamená uvedomenie si vlastnej slobody teda aj zodpovednosti. Každé

¹³⁴ THOMPSON, M.: *Přehled etiky*, Praha:Portál 2004, s. 152.

¹³⁵ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1776, 1777, 1778.

¹³⁶ Podľa svätého Tomáša Akvinského svedomie má tri roviny: 1. mravne normatívnu funkciu svedomia označil ako *synderesis*. Je to prirodzené usposobenie, kde rozum poznáva dobro a zakazuje zlo, má apriórny charakter. 2. zložkou je *sapientia* (múdrosť). Je to usposobenie k základným hodnotovým postojom., svetonázorový postoj človeka. 3. úrovňou svedomia je *scientia* (vedenie, veda), teda poznávanie faktov na základe empirie, skúsenosti. Takto ponímané svedomie má dôležitú funkciu vo vzťahu ku konaniu. Konanie, ktoré je v súlade so svedomím, ospravedlňuje alebo obhajuje človeka. Konanie, ktoré je v rozpore so svedomím človeka, obviňuje a je pociťované ako vina. (ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, s. 97).

individuálne svedomie má svoj biologicko-sociálny základ, ktorý skúma psychológia. Rodíme sa ako bytosti s určitým temperamentom, ktorý pôsobí na náš charakter. Líšime sa silou vôle, úrovňou intelektu, typom emocionality. Máme svoje plány, túžby a potreby. Všetky tieto momenty, ktoré nás ako bio-sociálne individua charakterizujú, ovplyvňujú formovanie nášho svedomia, jeho silu a hodnotu. Z morálneho hľadiska najdôležitejšou subjektívnou podmienkou svedomia je morálny základ osobnosti, ktorý sa prejavuje v odpovediach na dve základné otázky: Kto som? a Aký je môj vzťah k dobru? Pretože odpoveď na ne závisí od mojich predstáv o zmysluplnom živote, od toho, čo pokladám za najdôležitejšie životné hodnoty.

3. **obsah** svedomia utvára tzv. motivačný horizont, čím rozumieme kultúrno-výchovné prostredie človeka. Rodíme sa ako bezmocné bytosti, dlho odkázané na pomoc rodičov a ľudského spoločenstva. Spoločnosť vytvára vzťahy na formovanie obsahu JA každého človeka. V detstve prijímame hodnoty, ktoré pre nás symbolizujú rodičia, učitelia, vychovávatelia a iní. Len postupne si vytvárame vlastnú hodnotovú orientáciu, ktorú ovplyvňujú naše skúsenosti a poznanie, ale predovšetkým vlastné rozmýšľanie a postoje. Naša zrelosť a sila nášho svedomia sa prejavujú práve v konflikte s hodnotami, ktoré nás formovali a ktoré vyznávame. Tento konflikt môže mať rôznu silu a podobu.¹³⁷

Výhrada vo svedomí

Výhrada vo svedomí spočíva v tom, že do konfliktu sa tu dostáva povinnosť dodržiavať zákon, ktorý ukladá určité konanie so základným právom na slobodu svedomia, totiž zákonom nebyť nútený konať proti tomu, čo človek vo svedomí pokladá za správne. Ba v takej situácii človek nesmie konať proti svojmu svedomiu. Morálny poriadok si vyžaduje autoritu a tá sa odvodzuje od Boha. Ak by teda zákony alebo nariadenia štátnej moci boli v rozpore s týmto poriadkom a teda v rozpore s Božím zákonom, nezaväzujú vo svedomí. Podľa kresťanskej morálky každý občiansky zákon musí byť v súlade s prirodzeným mravným zákonom a ako taký zaväzuje vo svedomí. V opačnom prípade nie. Vtedy je nevyhnutné uprednostniť svedomie a vzoprieť sa takému zákonu. Zavedenie nespravodlivých zákonov spôsobuje u morálne čistých ľudí ťažké problémy svedomia. Odmietnutie spolupráce pri nespravodlivosti nie je len morálnou povinnosťou, ale aj základným ľudským právom. Keby to tak nebolo, človek by bol nútený konať skutky, ktoré sú nezlučiteľné s jeho dôstojnosťou a tak by sa jeho sloboda radikálne

¹³⁷ MIEDZGOVÁ, J., VARGOVÁ, D.: *Základy etiky*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Polygraf Print, spol. s. r. o., Prešov 2007, s. 44-46.

narušila. Ide tu o základné právo, ktoré má byť zohľadnené a štátnym zákonodarstvom chránené. V demokratických krajinách je právo na slobodu svedomia zakotvené v ústave, ktorá vychádza so Všeobecnej deklarácie ľudských práv¹³⁸ a z prirodzeného zákona.

Problematiku konfliktu vo svedomí, ktorú prinášajú následné prijímania zákona (napr. legalizácia interrupcií), riešia kompetentné authority rôznymi spôsobmi: dohodami s legitímnymi zástupcami tých občanov, ktorí pociťujú daný konflikt (napr. členovia Katolíckej cirkvi). Apoštolský stolec za týmto účelom uzatvára rôzne typy medzinárodných dohôd (konkordaty, konvencie, zmluvy). Zmyslom týchto dohôd je stanoviť rozsah a medze uplatnenia výhrady vo svedomí, aby bolo zaručené právo na slobodu svedomia a na druhej strane aby nebola zneužitá sloboda svedomia (pod vplyvom zdeformovaného svedomia, by si človek mohol uplatňovať výhradu aj v nenáležitých situáciách).¹³⁹

V Slovenskej republike je v súčasnosti zaručená sloboda svedomia¹⁴⁰ aj právo na výhradu vo svedomí (napr. Zákon 576/2004 o zdravotnej starostlivosti a službách, súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 12 ods. 2 a 3 umožňuje uplatniť si výhradu vo svedomí v prípadoch interrupcie, sterilizácie a asistovanej reprodukcie). Problém je v tom, že rozsah tejto výhrady je určený priamo zákonom (teda meniteľný kedykoľvek novelou zákona, v prípade odlišnej väčšiny v parlamente) a nie dohodou s predstaviteľmi toho náboženstva, resp. náboženstiev, ktorých členovia cítia konflikt vo svedomí, kedy by bola nemeniteľná jedine po vzájomnej dohode zainteresovaných strán. Aj pre tieto dôvody sa Slovenská republika v Základnej zmluve s Apoštolským stolcom v roku 2000 zaviazala prijať dohodu o tejto skutočnosti. Text zmluvy bol obojstranne dohodnutý, avšak v januári roku 2006 bola táto snaha spolitizovaná a zmluva nebola podpísaná.¹⁴¹

¹³⁸ VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV, 1948, článok 18 uvádza: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva“.

¹³⁹ KOŠČ, S.: *Sociálna agenda Cirkvi*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku 2008, Ružomberok 2008, s. 42.

¹⁴⁰ ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 1992, čl. 24, a čl. 73, ods. 2, ktorý stanovuje poslancom NR SR povinnosť vykonávať svoj mandát „podľa svojho svedomia“ a podobne je to aj pri sľube prezidenta republiky a sudcu Ústavného súdu.

¹⁴¹ KOŠČ, S.: *Sociálna agenda Cirkvi*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku 2008, Ružomberok 2008, s. 42–44.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Človek je bytosť rozumná a slobodná a preto je schopný konať vedome a zodpovedne. Hodnota človeka sa prejavuje práve v jeho skutkoch, ktoré možno hodnotiť ako dobré alebo zlé. Morálne hodnotenie sa však netýka každého konania – iba takého, ktoré je výsledkom rozumu a vôle (actus humanus).

Základom ľudského skutku je vôľa. Človek koná slobodne, poznáva cieľ svojho konania a rozhoduje sa preň. Morálne hodnotenie závisí od troch hlavných prvkov: predmetu (čo robím), cieľa alebo úmyslu (prečo to robím) a okolností (ako a za akých podmienok konám). Skutok je dobrý iba vtedy, keď sú všetky tieto prvky dobré; ak je zlý čo i len jeden z nich, celý skutok je morálne zlý.

S tým úzko súvisí zodpovednosť človeka (imputabilita). Človek je zodpovedný len za tie skutky, ktoré koná vedome a slobodne. Túto zodpovednosť však môžu znižovať alebo rušiť rôzne faktory, ako napríklad nevedomosť, omyl, strach, násilie či psychické poruchy. Čím viac je konanie slobodné a vedomé, tým väčšia je aj zodpovednosť.

Sloboda je základnou podmienkou morálneho konania. Znamená schopnosť rozhodovať sa na základe poznania a voliť medzi rôznymi možnosťami. Skutočná sloboda však nie je svojvôľa – je spojená so zodpovednosťou za svoje rozhodnutia a rešpektovaním druhých. Človek sa stáva morálne zrelým vtedy, keď prijíma dôsledky svojich činov a vedome smeruje k dobru.

S morálnym konaním úzko súvisí aj svedomie. Svedomie je vnútorný hlas človeka, ktorý mu umožňuje rozlišovať medzi dobrom a zlom a hodnotiť vlastné konanie. Má individuálny charakter, ale zároveň je formované výchovou, skúsenosťou a spoločnosťou. Človek má povinnosť riadiť sa svojím svedomím, pretože je základom jeho morálnej identity.

V niektorých situáciách môže vzniknúť konflikt medzi zákonom a svedomím. Vtedy hovoríme o výhrade vo svedomí – práve odmietnuť konať proti tomu, čo človek považuje za morálne správne. Toto právo je dôležitou súčasťou ľudskej dôstojnosti, no zároveň musí byť zodpovedne uplatňované.

OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE

1. Čo je to ľudský skutok (actus humanus)?
2. Prečo nie všetky činnosti človeka možno morálne hodnotiť?
3. Aké tri prvky určujú morálnosť skutku?
4. Kedy je skutok morálne dobrý?

5. Čo znamená imputabilita (pripočítateľnosť)?
6. Ako ovplyvňuje nevedomosť zodpovednosť človeka?
7. Aký vplyv má strach alebo násilie na slobodu rozhodovania?
8. Čo je rozdiel medzi vnútornou a vonkajšou slobodou?
9. Prečo sloboda nie je to isté ako svojvôľa?
10. Ako vzniká konflikt medzi zákonom a svedomím?

APLIKAČNÉ ÚLOHY (PRE SOCIÁLNU PRÁCU)

1. Posudzovanie zodpovednosti - Klient spáchal nevhodný čin, ale tvrdí, že si neuvedomoval jeho dôsledky.

Ako posúdiš mieru jeho zodpovednosti? Zohráva rolu nevedomosť alebo nepozornosť?

2. Vplyv okolností - Klient konal pod silným tlakom rodiny alebo spoločnosti.

Do akej miery bol jeho čin slobodný? Ako to ovplyvňuje morálne hodnotenie skutku?

3. Sloboda a rozhodovanie - Klient tvrdí: „Nemal som na výber.“

Je to skutočne pravda, alebo išlo o obmedzenú slobodu? Ako by si mu pomohol uvedomiť si vlastnú zodpovednosť?

4. Svedomie v praxi - Klient cíti, že konal nesprávne, aj keď neporušil zákon.

Ako vysvetlíš rozdiel medzi zákonnosťou a morálnosťou? Ako môže svedomie pomôcť pri zmene správania?

5. Výhrada vo svedomí - Sociálny pracovník odmieta vykonať úkon, ktorý je v rozpore s jeho presvedčením.

Kedy je takýto postoj oprávnený? Ako nájsť rovnováhu medzi profesionálnou povinnosťou a svedomím?

4 ČLOVEK A ZÁKON

Keď Mojžiš odovzdával Izraelitom tabule zákona, povedal im takto: „*Hľa, dnes som predložil pred teba život i šťastie, a smrť i nešťastie, a prikazujem ti, aby si miloval Pána, svojho Boha, kráčal po jeho cestách a zachovával jeho príkazy, ustanovenia a nariadenia. Potom budeš žiť...*“ (Dt 30, 15-16). Celý život človeka je spojený so zákonom, ba ako hovorí sv. apoštol Pavol: „*požiadavky zákona [máme] vpísané vo svojich srdciach*“ (Rim 2, 15). V tejto kapitole analyzujeme definíciu zákona ako termínu, čo znamená zákon v biblickej terminológii, objasníme prirodzený mravný zákon a jeho záväznosť, taktiež záväznosť ostatných zákonov, ktorých delenie uvádzame v poslednej podkapitole.

4.1 Podstata zákona a jeho vlastností

Definícia zákona

Zákon (lat. **lex**) sa odvodzuje zo slova **ligare** – (zväzovať, zaväzovať) k plneniu povinnosti alebo zo slova **legare** – (úlohou poveriť, odkázať).

Podľa etymologického významu slovo „zákon“ vyjadruje podstatu ním vyjadreného pojmu to, čo niečo zakazuje alebo niečo prikazuje, teda ukladá človeku splniť nejakú povinnosť. Vo vlastnom a presnom zmysle je zákon špecifické pravidlo, usmerňujúce, prikazujúce alebo zakazujúce určité ľudské skutky z hľadiska dosiahnutia posledného cieľa.

V nevlastnom zmysle sa zákonmi nazývajú rôzne poučky, zásady a pravdy vyjadrené vo vetách. Takými sú aj ľudové príslovia, napr. „bližšia košeľa ako kabát“, „vtáka poznáš po perí a človeka po reči“, „nijaký strom do neba nerastie“, ale aj matematické pravdy a poznatky prírodných vied.

Sv. Tomáš Akvinský definuje zákon takto: „*rozumné riadenie k všeobecnému dobru, vyhlásené tým, kto má na starosti spoločnosť*“ („*rationis ordinatio ad bonum comune, et ab eo qui curam communitatis habet, promulgata*“).¹⁴²

Katechizmus Katolíckej cirkvi preberá čiastočne definíciu zákona od sv. Tomáša a uvádza, že: „zákon je norma správania vyhlásená kompetentnou autoritou pre spoločné dobro.... zákon je vyhlásený a stanovený rozumom ako účasť v biblickej terminológii na prozreteľnosti živého Boha, Stvoriteľa a Vykupiteľa všetkých. Toto nariadenie rozumu sa volá zákon“.¹⁴³

¹⁴² ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 71.

¹⁴³ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1951.

Formálna podstata zákona spočíva v tom, že je rozumovým riadením k cieľu. Zákon je teda konkrétnym a praktickým pravidlom, v ktorom je obsiahnutý prvok racionálny a vôľový. Rozumom poznáva človek povahu dobrá zákona a vôľou sa rozhoduje pre zachovávanie tohto zákona, lebo vie, že takto smeruje k dosiahnutiu všeobecného blaha.¹⁴⁴

Zákon v biblickej terminológii

Zákonom v biblickej terminológii sa označuje prvých päť kníh Starého zákona, teda Pentateuch: Genesis, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium. Vo vedeckých dielach sa používa aj pôvodný hebrejský termín **tóra**.¹⁴⁵

Starý zákon je zmluva spásy, ktorú Jahve uzavrel s Izraelom prostredníctvom Mojžiša na vrchu Sinaj. Ďalej tento názov v slovenčine označuje aj biblické spisy z doby pred príchodom Ježiša Krista.

Nový zákon uzavrel Ježiš Kristus so svojím Otcom v mene celého ľudstva na spásu všetkých. Týmto názvom sa označujú prvokresťanské inšpirované spisy, ktoré sa v iných jazykoch označujú ako Nový testament.¹⁴⁶

Vlastnosti zákona

Základné kritériá pre každý zákon sú:

- všeobecné blaho človeka
- rešpektovanie prirodzeného práva
- nasmerovanie človeka k cieľu, ktorý mu určil Boh.

Prirodzené právo zahŕňa v sebe aj ľudské práva, ktoré sú formulované vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v ďalších medzinárodných dokumentoch.¹⁴⁷

Z podstaty zákona vyplývajú jeho základné vlastnosti:

- zákon musí pochádzať od legitímneho zákonodarcu,
- zákon musí záväzne platiť pre všetky určené subjekty,
- zákon musí byť vyjadrený externým znakom,

¹⁴⁴ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 71.

¹⁴⁵ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, Bratislava 1998, s. 1070.

¹⁴⁶ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, Bratislava 1998, s. 743, 952.

Podľa kanóna inšpirovaných spisov potvrdených na Tridentskom koncile r. 1546 Starý zákon obsahuje 46 kníh a Nový zákon 27 kníh.

¹⁴⁷ PESCHKE, K.-H.: *Kresťanská etika*, Vyšehrad, Praha 2004, s. 504.

- zákon musí byť užitočný, spravodlivý, stály a zachovávanie zákona musí byť možné.¹⁴⁸

Národ prenáša svoju moc na tých, ktorých si slobodne rôznymi formami zvolil, pričom si zachováva právomoc uplatňovať kontrolu konania tých, ktorí vládnu. Hoci ide o právo platné v každom štáte a v akomkoľvek politickom režime, avšak systém demokracie vďaka svojim kontrolným postupom umožňuje najlepšie uskutočnenie moci. Tí, ktorí túto moc vykonávajú, majú ju uskutočňovať v súlade s mravným poriadkom v prospech všeobecného dobra – podľa právneho poriadku, ktorý je stanovený zákonmi.¹⁴⁹

Záväznosť zákona je nutná, bez nej by zákon nebol zákonom, bol by len radou, návodom, smernicou alebo upozornením.¹⁵⁰ Z povahy zákona vyplýva, že zaväzuje každého, pre koho je určený.

Zákon má byť vyjadrený v zrozumiteľných znakoch, slovách, písme a podobne (u nás je to v zbierke zákonov, ktorá vychádza v printovej forme).

Prirodzený mravný zákon, ktorý je známy všetkým ľuďom, je promulgovaný priamo vo svedomí a vedomí každého človeka.¹⁵¹

Sv. Tomáš Akvinský uvádza, že cieľom zákona je užitočnosť (*finis autem humanae legis est utilitas*).

Charakter zákona vyžaduje, aby bol spravodlivý, lebo zákon sám o sebe nastoľuje spravodlivosť a spravodlivosť je jedným z najvnútornejších zdôvodnení existencie zákona.

Podľa sv. Tomáša dokonalosť a nedokonalosť zákona posudzujeme z troch aspektov:

1. zákon má byť zameraný k všeobecnému dobru
2. zákon má riadiť ľudské skutky k spravodlivosti
3. zákon má viesť ľudí k zachovávaniu prikázaní

Boh dal človeku zákon podľa jeho prirodzenej povahy, aby jednal podľa rozumu. V prvotnom stave (kým človek ešte nezrehšil), bol tento zákon tak účinný, že sa človek nemohol dopustiť ničoho, čo by bolo proti rozumu.

Sv. Tomáš dáva do súvisu zákon a ľudské skutky, ktoré sú trojakého druhu:

1. Dobré skutky, sú to skutky čnosti. Vo vzťahu k nim je úlohou zákona prikazovanie alebo rozkazovanie, lebo zákon prikazuje všetky úkony čnosti.

¹⁴⁸ ŠOKA, S., *Stručný úvod do filozofie - etika*, Prešov 1991, s. 72.

¹⁴⁹ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2008, čl. 395, 394.

¹⁵⁰ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 74.

¹⁵¹ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 73.

2. Zlé skutky. Úlohou zákona je ich zakazovať.

3. Indiferentné skutky. Tieto zákon dovoľuje.

Zákon vedie človeka k poslušnosti zo strachu pred trestom a vzhľadom k tomu je účinkom zákona trest.¹⁵²

Zákon a sloboda

Sv. Augustín vo svojich vyznaniach píše, že prirodzený zákon, ktorý je zároveň aj Božím zákonom, nemôže vymazať ľudská zloba.¹⁵³

Prirodzený mravný zákon tvorí základ pre vypracovanie občianskeho zákona. Ak sa zatemní vnímanie prirodzeného zákona vo všeobecnosti, potom nemôžu vznikať občianske zákony, ktoré by smerovali ľudí k pravde a dobru.¹⁵⁴

Súvislosť medzi slobodou a prirodzeným zákonom je v tom, že sloboda, ktorá je zakorenená v spoločnej prirodzenosti, inklinuje k pravde a ľudskému dobru a k tomu istému nás vedie aj prirodzený mravný zákon. Avšak človek už na začiatku ľudských dejín zneužil slobodu, postavil sa proti Bohu a chcel cieľ dosiahnuť mimo Boha. Takto porušil poriadok vzťahov voči sebe samému, ako aj voči iným ľuďom a všetkým stvoreným veciam.¹⁵⁵ Preto Katechizmus Katolíckej cirkvi zdôrazňuje, že sloboda musí byť oslobodená. Kristus v sile svojho veľkonočného tajomstva oslobodzuje človeka od neusporiadanej lásky voči sebe samému.¹⁵⁶

Pravidlom a mierou ľudských skutkov je rozum. Zákon je niečo, čo patrí k rozumu. Zákon má prvotné a hlavné zameranie k všeobecnému dobru. Ak predpokladáme, že svet je riadený Božou prozreteľnosťou, je zrejmé, že vesmír je riadený Božím rozumom. Riadenie Boha ako vládca má povahu zákona. Človek je medzi ostatnými tvormi podriadený Božej prozreteľnosti vznešenejším spôsobom, preto je schopný svojím rozumom rozpoznať dobro a zlo a takto má účasť na večnom zákone. Takáto účasť na večnom zákone sa volá prirodzený zákon.¹⁵⁷

¹⁵² ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 43.

¹⁵³ SV. AUGUSTÍN, Vyznania.

¹⁵⁴ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2008, čl. 140.

¹⁵⁵ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2008, čl. 142, 143.

¹⁵⁶ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1741.

¹⁵⁷ ŠPRUNK, K.: *Tomáš Akvinský o zákonech v Teologicé sumě*, Praha Krystal OP, 2003, s. 18, 23, 27, 29.

4.2 Prirodzený mravný zákon a jeho záväznosť

Prirodzený zákon definuje Katechizmus Katolíckej cirkvi ako zákon, ktorý je prítomný v srdci každého človeka, promulgovaný je ľudským rozumom, je všeobecný vo svojich príkazoch a vzťahuje sa na všetkých ľudí.¹⁵⁸

Tento zákon prikazuje konať správne a zakazuje páchať hriech, ale tento príkaz ľudského rozumu by nemal silu zákona, keby nebol hlasom a tlmočníkom vyššieho Rozumu, ktorému náš rozum a naša sloboda majú byť podriadené.¹⁵⁹

Niekedy sa prirodzený mravný zákon nazýva jednoducho „zákon prírody“ (lex naturae). Tento názov je nepresný a zvádza ľahko k omylu, pretože jestvujú rozličné „zákony prírody“ (leges naturae). Nielen veci, ale aj človek sám podlieha fyzikálnym, chemickým, biologickým zákonom, ktoré sa označujú ako „leges naturae“. Tieto zákony využívajú rozličné vedy vrátane medicíny. Človek ich objavuje a používa.¹⁶⁰ Tento prirodzený mravný zákon sa volá „prirodzený“ nie vo vzťahu k prirodzenosti nerozumných bytostí, ale preto, že rozum, ktorý ho vyhlasuje, je vlastný ľudskej prirodzenosti.¹⁶¹

Promulguje sa svetlom prirodzeného rozumu, ktorý dostatočne poznáva podstatu existujúceho poriadku v univerze. Rozum poznáva tento zákon v jeho nemeniteľnosti, nadčasovosti a univerzálnosti.¹⁶² Všeobecný charakter prirodzeného zákona spočíva v jeho základných princípoch a v jeho celi, i v spôsobe jeho promulgácie. Pre všetkých ľudí platí len jediný prirodzený zákon, ktorý je všetkým ľuďom dostatočne známy vo svojich princípoch.¹⁶³ Všetci ľudia majú jednu a tú istú prirodzenosť, ktorá pochádza z jedného identického zdroja (od Boha) a smerujú k tomu istému cieľu, k najvyššiemu dobru, preto aj zákon musí byť pre všetkých spoločný, jeden a univerzálny.¹⁶⁴

Všeobecne sa dá povedať, že kresťania prijali platónsky a aristotelovský pojem prirodzenosti. Keď sa Platón snažil definovať prirodzenosť duše, určil výraz prirodzenosť ako **schopnosť**, ktorú dostala nejaká vec **jednať a podliehať vplyvu**. Aristotelovská definícia ide po tejto línii. Tento význam odpovedá filologickému pôvodu slov: grécke *physis* a latinské

¹⁵⁸ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1956.

¹⁵⁹ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1954.

¹⁶⁰ GÜNTHER, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 289.

¹⁶¹ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1955.

¹⁶² ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 76.

¹⁶³ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 89.

¹⁶⁴ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 78.

natura predpokladajú rast, vznik, zrodenie. Prirodzenosť je princíp (arche) dynamizmu, ktorý je vo veciach, zatiaľ čo umenie (techne) je sila pôsobiaca zvonku. Prirodzenosť je to, čo zasial Boh, človek ju len vzdeláva. Prirodzenosť je veľká vnútorná sila. Z toho vyplýva, že človeku je prirodzené (kata physin) každé skutočné dobro: láska, viera, čnosti, naopak zlo, hriech, zlé myšlienky vášne, to všetko je protiprirodzené (para physin).¹⁶⁵

Podľa Günthöra (1988) prirodzený mravný zákon sa skladá zo štyroch konštitutívnych prvkov.

1. *Skutočnosť, že Boh stvoril človeka a svet.* Človeka stvoril s jeho určitou prirodzenosťou, (bytnosťou – esentia) a prideliť mu svet štruktúrovaný určitým spôsobom. Bytnosť človeka a štruktúra sveta neboli hriechom zničené, hoci hriech zanechal v nich hlboké stopy. Človek na rozdiel od iných stvorení poznáva svoju bytnosť, prirodzenosť ako úlohu, ktorú má na seba vziať a slobodne ju splniť. Preto jedine pre neho jestvuje prirodzený mravný zákon.

2. *Prirodzený mravný zákon a dejiny spásy.* Ľudská prirodzenosť (natura humana) je základom prirodzeného mravného zákona. Takýto človek je zapojený do dejín spásy. I keď do sveta vstúpil hriech, ten však úplne nezničil jeho prirodzenosť, ktorá si v rámci dejín spásy uchováva svoj mravný význam. Prirodzenosť človeka bola vždy vložená do určitej kapitoly dejín spásy a ňou stváraná.

3. *Poriadok rozumu.* Prirodzený mravný zákon závisí osobitným spôsobom od rozumového poznania. (To neznamena, že každý človek pozná sám od seba bez námahy celý prirodzený mravný zákon až do podrobnosti. Rozsah a jasnosť tohto poznania sú odlišné v každom jednotlivom človeku. Ak porovnáme tento zákon s prírodnými fyzickými zákonmi – tie sú vo svojej existencii nezávislé na ľudskom rozume, fungujú, či sú poznané, alebo nie, človek ich svojím rozumom poznáva ale za svoju existenciu nevďačia ľudskému rozumu. Naopak, ľudský rozum má rozhodujúcu úlohu, keď ide o plné a účinné jestvovanie prirodzeného mravného zákona. Prirodzený mravný zákon sa neuskutočňuje sám od seba, závisí od slobodnej vôle človeka, či prejde do výkonnej fázy. Jedine človek ho môže uviesť do činnosti, ale môže ho aj zanedbať tým, že nesplní jeho príkazy alebo prestúpi jeho zákazy.

4. *Pred – jestvujúca ľudská prirodzenosť (bytnosť).* Ľudský rozum vysvetľuje prirodzený mravný zákon, ale ho úplne nevymýšľa, nevytvára z ničoho. I v tomto bode môže konať ako tvor. Vytvára prirodzený mravný zákon tým, že vysvetľuje typicky ľudské štruktúry a sklony, ktoré dal človeku Boh ako dar a úlohu. Tieto predstavujú materiálny prvok prirodzeného zákona

¹⁶⁵ ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu*, Rím 1983, s. 82.

a rozum, ktorý ich zisťuje, tvorí jeho formálny prvok.¹⁶⁶ K ľudskej prirodzenosti podľa Špidlíka (1983) patrí intelektuálny a živočíšny život. Duchovný život – nadprirodzený je stupeň, ktorý sa pridá k ľudskej štruktúre a prevyšuje ju.¹⁶⁷

Poznanie prirodzeného zákona podľa svätého Tomáša

Svätý Tomáš Akvinský tvrdí, že je jeden prirodzený zákon vo svojich princípoch, ktoré sú spoločné všetkým ľuďom, tak podľa správnosti ako aj podľa poznania, i keď môže sa stať, že niektoré dedukcie z prirodzeného mravného zákona, z toho, čo je spoločné, nie sú rovnako interpretované.¹⁶⁸

Niektorí autori odvolávajú sa na svätého Tomáša Akvinského uvádzajú, že prirodzený mravný zákon má len niekoľko základných a veľmi všeobecných noriem. Na iných miestach však Svätý Tomáš rozširuje priestor prirodzeného mravného zákona tým, že pripája k nemu i bližšie (*propinqua*) dôsledky týchto všeobecných princípov. Svätý Tomáš tieto dôsledky niekedy označuje „*ius gentium*“ (právo národov). Podľa neho tento výraz vôbec neoznačuje pozitívne medzinárodné právo národov v modernom slova zmysle, čiže slobodne uzatvorené dohody medzi štátmi, ale jednotlivé základné normy, ktoré podľa presvedčenia všetkých národov pochádzajú zo základných všeobecných noriem prirodzeného zákona. Svätý Tomáš nevyžaduje pre „*ius gentium*“ úplnú jednomyselnú zhodu všetkých národov. Vie veľmi dobre, že je kolektívna neznalosť určitých noriem a že mravná nedostatočnosť môže mať za následok i pomýlené mravné presvedčenie. Svätý Tomáš pripisuje veľkú dôležitosť empirickému poznaniu, keď ide o stanovenie jednotlivých noriem prirodzeného zákona zhrnutých v „*ius gentium*“, pretože si veľmi všíma mravné presvedčenia spoločné všetkým národom. Klasický príklad takejto normy podľa svätého Tomáša máme v prirodzenom práve na osobný majetok, ktorý sa má rešpektovať ako zásada prirodzeného mravného zákona.¹⁶⁹

Prirodzený mravný zákon a Sväté písmo

Podľa Günthöra (1988) skúmanie medzi prirodzeným mravným zákonom a Božím zjavením sa dá robiť rozličným spôsobom. Napríklad sa môže skúmať, ktorá jednotlivá norma z prirodzeného mravného zákona sa výslovne nachádza v Biblii. Avšak autor sa prikláňa

¹⁶⁶ GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 307–312.

¹⁶⁷ ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu*, Rím 1983, s. 82.

¹⁶⁸ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 78.

¹⁶⁹ GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 331–332.

k tomu, aby sa skúmanie uberalo tým smerom, aby sme sa pýtali, či sa v Zjavení tematicky hovorí o prirodzenom mravnom zákone a či Písmo uznáva alebo popiera jeho existenciu. V tejto súvislosti sa pozornosť upriamuje na prvé dve hlavy Listu Rimanom.¹⁷⁰

Biblia nepokladá morálne tradície Tóry a Ježišovho učenia za akúsi sektársku etiku, ktorú možno aplikovať len na Izrael a kresťanské spoločenstvo. Sapienciálna tradícia tvrdí, že samotná štruktúra stvorenej skutočnosti je odrazom hodnôt Tóry a Božej vôle pre všetky ľudské bytosti. Pavol vyjadruje tento pohľad, keď hovorí, že i pohanovia môžu poznať Boha a jeho vôľu pozorovaním stvoreného sveta. (Rim 1, 18-25, por. Rim 2, 14-15). Hodnota prirodzeného zákona, schopnosť ľudského svedomia rozlíšiť, ako sa má jednať, od toho, ako sa jednať nemá, je výslovne uznaná a ocenená v Rim 2, 14-15.¹⁷¹

„A keď pohanovia, ktorí nemajú zákon, od prírody robia, čo zákon požaduje, hoci taký zákon nemajú, sami sebe sú zákonom. Tým ukazujú, že majú požiadavky zákona vpísané vo svojich srdciach, čo im dosvedčuje zároveň aj ich svedomie, aj ich myšlienky, ktoré sa navzájom obviňujú alebo i bránia“ (Rim 2, 14-15).

Vyššie uvedený text označuje prameň, z ktorého sa pohanovia učia poznávať mravné príkazy. Zatiaľ čo Židia majú svojho učiteľa v Mojžišovom zákone, pohanovia ho nachádzajú sami v sebe – v realite stvorených vecí v človeku i mimo človeka.¹⁷²

Svätý Pavol i napriek tomu, že mal negatívny úsudok o pohanskej morálke (Ef 4, 17-32), zapája do svojho učenia niektoré „bežné princípy“ (topoi), všeobecne prezentované niektorými vtedajšími filozofmi. Najznámejší z týchto topoi, vzatý z Euripidovej Medei, je v (Rim 7, 16-24). Paralelu má aj z Ovídiových Premien (Met. VII., 20 -21).¹⁷³

Podľa Pavla pohan, ktorý sa rozhodol vykonať poznané dobro, nie je vylúčený zo spásy pochádzajúcej od Boha, pretože „sláva, česť a pokoj čakajú na každého, kto koná dobro, najprv na Žida, potom na Gréka“ (Rim 2, 10). Pohan bude Ježišom Kristom súdený tým istým súdom ako Žid (Rim 2, 16). A tak poznanie a uskutočnenie toho, čo chce Boh, i keď sa človek k tomu

¹⁷⁰ GÜNTHER, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 297.

¹⁷¹ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE.: *Bible a morálka*, Kostelní Vydří 2010, s. 159, 129.

¹⁷² GÜNTHER, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 299.

¹⁷³ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE.: *Bible a morálka*, Kostelní Vydří 2010, s. 129. Výrok Ovídia: „Vidím, čo je dobré, aj to schvaľujem, ale robím predsa to, i čo je horšie...“ (Ovídius) Sväté písmo, Nový zákon, SSV, 1995. s. 429.

dostal z vlastného vnútra, vychádzajúc z prirodzeného poznania, nenachádza sa mimo účinku dejín Božej spásy človeka.¹⁷⁴

Protestantské chápanie prirodzeného mravného zákona

Podľa Kišša (2006) protestantské chápanie o lex naturalis sa opiera o Lutherovo učenie o dvoch ríšach (ríša Božia a svetská ríša). Etika Cirkvi (ako inštitúcie) a kresťanov sa riadi podľa Kázne na vrchu (inak lex Christi), a potom etika vo svetskej ríši je riadená podľa prirodzeného zákona (lex naturalis) a prirodzeného práva (ius naturale). Pre pochopenie lex naturalis Kišš (2006) zavádza niektoré nové pojmy: lex naturalis historica, lex naturalis optima, lex naturalis humanisata, lex antihumana, naproti tomu stoja pojmy: lex aeterna, lex Christi, lex absoluta, lex relativa, lex positiva.

Lex historica mal v minulosti rôzne formy (napríklad antické pochopenie - mnohoženstvo sa považovalo za zodpovedajúce prirodzenému zákonu alebo mohamedánske pochopenie tzv. šária, trestné právo Koránu, za krádež useknúť ruku bolo zodpovedajúce prirodzenému zákonu). Teda lex naturalis historica je historicky prekonané nedokonalé pochopenie prirodzeného zákona, naproti tomu perspektíva ľudstva alebo ideál ľudstva je lex naturalis optima, ktorý je nemenný, pretože sú to etické maximy pre život ľudstva v podmienkach hriechu. Znakom tohto zákona je maximálna humánnosť, aká je možná v podmienkach ľudstva pod hriechom. Tým sa lex naturalis optima stáva veľmi blízkym tomu, čo svätý Tomáš nazval lex aeterna (večný zákon). Optimálnym pokusom formulovania princípov prirodzeného zákona (lex naturalis optima) v niektorých otázkach je Charta ľudských práv z r. 1948. Žiada sa, aby svetské zákony všetkých štátov sveta boli v súlade s touto Chartou.¹⁷⁵

Podľa Luthera lex aeterna je totožný s Kázňou na vrchu, teda s lex Christi. Poznanie lex aeterna nám bolo dané v Kristovi. Lex aeterna sú tie najvyššie princípy humanity, aké sú len možné až po lásku k nepriateľovi. Tento zákon je absolútne humánný a bol by uskutočniteľný, keby nebolo hriechu vo svete. Lex naturalis optima je pre ľudskú hriešnosť čiastočne zrelativizovaný mravný ideál. Príklad: lex aeterna (a teda aj lex Christi z Kázne na vrchu) je vôbec sa nerozvádzať. Preto Cirkev trvá na nerozlučnosti manželstva. Ale vzhľadom na ľudskú hriešnosť lex naturalis optima (ktorý je už zrelativizovaný na podmienky ľudskej hriešnosti) v určitých krajných prípadoch už rozvod pripustí. Tak je to naturalis (prirodzené), že

¹⁷⁴ GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 300.

¹⁷⁵ KIŠŠ, I.: *Sociálna etika*, Bratislava 2006, s. 61–63.

v hriešnom ľudstve budú aj nejaké rozvody a v štáte preto musí byť rozumný rozvodový zákon.¹⁷⁶

Protestantská náuka o prirodzenom mravnom zákone sa opiera o tieto východiská:

1. Vinou Adamovho pádu bola úplne skazená ľudská prirodzenosť a bytnosť, a tak z hriešneho človeka a sveta nemožno odvodiť nijakú mravnú normu. Aj keby zostali stopy Božej vôle, človek by ich nedokázal rozlúštiť.¹⁷⁷

2. Prirodzený mravný zákon sa prejavuje v histórii ako *lex naturalis historica*, ktorý mal rôzne formy a nikdy nebol dokonalý.

3. *Lex aeterna* je ideálny zákon, lebo ho prináša Kristus, ale neuskutočniteľný pre hriešnosť ľudstva.

4. Preto pre hriešne ľudstvo je potrebné hľadať *lex naturalis optima*, ktorý by prinášal ľudstvu vysokú humánnosť.

Katechizmus Katolíckej cirkvi (1999) potvrdzuje náuku svätého Tomáša Akvinského, keď uvádza, že: „*Prirodzený zákon je nemenný a stály v priebehu dejinných premien. Pretrváva v toku názorov a mravov, a podporuje ich pokrok. Ba aj keď sa jeho princípy popierajú, nemožno ho zničiť ani odstrániť z ľudského srdca. Vždy znovu povstáva v živote jednotlivcov a spoločností: „Tvoj zákon, Pane, nepochybne trestá krádež, podobne ako zákon napísaný v ľudských srdciach, ktorý nemôže zničiť ani sama nepravosť.*“¹⁷⁸

Bonhoeffer 1966 in: Günthör (1988) sa vyjadruje k protestantskému ponímaniu prirodzeného zákona takto: „*Pojem prirodzeného sa v protestantskej etike zdiskreditoval. V názoroch niektorých teológov sa stratil v tme všeobecnej hriešnosti, podľa iných je ožiarený aureolou prvotnej historickosti.*“¹⁷⁹

Správne poznamenáva Günthör (1988), že hriechom bola stratená milosť a nie prirodzenosť, ktorá si aj po Adamovom hriechu zachovala svoj mravný zmysel.¹⁸⁰

4.3 Rozdelenie zákonov

Zákony sa rozdeľujú podľa postupu, ako sa odvodzujú z večného zákona.

¹⁷⁶ KIŠŠ, I.: *Sociálna etika*, Bratislava 2006, s. 64–65.

¹⁷⁷ GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 296–306.

¹⁷⁸ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1958.

¹⁷⁹ GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 306.

¹⁸⁰ GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Rím 1988, s. 296.

Večný zákon (lex aeterna) – podľa sv. Tomáša Akvinského je nad celým svetom vládnuca moc, ktorá jestvuje v Božej mysli. Tomuto zákonu sú podrobené všetky bytia.¹⁸¹ O večnom zákone Sv. Tomáš Akvinský hovorí: „*Nikto nevidí slnko v jeho substancii, ale poznáva ho v žiarení. Tak nikto nemôže poznať večný zákon, ako je sám v sebe, len Boh a blažení, ktorí vidia Boha v jeho podstate. Ale rozumné tvory ho poznávajú v jeho odlesku, väčšom alebo menšom. Večný zákon je idea vlády v Najvyššom vládcovi*“.¹⁸²

Prirodzený mravný zákon (lex naturalis) - promulguje sa svetlom prirodzeného rozumu, ktorý dostatočne poznáva podstatu existujúceho poriadku v univerze. Rozum poznáva tento zákon v jeho nemeniteľnosti, nadčasovosti a univerzálnosti.¹⁸³

Podľa Sv. Tomáša Akvinského:

1. Prvým príkazom prirodzeného zákona je konať dobro a oň sa usilovať a zla sa nutne varovať.

2. V človeku je sklon k tomu, čo mu prináleží špeciálne podľa prirodzenosti, ktorú má spoločne s ostatnými živočíchmi.

3. V človeku je sklon k dobru podľa prirodzenosti jeho rozumu, ktorý je mu vlastný. Človek má prirodzenosť k tomu, aby poznával pravdu o Bohu a aby žil v spoločnosti.¹⁸⁴

Pozitívny Boží zákon (lex divina positiva) – podľa sv. Tomáša Akvinského je potrebné, aby bol človek vedený k poslednému nadprirodzenému cieľu vyšším spôsobom a preto mu bol pridaný božským spôsobom zjavený zákon.¹⁸⁵

Pozitívny ľudský zákon - je vydaný legitímnou zákonodarnou autoritou. Takouto autoritou môže byť príslušná vrchnosť v Cirkvi – vtedy ide o cirkevný zákon alebo príslušná občianska vrchnosť v štáte – ide o občiansky zákon.¹⁸⁶ Sv. Tomáš Akvinský o tomto zákone hovorí: „*Preto, aby ľudia mohli žiť v pokoji a čnosti, bolo nutné, aby boli stanovené zákony*“.¹⁸⁷

V Katolíckej cirkvi poznáme dva zákonodarné dokumenty, a to:

¹⁸¹ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 75.

¹⁸² CEHULOVÁ, L.: *Bioetika pre vychovávateľov alebo veda prežitia*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2010, s. 36.

¹⁸³ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 76.

¹⁸⁴ CEHULOVÁ, L.: *Bioetika pre vychovávateľov alebo veda prežitia*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2010, s. 37.

¹⁸⁵ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 76.

¹⁸⁶ ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 76.

¹⁸⁷ CEHULOVÁ, L.: *Bioetika pre vychovávateľov alebo veda prežitia*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2010, s. 38.

1. Codex iuris canonici – Kódex kánonického práva z 25. januára r. 1983, ktorý utvára poriadok v ekleziálnej spoločnosti v individuálnom a sociálnom živote veriacich katolíkov západnej cirkvi ako aj v samotnej činnosti Cirkvi.¹⁸⁸

2. Codex canonum ecclesiarum orientalium – Kódex kánonov východných cirkví z 18. októbra 1990¹⁸⁹ utvára poriadok pre veriacich z dvadsaťjeden východných katolíckych cirkví *sui iuris*, pozostávajúcich z piatich rôznych obradov a ôsmich či deviatich pod obradov.¹⁹⁰

Občianske právo v Slovenskej republike pozostáva:

1. Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu.

2. Trestné právo hmotné a trestné právo procesné – upravuje trestnoprávnu zodpovednosť fyzických osôb.

3. Správne právo – upravuje postavenie a správanie sa subjektov vo vzťahoch pri realizácii výkonnej moci v štáte, osobitne vo sfére verejnej správy.

4. Občianske právo hmotné a občianske právo procesné – upravuje majetkové vzťahy právnických a fyzických osôb, majetkové vzťahy medzi fyzickými osobami a štátom. Občianske právo procesné – obsahuje právne normy, ktoré upravujú postup účastníkov súdu a účastníkov v občianskom súdnom konaní tak, aby bola zabezpečená spravodlivá ochrana práv účastníkov.

5. Rodinné právo – upravuje vzťahy medzi manželmi, rodičmi a deťmi, náhradnú starostlivosť, určenie rodičovstva...

6. Pracovné právo – upravuje predovšetkým vzťahy, ktoré vznikajú medzi zamestnávateľom a zamestnancom.¹⁹¹

Zákonné normy nevystihujú všetky situácie človeka a preto najmä v profesijnom živote jestvujú kódexy, poriadky, pravidlá, ktorými sa riadia profesijne inštitúcie a ľudia, ktorí v nich pracujú. V nasledujúcej kapitole sa budeme zaoberať etikou v sociálnej práci.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Zákon nie je len súborom pravidiel, ale nástrojom, ktorý človeka vedie k správne konaniu, k osobnému a spoločenskému dobru. Podľa Biblie človek dostal voľbu medzi životom a

¹⁸⁸ JÁN PAVOL II. : *Sacrae disciplinae leges*, Apoštolská konštitúcia, Konferencia biskupov Slovenska 1996.

¹⁸⁹ JÁN PAVOL II.: *Sacri Canones*, Apoštolská konštitúcia, Vidavniectvo oo. Vasilijan, Rím 1993.

¹⁹⁰ TRETERA, J. R.: *Cirkevní právo*. Praha : Jan Krigl nakladatelství, 1993, s. 36.

¹⁹¹ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, s. 42–49.

smrťou, a sv. Pavol poukazuje na to, že zákon je vpísaný do srdca každého človeka – prirodzený mravný zákon je teda poznateľný rozumom a umožňuje rozlišovať dobro od zla aj bez formálneho právneho predpisu.

Zákon má dve základné zložky: rozumovú, ktorá poznáva, čo je dobré a zlé, a vôľovú, ktorá človeka zaväzuje konať dobro. Podľa sv. Tomáša Akvinského je zákon rozumné riadenie k všeobecnému dobru vyhlásené autoritou, pričom jeho platnosť spočíva vo spravodlivosti a možnosti ho dodržiavať.

Zákon rozlišuje skutky tak, že dobré prikazuje vykonať, zlé zakazuje a indiferentné dovoľuje. Prirodzený mravný zákon je univerzálny, nadčasový a platí pre všetkých. Vedie človeka k dobru a vyhýbaniu sa zlu, pričom jeho jadro je jednoduché: konať dobro a vyhýbať sa zlu. Pozitívny ľudský zákon je vyhlásený autoritou a môže dopĺňať prirodzený zákon, ale nemôže byť s ním v rozpore.

Zákon je teda základom zodpovednosti človeka, kto koná slobodne a rozumne, nesie za svoje rozhodnutia plnú zodpovednosť. Vedomé porušenie zákona či prirodzeného mravného zákona je morálne a právne hodnotené ako previnenie. Prirodzený zákon pritom zostáva platný aj napriek hriechu či spoločenským zmenám, pretože vyjadruje večný Boží poriadok.

OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE

1. Aký je hlavný účel zákona pre človeka?
2. Ako definuje zákon sv. Tomáš Akvinský?
3. Čo je prirodzený mravný zákon?
4. Aké sú tri druhy skutkov podľa zákona?
5. Čo znamená, že zákon je „vyhlásený autoritou“?
6. Ako prirodzený zákon súvisí so zodpovednosťou človeka?
7. Prečo zákon musí byť spravodlivý a možné ho dodržiavať?
8. Aký je rozdiel medzi prirodzeným a pozitívnym zákonom?
9. Ako Biblia a sv. Pavol opisujú vnútorné poznanie zákona u človeka?
10. Prečo prirodzený zákon zostáva platný aj napriek hriechu človeka?

APLIKAČNÉ ÚLOHY

1. **Posudzovanie zákonnosti a morálnosti - Klient porušil pravidlo, ktoré nie je explicitne zakotvené v zákone, ale je zjavne proti morálnemu citu spoločnosti.**

Ako by si posúdil jeho konanie z hľadiska prirodzeného a pozitívneho zákona?

Ako súvisí vnútorné poznanie dobra so zodpovednosťou?

2. Zákon a zodpovednosť - Klient tvrdí, že nevedel o existencii určitého predpisu.

Do akej miery ovplyvňuje nevedomosť jeho právnu a morálnu zodpovednosť?

Ako prirodzený zákon pôsobí tam, kde nie je známy formálny predpis?

3. Rozlišovanie skutkov - Klient konal čin, ktorý sa zdá byť neutrálny, ale mal vážne následky pre druhých.

Ako určíš, či ide o skutok dobrý, zlý alebo indiferentný? Ako ovplyvňuje okolnosť hodnotenie skutku?

4. Konflikt medzi zákonom a svedomím - Klient odmieta vykonať úkon, ktorý je formálne zákonný, ale v rozpore s jeho morálnym presvedčením.

Ako vysvetlíš rozdiel medzi zákonnosťou a morálnosťou? Kedy je takéto rozhodnutie oprávnené?

5. Vzdelávanie klienta o právnych a morálnych normách - Klient nerozumie, prečo niektoré pravidlá treba dodržiavať aj keď sa zdajú byť prísne.

Ako by si mu vysvetlil prepojenie zákona, slobody a zodpovednosti?

Ako prirodzený zákon môže pomôcť pochopiť pravidlá spoločnosti?

5 ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ V ETIKE V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Etika v sociálnej práci je zameraná na oblasť sociálnej práce. Preto v tejto kapitole najprv vymedzujeme základné pojmy, ktoré sa dotýkajú sociálnej práce ako vednej disciplíny a pojmy, ktoré sa vzťahujú na etiku v sociálnej práci. Zaoberáme sa hodnotami, altruizmom a empatiou, ktoré by si človek, ktorý chce sociálnu prácu vykonávať, mal osvojiť. Taktiež vymedzujeme základné etické princípy v sociálnej práci.

5.1 Vymedzenie pojmov (sociálna práca, socializácia, sociálna etika, individuálna etika, aplikovaná etika, etické kódexy, etické hodnoty, etické princípy)

Strieženec definuje **sociálnu prácu** takto: „*sociálna práca je odborná disciplína, ktorá špeciálnymi pracovnými metódami zaisťuje sociálnu starostlivosť o človeka na profesionálnom základe. Vychádza zo systému poznatkov mnohých spoločenských vied (psychológie, sociológie, filozofie, etiky, pedagogiky, lekárskeho, právneho a ekonomického vied) a aplikuje vedecké poznatky do praktickej činnosti. Zaoberá sa optimálnym fungovaním sociálnych inštitúcií zameraných na starostlivosť, zabezpečenie a pomoc jednotlivcom, skupinám alebo komunitám*“.¹⁹²

Zákon 195/1998 o sociálnej pomoci, ktorého platnosť skončila 31. 12. 2007, definuje sociálnu prácu takto: „*Sociálna práca je získavanie a spracúvanie informácií o príčinách vzniku alebo možného vzniku hmotnej núdze alebo sociálnej núdze a o potrebe poskytovania sociálnej pomoci, voľba a uplatňovanie foriem sociálnej pomoci a sledovanie účinnosti ich pôsobenia*“.

Človek je spoločenská bytosť a vytvára sociálne vzťahy a väčšina problémov má príčinu v tom, že sú narušené osobné vzťahy medzi jednotlivcami.¹⁹³

Podľa Strieženca (2006) poslaním sociálnej práce je podieľať sa na umožnení všetkým ľuďom rozvíjať svoj potenciál v najširších dimenziách ľudskej osobnosti prostredníctvom poznania konkrétnych teórií, ktoré sa zaoberajú človekom. Sociálna práca má využívať tieto teórie a aplikovať v praxi na obohatenie ľudského života tak, aby bola rešpektovaná jeho dôstojnosť.¹⁹⁴

¹⁹² STRIEŽENEC, Š.: *Slovník sociálního pracovníka*, Trnava: AD 1996

¹⁹³ STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava 2006, s. 91–92.

¹⁹⁴ STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava 2006, s. 139.

Sociálny rozmer práce spočíva v tom, že práca človeka sa spleta s prácou iných ľudí. Dnes pracovať znamená pracovať s inými a pracovať pre iných, čiže robiť niečo užitočné pre druhého. Ak spoločenský a právny poriadok nechráni výkon práce, ak jednotlivé zložky, ktoré sú navzájom od seba závislé, sa navzájom neprelínajú a vzájomne sa nedopĺňajú, potom ľudská činnosť nemôže priniesť svoje plody.¹⁹⁵

Socializácia je proces postupného začleňovania sa jedinca do spoločnosti prostredníctvom napodobňovania a identifikácie. Tento proces sa začína narodením jedinca najprv v jeho rodine, neskôr v malých sociálnych skupinách až po zapojenie sa do najširších celospoločenských vzťahov. Je to proces osvojovania si sociálnych noriem, hodnôt, postojov, návykov, vedomostí potrebných k sociálnym rolám.¹⁹⁶

Sociálna etika patrí do okruhu normatívnej etiky, ktorá konkretizuje etickú problematiku tak, že ju vzťahuje na určité okruhy konania. Predmetom sociálnej etiky je sociálna skutočnosť, ktorej podstatou podľa Georga Simmela (1859-1918) je vzájomné pôsobenie medzi jednotlivcami, ktorí túto skutočnosť vytvárajú (každý, kto vstupuje do určitého priestorového spolužitia s druhými – všade tam, kde je spoločnosť, všade tam, kde vzájomné pôsobenie dostáva formu a štruktúru).¹⁹⁷

Sociálnosť je ovocím prirodzených potrieb a začína sa vzťahom. Vzájomné vzťahy zahŕňajú formy a spôsoby personálneho sociálneho spolužitia. Z pohľadu etiky sociálne vzťahy rozdeľujeme na skutky:

1. S morálnym významom, v ktorých sa premieta hodnotový vzťah (napr. zachovanie dôstojnosti každej ľudskej osoby, rešpektovanie človeka – jeho náboženstva, kultúry, príslušnosti k etnickej skupine a iné).

2. Skutky, ktoré sú iba obyčajnou činnosťou (napr. sadenie kvetov pre potešenie okoloidúcich).

V centre sociálnej etiky je morálne hodnotenie sociálnej skutočnosti. Základné mravné kritériá sociálnosti sa vzťahujú na:

1. jednotlivca - zaväzujú ho k osobnej zodpovednosti za dobro alebo zlo,
2. sociálne danosti – inštitúcie, štruktúry, systémy, poriadok, to znamená k posúdeniu spomenutých daností, či sú spravodlivé alebo nespravodlivé.

¹⁹⁵ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, KBS 2008, Spolok svätého Vojtecha Trnava, Trnava 2008, čl. 273.

¹⁹⁶ SCHAVAL, M. a kol.: *Sociálna prevencia*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 43.

¹⁹⁷ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 67, 100.

Etiku nemožno zredukovať iba na individuálnu (zrušili by sme tým samotný význam sociálnej skutočnosti a inštitucionálnych útvarov), ani čisto na sociálnu, ktorá by zrušila individuálnu zodpovednosť.¹⁹⁸

Individuálna etika sa zaoberá praxou, nakoľko prax môže byť pripočítaná jednotlivým osobám a vzťahovaná k ich osobnej zodpovednosti. Ide o posúdenie mravných skutkov, motívov konania a postojov individuálnych osôb alebo stanoviť pre nich normy. Individuálna etická perspektíva zohľadňuje, že prax je interaktívnej povahy a prebieha v sociálnom kontexte. Ak klamem, kradnem, podvádžam alebo či som štedrý, lakomý, egoistický alebo aký je môj postoj k cudzincom, tretiemu svetu, životnému prostrediu – to všetko sú záležitosti, o ktorých vieme, že sme za nich osobne zodpovední.¹⁹⁹

Aplikovaná etika skúma etické aspekty konkrétnych problémov života človeka, či už v osobnom každodennom živote (napr. etika života a smrti) alebo v rámci profesijnej činnosti (etika sociálnej práce, bioetika, medicínska a ošetrovateľská etika, environmentálna etika, učiteľská etika). Pri profesii sociálnej práce môžeme rozlišovať etiku jednotlivých oblastí činností pracovníka vzhľadom na ich povahu alebo cieľové zameranie, napr. etiku v sociálnej práci so seniormi, etiku hospicovej starostlivosti, etiku sociálneho výskumu, etiku sociálnej prevencie.²⁰⁰

Etické kódexy sociálnej práce

Kódex (lat. *códex* – kniha) – starodávna knižná forma papyrusových alebo pergamenových biblických rukopisov.²⁰¹

Etický kódex je súbor písomne formulovaných etických princípov, hodnôt a štandardov relevantných a normatívnych pre jednotlivú profesiu, inštitúciu alebo organizáciu. V sociálnej práci môžeme rozlíšiť viacero typov etických kódexov²⁰²:

Etický kódex medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) z roku 1976. Medzinárodný etický kódex obsahuje základné etické princípy, ktoré formulovali:

¹⁹⁸ HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA, Bratislava 2005, s. 16

¹⁹⁹ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P. P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 102.

²⁰⁰ SCHAVEL, M. a kol.: *Sociálna prevencia*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 70–71.

²⁰¹ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, Vydavateľstvo Don Bosco Bratislava 1998, s. 587.

²⁰² Matel (2010) uvádza viacero etických kódexov: Americký etický kódex (NASW 2008), Kanadský etický kódex (CASW 2005), Austrálsky etický kódex (AASW 2002), Britský etický kódex (BASW), Český etický kódex (SSP ČR 2006).

Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (International Federation of Social Workers, skr. IFSW) a Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce (International Association of Schools of Social Work, skr. IASSW) z roku 2004.²⁰³

Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky (1997) bol prijatý v Žiline 31. mája 1997 valným zhromaždením Asociácie sociálnych pracovníkov na Slovensku (ASPS).²⁰⁴

Etické hodnoty

Barker 2003 (In: Mátel 2010) v Slovníku sociálnej práce pod heslom hodnoty uvádza „zvyky, názory, štandardy správania a princípy považované za žiaduce skupinou ľudí, kultúrou alebo jednotlivcom“. Hodnoty predstavujú zdroj motivácie a výrazne ovplyvňujú aj náš zmysel života a ciele, ktoré v priebehu života chceme dosiahnuť. V sociálnej práci a ostatných pomáhajúcich profesiách určujú hodnoty povahu práce i povahu vzťahu medzi pracovníkom a klientom, kolegami navzájom i širšou spoločnosťou. V rámci jednotlivých profesií sa odborníci na etiku zvyčajne snažia rozlišovať tie hodnoty, ktoré sú pre výkon danej profesie najpodstatnejšie a bez ktorých by v nej chýbalo niečo zásadné. Hodnoty sú taktiež veľmi dôležité pri riešení etických problémov.²⁰⁵

V rámci delenia etických hodnôt podľa jednotlivých mravných javov môžeme vyčleniť hodnoty:

1. mravného vedomia, späté s poznaním a závislé od rozumovej aktivity (pojmy, idey, princípy, pravidlá);
2. povahových vlastností človeka, späté s individuálnou vôľou a slobodou (pravdovravnosť, pracovitosť, svedomitosť);
3. sociálnych vzťahov, zviazané s výchovou a presvedčením (láska, priateľstvo, úcta, dialóg, tolerancia, solidarita, empatia).²⁰⁶

Podľa Matela (2010) v profesii sociálna práca je potrebné položiť si kardinálnu otázku, a to: Ktoré etické hodnoty je potrebné považovať pre výkon sociálnej práce za kľúčové? Americká národná asociácia sociálnych pracovníkov identifikovala šesť kľúčových hodnôt pre výkon sociálnej práce, ktoré sú súčasťou etického kódexu NASW(2008).

²⁰³ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 58–59.

²⁰⁴ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ bl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, s. 106.

²⁰⁵ MATEL, A.: *Aktualizácia etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky – základný náčrt*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 1010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 413 s. ISBN 978-80-89271-89-4, s. 280.

²⁰⁶ HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA Bratislava 2005, s. 267.

Ide o tieto hodnoty:

1. Služba - je to záväzok sociálneho pracovníka pomáhať ľuďom v núdzi podľa najlepšieho vedomia a svedomia.
2. Sociálna spravodlivosť - spočíva v úsilí sociálnych pracovníkov o sociálnu zmenu, zvlášť v prospech zraniteľných, utláčaných, chudobných jednotlivcov a skupín.
3. Dôstojnosť a hodnota človeka – spočíva v rešpektovaní každého človeka, bez rozdielu rasy, náboženstva, etnickej príslušnosti.
4. Dôležitosť ľudských vzťahov – snaha sociálnych pracovníkov o partnerstvo v procese pomáhania.
5. Integrita – snaha o riešenie sociálneho problému komplexne a profesionálne.
6. Kompetencia – sociálni pracovníci pracujú vo vnútri svojej oblasti kompetencií, ktoré využívajú v prospech klienta.²⁰⁷

Etické princípy

Pod etickým princípom rozumieme základné východisko i zásadu, z ktorého odvodzujeme etické zákony a etické normy, ktoré sa v sociálnej starostlivosti vyžadujú. Všetky tieto princípy predpokladajú hodnotu ľudského života a jeho transcendentný rozmer siahajúci až k božskej transcencii.²⁰⁸

Etika ide do základov, na ktorých sú založené mravné sudy. Mravné princípy sú založené na parametroch, ktoré nie sú závislé na žiadnej kultúre, ale na základnom chápaní ľudskej prirodzenosti. (napr. zabiť nevinného človeka je skutočné zlo v každej kultúre a tento princíp vychádza z nedotknuteľnosti ľudského života).²⁰⁹

²⁰⁷ MATEL. A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 81–85.

²⁰⁸ LACA, S.: *Paliatívna a hospicová starostlivosť ako súčasť etiky života*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 413 s. ISBN 978-80-89271-89-4, s. 224.

²⁰⁹ THOMPSON, M.: *Přehled etiky*, Praha:Portal 2004, s. 39.

5.2 Altruizmus a empatia – základné hodnoty sociálneho pracovníka

Altruizmus (termín má pôvod v latinskom slove *alter* – iný). Altruistické správanie človeka je správanie zamerané smerom k iným ľuďom. Termín zaviedol francúzsky filozof A. Comte²¹⁰ (1798 – 1857) ako protiklad k pojmu egoizmus.

Altruista sa správa a koná so zreteľom na dobro iných. Život ľudí, ktorí sú v jeho okolí, mu nie je ľahostajný. Druhých vníma s rešpektom a usiluje sa ich pochopiť. Konanie dobra má skutočnú hodnotu iba vtedy, keď toto dobro, ktoré človek koná pre iných, ho aj niečo stojí (odriekanie, obeta). Konanie skutočného dobra prináša aj isté sebauspokojenie.²¹¹

Slovník cudzích slov altruizmus vysvetľuje ako – nezištnú starostlivosť o blaho iných ľudí, nezištnú lásku k blížnym²¹² – v sociálnej práci tomu hovoríme prosociálne správanie. Tento atribút nie je iba niečo navyše v osobe, ale je to jej psychologická dimenzia, jej plná realizácia, víťazstvo nad egoizmom a istá expanzia, prerastanie nad egoizmom, ktoré jej umožňuje rozvíjať vlastné morálne bytie v spoločenstve s ostatnými. Preto je sociálnosť svojou povahou etickou a duchovnou hodnotou.²¹³

Aby človek mohol dokonale uskutočňovať a prejavovať sociálne hodnoty, je potrebné, aby bol vychovávaný k životu v spoločenstve s druhými. Podstatný prvok výchovy sa uskutočňuje cez osvojovanie si základných hodnôt pre sociálny život, akými sú napr. česťnosť, dobrota, serióznosť, veľkodušnosť, skromnosť, vernosť vlastným povinnostiam a zmysel pre zodpovednosť. Výchova pre altruizmus sa má uskutočňovať trojakou formou:

1. Na citovej úrovni – viesť jednotlivca k tomu, aby sa delil s ostatnými o svoje city, viesť ho k spolucítaniu v utrpení.

2. Na rozumovej úrovni – úlohou je vstěpovať človeku motívy spoločenského života, nakoľko človek je tvor spoločenský a spoločenstvo na akejkoľvek úrovni má prednosť pred individualizmom.

²¹⁰ Je zakladateľom klasického pozitivizmu ako filozofického smeru. Pristúpil k triedeniu vied podľa stupňa jednoduchosti a materiálneho predmetu. Matematika ja na najnižšom stupni, pretože je najjednoduchšia. Na najvyšší stupeň zadelil sociológiu, pretože jej materiálным predmetom je množstvo ľudí s množstvom ťažkých a zložitých problémov. (ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981, s. 117-119)

²¹¹ HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA, Bratislava 2005, s. 167–168.

²¹² IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. MANIKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1983, s. 58.

²¹³ VOJTEK, Š.: *Spravodlivosť základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 2004, s. 79.

3. Na duchovnej úrovni – cieľom výchovy je formovať spoločenstvo v duchu Kristovho posolstva so živým zmyslom pre sociálnosť.²¹⁴

Klasickým príkladom altruistického správania je model milosrdného Samaritána, ktorý vie, že ozbíjaný Žid ho nemá v láske a i napriek tomu mu poskytne pomoc (porov. Lk 10, 30-37). Vo svetle toho podobenstva je Samaritán každý človek, ktorý sa zastaví pri utrpení druhého človeka, nech je to akékoľvek utrpenie. Toto zastavenie nemá byť zvedavosťou, ale pohotovosťou byť stálou dispozíciou srdca. Jestvujú teoretické prístupy, ktoré sa pokúšajú vysvetliť motiváciu altruizmu. Pri rozhodovaní sa o poskytnutí pomoci prebieha istý proces zvažovania možností dôsledkov, ktorý môže mať takúto podobu:

1. Kalkulácia nákladov spojených s pomocou (vynaložená energia a čas, prekážky, nepríjemné zážitky, riziko potenciálneho poškodenia).
2. Dôsledky z neposkytnutia pomoci (výčitky svedomia, kritika zo strany verejnosti).
3. Odmena spojená s pomocou či dobrým skutkom (sebaocenenie, uznanie zo strany klienta, verejná pochvala).
4. Pri kriminálnych činoch k tomu pristupuje nutnosť prípadného svedectva, možnosť ohrozenia a pomsty zo strany násilníkov).

Altruizmus predpokladá vnímavosť pre potreby druhého, schopnosť vidieť jeho núdzu a pripravenosť mu pomôcť.²¹⁵

Empatia – vcítenie, je taká schopnosť osobnosti, pomocou ktorej sa niekto v rámci bezprostrednej komunikácie s druhým človekom vie vžiť do jeho duševného stavu, pochopiť ho a pomôcť mu.²¹⁶ Empatiou môžeme pomôcť blížnemu znovuobjaviť jeho hodnotu a spoznať lásku Boha i človeka.

Empatia je dôležitým prvkom pri rozpoznávaní pozitívneho rozmeru utrpenia. Prvá fáza utrpenia sa označuje ako nemé utrpenie, uzavreté do seba, ktoré redukuje vonkajšie prejavy človeka do samoty a ticha. S touto fázou utrpenia sa stretávame pri utrpení spojeným s bolesťou, stresom, stratou a depresiou. Utrpenie akoby redukovalo schopnosť človeka komunikovať s okolím. Postoj človeka v tejto fáze utrpenia môže viesť k bezmocnej rezignácii a apatii alebo vedie k mobilizácii síl hľadať, naučiť sa zmeniť postoj k svetu a ľuďom. Druhá fáza je označená ako vyjadrené utrpenie. Človek v hľadaní pochopenia nachádza spôsob, ako

²¹⁴ VOJTEK, Š.: *Spravodlivosť základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 2004, s. 79.

²¹⁵ MRÁZ, M.: *Problém utrpenia a jeho riešenie v medicínskej etike*, Dobrá kniha, Trnava 2000, s. 105–109.

²¹⁶ HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA, Bratislava 2005, s. 168.

vyjadriť svoje utrpenie, či už ako nárek, sťažnosť, rozprávanie o svojom utrpení so súcitnou osobou. Tretia fáza je vyrovnanie sa so skutočnosťou, ktoré je odrazom otvorenia sa a prejavu utrpenia, ako aj prijatia prejavov solidarity zo strany iného človeka. Tento proces určitej identifikácie spôsobuje hlbokú zmenu v myslení a správaní človeka, ktorá je morálnou zmenou. Hrdinstvo človeka nie je len niečo veľké vykonať, ale i niečo vydržať a prekonať zvíťaziť nad sebou a svojím utrpením, ba dokonca utrpenie využiť ako motiváciu k ďalšiemu životu.

Empatické postoje voči trpiacim môžeme rovnako rozdeliť na tri štádiá, ktoré zodpovedajú trom fázam utrpenia. Je to tichý súcit alebo tichá empatia, ktoré začínajú v tichosti. Vyslovená alebo prejavovaná empatia, ktorá má napomôcť nájsť sa trpiacemu, otvoriť sa a vyjadriť svoje utrpenie – pomôcť nájsť slová tomu, kto ich nenachádza. Empatia v tretej fáze utrpenia spočíva v spolupráci pri nachádzaní novej rovnováhy a zásadnej zmeny v postojoch trpiaceho, ktoré odrážajú jeho identitu.²¹⁷

Empatia sa chápe ako synonymum kongruencie, čiže vyrovnanosť bez rozporov v správaní. Od kongruencie človeka, ktorý nám pomáha, závisí, či jeho rady budeme brať vážne.²¹⁸

Empatický sociálny pracovník má obrazne kráčať v topánkach klienta, aby porozumel tomu, ako sa klient cíti a myslí. Má vnímať klientov osobný svet, „akoby“ bol jeho vlastný, ale nikdy nemá strácať zo zreteľa „akoby“.²¹⁹

5.3 Základné etické princípy v sociálnej práci (princíp úcty k ľudskému životu, princíp dôstojnosti ľudskej osoby, princíp spravodlivosti, princíp solidarity, princíp subsidiarity)

Úcta k ľudskému životu

Katechizmus Katolíckej cirkvi sa na tému úcty k životu vyjadruje takto: *„Ľudský život je posvätný, pretože už od svojho začiatku vyžaduje stvoriteľské pôsobenie Boha a navždy zostáva*

²¹⁷ CEHUŤOVÁ, L.: *Bioetika pre vychovávateľov alebo veda prežitia*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2010, s. 61–62.

²¹⁸ AUGUSTYN, J.: *Umenie spovedať, Poradca pre kňazov aj laikov*, Dobrá kniha, Spolok svätého Vojtecha, Trnava 2010, s. 211.

²¹⁹ BENSON, N.C., LOON, B. V.: *Seznamte se.... Psychoterapie*, Portál Praha 2005, s. 104.

v osobitnom vzťahu k Stvoriteľovi, svojmu jedinému cieľu“.²²⁰ Ján Pavol II. v encyklike *Evangelium vitae* hodnotu života vidí v povolaní človeka k plnosti života, ktorý presahuje jeho pozemskú existenciu, pretože istým spôsobom svojím životom participuje na živote Boha. Vznešenosť tohto povolania ukazuje veľkosť a nesmiernu hodnotu aj v jeho pozemskej fáze. Život v čase je skutočnosťou, že je nám zverený, aby sme ho chránili so zmyslom pre zodpovednosť a prežili ho v darovaní Bohu a svojim blízkym.²²¹

Sväté písmo vyzdvihuje úctu k ľudskému životu, kde sa uznáva jeho veľká hodnota od okamihu počatia. V Starom zákone sa hneď v úvode Knihy Genezis oslavuje nový ľudský život, kde Eva vyhlasuje dieťa za Boží dar: „Získala som človeka od Pána!“ (Gn 4, 1). V Novom zákone je to vyjadrené slovami radosti, ktoré povedala Alžbeta, keď ostala v požehnanom stave: „*Toto mi urobil Pán v čase, keď zhliadol na mňa, aby ma zbavil hanby pred ľuďmi*“ (Lk 1, 25). Počiatok života je veľkým tajomstvom. Jedným zo spôsobov, ako prejaviť vďačnosť za dar života, je dať mu patričnú hodnotu a úctu.²²²

Biblický pohľad na človeka poukazuje naňho predovšetkým ako na korunu tvorstva a jediného partnera pre dialóg s Bohom (porov. Gn 1 – 3). Boh stvoril človeka a udržuje ho v bytí, jeho životodarná iniciatíva je pre život človeka nevyhnutná (porov. Lk 6, 9).²²³

O úcte k životu sa dá hovoriť z rôznych hľadísk, je to predovšetkým úcta k vlastnému životu, k jeho dôstojnosti, hodnote, zmyslu a poslaniu, úcta k vlastnému telu, ale aj úcta k druhému človeku, blízkeho či cudzieho. Patrí sem aj úcta k životu ohrozenému, postihnutému a bezbrannému, k životu počatému ako aj k životu, ktorý dohasína.²²⁴

Ján Pavol II. v encyklike *Evangelium vitae* hovorí o najčastejších ohrozeniach ľudského života a pritom cituje II. vatikánsky koncil, konkrétne Pastoralnú konštitúciu o Cirkvi v súčasnom svete: „*Všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda, všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby, ako okypťovanie, fyzické a duševné trýznenie, snaha znásilniť človeka v jeho vnútri, všetko, čo uráža ľudskú dôstojnosť, ako sú neľudské životné podmienky, svojvoľné väzenia, deportácie, otroctvo,*

²²⁰ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 2258.

²²¹ JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1995, čl. 2.

²²² PETRO, M.: *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2008, s. 12–13.

²²³ KOŠČ, S.: *Človek – tvor Boží, spoločenský*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, Ružomberok 2007, s. 5.

²²⁴ PETRO, M.: *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2008, s. 15.

prostitúcia, obchod so ženami a s mladistvými a tiež potupné pracovné podmienky, v ktorých sa s pracujúcimi zaobchádza ako s obyčajnými nástrojmi zisku, a nie ako so slobodnými a zodpovednými osobami: všetky tieto a im podobné veci sú naozaj hanebné, ničia civilizáciu, pričom viac poškvrňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím trpia a ťažko urážajú Stvoriteľa“. Pápež hovorí, že sú to znepokojujúce úkazy a vzbudzujú hlboký nepokoj, pretože značná časť verejnej mienky ospravedlňuje prečiny proti životu. V mene práva na slobodu jednotlivca a na tomto predpoklade slobody žiada od štátu nielen beztretnosť konať takéto skutky, ale konať ich s využitím bezplatnej zdravotníckej starostlivosti.²²⁵

Úcta k ľudskému životu vyviera z jeho zvláštnej dôstojnosti, ktorá trvá od začiatku ľudského života. Ľudská bytosť je totiž „jediným tvorom na zemi, ktorého Boh chcel pre neho samého“ (porov. GS 24). Všetko je stvorené pre človeka, len človek je stvorený na obraz a podobu Boha (porov. Gn 1, 26-27), je nasmerovaný k Bohu, kvôli ktorému a pre ktorého existuje.²²⁶

Dôstojnosť ľudskej osoby

Podľa Druhého vatikánskeho koncilu, pastorálnej konštitúcie *Gaudium et spes*, dôstojnosť ľudskej osoby spočíva v tom, že:

1. Človek je stvorený „na obraz Boží“, je schopný poznať a milovať svojho stvoriteľa, ktorý ho ustanovil za pána všetkého pozemského stvorenstva. Boh človeka nestvoril samotného, ale od počiatku ako „muža a ženu ich stvoril“ (Gn 1, 27). Ich zväzok je prvotnou formou ľudského spoločenstva. Človek je vo svojej podstate spoločenským tvorom a bez stykov s inými nemôže žiť a rozvíjať svoje vlohy.

2. Človek je jeden telom a dušou a svojou telesnou sústavou zahŕňa prvky hmotného sveta. Človek nesmie pohŕdať svojím telesným životom, pretože je stvorený od Boha a má byť vzkriesený v posledný deň. Sama dôstojnosť si vyžaduje, aby oslavoval Boha vo svojom tele. Človek sa nemýli, keď uznáva svoju nadradenosť nad fyzickým svetom a nepovažuje sa za časticu prírody alebo anonymnú zložku ľudského spoločenstva. Svojím vnútrom presahuje vesmír. Človek má duchovnú a nesmrteľnú dušu a nie je obeťou klamnej vidiny, vytvorenej fyzickými a spoločenskými podmienkami.

²²⁵ JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1995, čl. 3, 4.

²²⁶ PETRO, M.: *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2008, s. 13.

3. Človek prevyšuje vesmír svojím umom, ktorý je účastný Božieho svetla. Rozumná prirodzenosť ľudskej osoby dosahuje a má dosiahnuť svoju dokonalosť v múdrosti, ktorá pobáda človeka milovať pravdu a dobro.

4. Človek v hĺbkach svedomia odкрýva zákon, ktorý si on nedáva, ale ktorý je povinný poslúchať. Jeho hlas ho vyzýva milovať a konať dobro a chrániť sa zlého.

5. Človeku Boh „ponechal možnosť rozhodnúť sa, aby dobrovoľne hľadal svojho Stvoriteľa a slobodne sa ho pridŕžajúc dosiahol blaženosť. Dôstojnosť človeka si vyžaduje, aby konal na základe vedomej a slobodnej voľby a to podľa svojich vnútorných pohnútok a rozhodnutí a nie zo slepej impulzívnosti alebo len z vonkajšieho donútenia. Dôstojnosť si človek nadobudne, keď sa oslobodí z područia vášní, idúc za svojím cieľom, slobodne si volí dobro.²²⁷

Dôstojnosť človeka a jeho hodnota nezávisí od kvality jeho života alebo od akýchkoľvek vlastností, ktoré možno u človeka pozorovať. Vyplýva priamo zo skutočnosti jeho príslušnosti k ľudskému rodu a pre kresťanov aj z viery v stvorenie každého človeka Bohom. Človek nie je darcom, ani zvrchovaným pánom svojho života, je len jeho správcom.²²⁸ Dôstojnosť seniora predstavuje základnú hodnotu v poskytovaní holistickej sociálnej a ošetrovateľskej starostlivosti. V období starnutia, ktoré je často sprevádzané stratou samostatnosti, zhoršením zdravotného stavu a existenčnými otázkami, nadobúda duchovná starostlivosť osobitný význam. Práve prostredníctvom rešpektovania duchovných potrieb, životných hodnôt a osobného presvedčenia seniora je možné podporovať jeho vnútornú integritu, pocit zmysluplnosti a zachovanie ľudskej dôstojnosti aj v náročných životných situáciách.

Dôstojnosť je pojem, ktorý pripisujeme hodnotám a vlastnostiam osoby alebo veci, ktorá si zaslúži úctu a rešpekt. Život je hodnotou, ktorá má nárok na pripísanie dôstojnosti ako takej. Najvyššou formou života z hľadiska kvality je ľudský život a preto mu je pripisovaná aj najvyššia miera dôstojnosti. Vo filozofii však prebieha diskusia o tom, či je hodnota ľudskej dôstojnosti rovnaká u všetkých ľudských bytostí. Podľa Vasilu Gluchmana je nesprávne tvrdiť, že všetky ľudské bytosti majú rovnakú dôstojnosť. Aj keď dospeli k mentálnemu zdraviu dospelých ľudí a stali sa mravnými subjektmi, slobodnými a zodpovednými za svoje konanie, ich konanie môže kvalitu dôstojnosti meniť. Gluchman argumentuje morálnou

²²⁷ DRUHÝ Vatikánsky koncil, pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*, in: Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I., SSV, Bratislava 1989, s. 160–164.

²²⁸ PETRO, M.: *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2008, s. 13.

neakceptovateľnosťou opačného tvrdenia. Ilustruje to na príklade doktora Mengeleho, známeho svojimi krutými experimentmi na väzňoch v koncentračných táboroch. Podľa neho je absurdné pripisovať tomuto doktorovi rovnakú ľudskú dôstojnosť ako jeho obetiam. Ak by sme akceptovali rovnakú dôstojnosť pre všetkých bez ohľadu na konanie, znevážili by sme obeť – ponižovaných, týraných a mučených väzňov. Doktor Mengele mal podľa Gluchmana rovnakú východiskovú pozíciu ako ostatní, ale svojím slobodným konaním poprel fakt rovnocennosti s ostatnými a degradoval ich na objekty neľudských pokusov. Kresťanská etika vychádza z predpokladu, že ľudský život je vždy darom. To vedie k absolutizácii samotného faktu života bez ohľadu na jeho obsah. Táto téma je preto dôležitá pre etiku, pretože dôstojnosť ako taká je hodnotou, o ktorej sa dá diskutovať. Napriek tomu sa Vasil Gluchman jednoznačne zhoduje v tom, že všetky ľudské bytosti majú rovnakú mieru ľudskej dôstojnosti a morálnu rovnocennosť, vyplývajúcu z faktu, že sa narodili ako príslušníci druhu *Homo sapiens*. Gluchman však upozorňuje, že ide len o východiskový stav, s ktorým sa rodíme. Tak ako sa postupne vyvíjame fyzicky, psychicky, morálne, rozvíjame aj svoj potenciál a stávame sa osobami, respektíve právnymi subjektmi, ktorí sa rozhodujú a konajú. Potenciálna hodnota ľudskej dôstojnosti teda závisí od toho, ako sa človek rozhoduje a ako koná.²²⁹

Sociálna práca však vychádza z rešpektovania ľudskej dôstojnosti každého človeka bez rozdielu a z dodržiavania základných ľudských práv, ako sú stanovené v medzinárodných dokumentoch. Sociálny pracovník a asistent sociálnej práce pristupujú ku klientom s úctou a rešpektom, pričom zohľadňujú individuálne odlišnosti, vrátane kultúrnych, náboženských, národnostných či etnických rozdielov. Zároveň podporujú rozvoj schopností klienta, posilňujú jeho zodpovednosť a autonómiu, právo na sebaurčenie a aktívnu účasť v rozhodovaní o vlastnom živote. Služby sociálnej práce sú poskytované všetkým žiadateľom bez ohľadu na pôvod, farbu pleti, rasu, etnickú príslušnosť, národnosť, jazyk, vek, pohlavie, rod, sexuálnu orientáciu, zdravotný stav, vierovyznanie, politické presvedčenie, manželský či rodinný stav alebo sociálno-ekonomickú situáciu a to nezávisle od ich účasti na živote spoločnosti.²³⁰

²²⁹ GLUCHMAN, V. 2005. Hodnota ľudskej dôstojnosti a jej miesto v etike sociálnych dôsledkov. In SISÁKOVÁ, O. (ed.) *Filozofia – Veda – Hodnoty II*. FFPU: Prešov, 1.vyd., 2005, 256 s. ISBN 80-8068-414-6.

²³⁰ SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. (2017). *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce*. Bratislava: Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. [online]. [cit. 21.01.2026]. Dostupné na internete: <https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2025/01/Etický-kodex-2017.pdf>

Dôstojnosť sa týka hodnoty každého jednotlivca a úzko súvisí s rešpektom, uznaním, sebaúctou a možnosťou voľby. V sociálnej práci a v ošetrovateľskej praxi je ľudská dôstojnosť považovaná za vnútornú hodnotu a mnohí výskumníci a sociálni pracovníci zdôrazňujú význam jej integrácie do ošetrovateľských a sociálnych aktivít. Dôstojnosť človeka bola predmetom viacerých štúdií. V kontexte zdravotnej starostlivosti téma dôstojnosti spojená s procesom starnutia a s vystavením fyzickému i psychickému úpadku. Rovnako ako dôstojnosť, aj spiritualita získava čoraz väčšiu pozornosť v spoločnosti i v zdravotníctve. Spiritualita je komplexný, mnohovýrobový koncept, ktorý presahuje rámec náboženského presvedčenia a zohráva významnú úlohu pri hľadaní zmyslu života. Pôsobí ako zdroj pozitívnej transformácie a rastu aj v období krízy, bolesti alebo nešťastia. Počas životných kríz môžu jednotlivci prežívať duchovné boje, ktoré ich vedú k prehodnoteniu konečných cieľov života. Spiritualita je vnútorná skúsenosť, zahŕňa reflexiu, zmysluplnosť vlastného života. Objasnenie spirituality u starších dospelých môže prispieť k ďalšiemu posilneniu ich dôstojnosti.²³¹

Poznáme rôzne postupy na zachovanie dôstojnosti. Tie predstavujú konkrétne stratégie a prístupy, ktoré jednotlivci môžu využívať na udržanie alebo posilnenie svojej dôstojnosti. Medzi činnosti, ktoré prinášali pacientom v paliatívnej starostlivosti potešenie a podporovali ich dôstojnosť, patrilo napríklad záhradníčenie, počúvanie hudby či spomínanie na minulé záľuby. Tieto zistenia vyplývali z terapie dôstojnosti a poskytli sestram a sociálnym pracovníkom cenné informácie o hodnotách, perspektívach a životných skúsenostiach pacientov.²³²

Podobné výsledky priniesla aj štúdia Jenko a kol. (2010) zameraná na životné pohľady, ktorá poskytuje otázky na vedenie rozhovorov a naznačuje, že ich využitie môže sestram a sociálnym pracovníkom pomôcť pri realizácii terapeutických interakcií, čím pacientom umožní odhaliť dôležité problémy.²³³

²³¹ NAGATA, K. – TANAKA, K. 2024. Components of Spirituality in Older Adults: A Phenomenological Study through Interviews Based on Dignity Therapy. In *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. vol. 38, no. 2, s. 476–486.

²³² AOUN, S. et al. 2012. Do models of care designed for terminally ill people improve their end-of-life experience? [online]. In *Health & Social Care in the Community*. vol. 20, no. 6, s. 599–606 [cit. 03.02.2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2012.01074.x>.

²³³ JENKO, M. – GONZALEZ, L. – ALLEY, P. 2010. Life Review in Critical Care. [online]. In *Critical Care Nurse*. vol. 30, no. 1, s. 17–27 [cit. 03.02.2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.4037/ccn2010122>.

Svätý Ján Pavol II. Napríklad pripomínal seniorom, že každý životný úsek je hodnotný, vrátane staroby, ktorá často nesie utrpenie. Vo svojom liste starším napísal, že človek stvorený na Boží obraz prechádza životom po etapách, ktoré plynú rýchlo a porovnal život s prstami jednej ruky – každý prst symbolizuje ďalší stupeň, po ktorom človek kráča.²³⁴

Princíp spravodlivosti

Katechizmus Katolíckej cirkvi definuje spravodlivosť ako morálnu čnosť, ktorá spočíva v stálej a pevnej vôli dať Bohu a blížnemu to, čo mu patrí. Spravodlivosť voči Bohu sa volá „čnosť nábožnosti“. Spravodlivosť voči ľuďom robí človeka schopným, aby rešpektoval práva každého človeka a vnášal do ľudských vzťahov súlad, ktorý spočíva v primeranom postoji voči ľuďom a spoločnému dobru.²³⁵

Zo subjektívneho hľadiska sa spravodlivosť uskutočňuje postojom poukazujúcim na vôľu uznať iného človeka ako osobu a z objektívneho hľadiska spravodlivosť vytvára určujúce kritérium v sociálnom prostredí. Spravodlivosť nie je len jednoduchá ľudská dohoda, pretože to, čo je spravodlivé, neurčuje zákon, ale hlboká identita ľudského bytia.²³⁶

Podľa Vojteka (2004) úlohou každej spoločnosti je vytvoriť právno-politický systém, ktorý by v rámci spravodlivosti rešpektoval:

1. právo na zhromažďovanie, združovanie, vyjadrovanie vlastných názorov, súkromné a verejne vyznávanie náboženstva,
2. právo na čo najväčšiu účasť občanov na verejnom živote a na výkonnej moci, právo na občiansky rozvoj ľudskej spoločnosti v službách ľudskej osoby za spolupráce všetkých,
3. právo na uskutočňovanie sociálnej spravodlivosti.²³⁷

Aristoteles pri spravodlivosti vychádza z pojmu nespravodlivý a podľa neho nespravodlivý je ten, kto nedbá na zákony, kto si nárokuje mať viac, ten, kto nedbá na občiansku rovnosť, takže je jasné, že spravodlivý bude ten, kto dbá na zákony a občiansku rovnosť.²³⁸

²³⁴ JÁN PAVOL II. 1999. *Jeseň života: Apoštolský list starším*. Bratislava: Don Bosco. ISBN 80-88933-39-0.

²³⁵ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1807.

²³⁶ PAPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, Konferencia biskupov Slovenska 2008, čl. 201–202.

²³⁷ VOJTEK, Š.: *Spravodlivosť základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 2004, s. 94.

²³⁸ ARISTOTELES.: *Etika Nikomachova*, Kalligram, Bratislava 2011, s. 131.

Podľa Matela (2010) v sociálnej práci spravodlivosť sa má uskutočňovať tak, že sociálni pracovníci sa usilujú zaistiť všetkým ľuďom prístup k potrebným informáciám, službám a zdrojom, rovnosť príležitosti a účasť na čestnom procese rozhodovania.²³⁹

Čestnosť je jednou z najdôležitejších etických hodnôt, pretože zdôrazňuje pravdivosť a transparentnosť v komunikácii a konaní. Ako uvádza Rajský (2021, s. 74) *„bez čestnosti je ťažké budovať dôveru, ktorá je základom akýchkoľvek vzťahov. Ak sa niekto ukáže ako čestný človek, ostatní sú ochotnejší mu dôverovať. Dôvera sa vytvára postupne, pričom je založená na predchádzajúcich skúsenostiach. Týmto spôsobom čestnosť priamo prispieva k vytváraniu silných a zdravých vzťahov, čo je potrebné pre každodenné interakcie a spoluprácu.“*²⁴⁰

Princíp solidarity

Etymologicky pod pojmom solidarita rozumieme vzájomnosť, svornosť, družnosť. Je to snaha o vzájomnú podporu založenú na empatii a altruizme.²⁴¹ Katechizmus Katolíckej cirkvi solidaritu označuje ako priateľstvo alebo sociálnu lásku, ktorá je požiadavkou ľudského spoločenstva.²⁴²

Samotný pojem láska nám hovorí, že je to pozitívny záujem o iného človeka. Ak k pojmu láska pridáme slovo sociálna, to znamená, že pri solidarite ide o aktívny prejav lásky k blížnemu, zameraný na človeka, ktorý nie je náš známy, ani nie je pre nás zaujímavý z dôvodu svojho sociálneho statusu, ale ide o záujem o človeka, ktorý je odkázaný na iných, lebo ináč by bol ohrozený jeho život alebo život jeho rodiny. V tomto princípe solidarity ide o deľbu dobier v celom rozsahu potrieb človeka. Ide o dobrá rozličnej povahy:

- hmotnej (zbierky, konkrétna výpomoc vecami a produktmi a iné);
- duchovnej (súcit, podpora, potecha, spoluúčasť);
- časnej (ide tu o dobrá pozemské, potrebné pre dôstojný ľudský život);
- večnej (pomoc človeku k úprimnému pokániu, náprave svojho života);
- osobnej (pomoc konkrétnej osobe v núdzi, napr. príspevok dieťaťu z rozvojových krajín na štúdiá);
- spoločenskej (podpora iných chudobnejších alebo katastrofou postihnutých krajín;

²³⁹ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 82–83.

²⁴⁰ RAJSKÝ, A.: *Etika*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2021. 160 s. 74.

²⁴¹ UHÁL, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, s. 89

²⁴² KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1939.

- podpora utečencov, migrantov, prenasledovaných, etnických skupín a iných.²⁴³

Solidarita je konkrétny skutok lásky, ktorý prejavuje jeden človek inému alebo jeden sociálny útvar iným spoločenským skupinám alebo spoločenstvám z dôvodu pozitívneho záujmu a žičlivosti. Kto je schopný prejavovať solidaritu, nielen jednorazovo, ale keď je to potreba, cvičí sa v osobnej cnosti „solidárnosti“.²⁴⁴

Princíp subsidiarity

Pojem subsidiarita pochádza z latinského pojmu *subsidium* a znamená pomoc, podpora, posila. Ide teda o princíp, ktorý pripomína potrebu pomáhať, dávať, podporovať v takej miere a takým spôsobom, aby nezanikli primerané práva toho, komu sa pomoc prejavuje. Aby ostal slobodným a nezávislým subjektom, ktorému sa prejavuje pomoc na lepšie zvládnutie vlastných cieľov a kompetencií. Je to akoby hlavné pravidlo na stanovenie právomoci, pri uskutočňovaní spoločného dobra. Zasadzuje sa za ochranu slobodnej iniciatívy v spoločnosti. Zasadzuje sa za právo jedincov a menších spoločenstiev v rámci spoločnosti, aby neboli pohltené väčšími a nadriadenými štruktúrami alebo samotnou spoločnosťou. Obhajuje budovanie spoločenského poriadku zdola nahor v prirodzenej postupnosti: Jednotlivec – rodina – obec – región – štát – medzinárodné spoločenstvo.²⁴⁵

Tento princíp je založený na dôstojnosti ľudskej osoby a jej slobode. Každý človek je originál s istými vlohami a schopnosťami a ako slobodná bytosť ich chce užívať a rozvíjať podľa svojho uváženia. Všetko, čo mu prekáža v tejto slobodnej voľbe, sa stavia proti jeho dôstojnosti. Aby sa to nestavalo, k tomu slúži princíp subsidiarity.²⁴⁶

Princíp subsidiarity sa najčastejšie vzťahuje na úlohy a kompetencie štátu a spoločnosti ako takej, platí v rovnakej miere vo všetkých oblastiach života človeka. Platí v rodine, vo výchove detí, v malých sociálnych útvaroch (napr. záujmové skupiny, kluby), vo vzťahu k ich členom a klientom. Má platnosť v mestách, obciach a iných spoločenských štruktúrach, ktoré vytvára človek. Platí vo firmách a obchodných spoločnostiach vo vzťahu k zamestnancom. Na tomto princípe je založená decentralizácia výkonnej moci štátu a existencia a spolupráca v rámci Európskej únie.²⁴⁷

²⁴³ UHÁĽ, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, s. 89–90.

²⁴⁴ UHÁĽ, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, s. 104–105.

²⁴⁵ UHÁĽ, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, s. 70–71.

²⁴⁶ UHÁĽ, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, s. 71.

²⁴⁷ UHÁĽ, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, s. 73.

Pojmy a princípy sú užitočné, ak ich vieme aplikovať v konkrétnych prípadoch a situáciách. V nasledujúcej kapitole sa budeme zaoberať tým, ako má postupovať sociálny pracovník pri etických problémoch v sociálnej práci.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Kapitola sa venuje etike v sociálnej práci ako základnej súčasti výkonu tejto profesie. V úvode vymedzuje sociálnu prácu ako odbornú disciplínu, ktorá využíva poznatky viacerých vied na pomoc jednotlivcom, skupinám a komunitám a zároveň zdôrazňuje jej cieľ – podporovať rozvoj človeka pri rešpektovaní jeho dôstojnosti a sociálnych vzťahov. Vysvetľuje aj proces socializácie ako postupné začleňovanie človeka do spoločnosti a poukazuje na význam sociálnych vzťahov v ľudskom živote.

Následne rozlišuje základné pojmy etiky v sociálnej práci, najmä sociálnu, individuálnu a aplikovanú etiku. Sociálna etika sa zameriava na morálne hodnotenie spoločenských vzťahov a inštitúcií, individuálna etika na osobnú zodpovednosť jednotlivca a aplikovaná etika na riešenie konkrétnych problémov v praxi, vrátane sociálnej práce. Dôležitú úlohu tu zohrávajú etické kódexy, ktoré stanovujú princípy a normy profesie.

Kapitola ďalej zdôrazňuje význam etických hodnôt, medzi ktoré patrí služba, spravodlivosť, dôstojnosť človeka, dôležitosť vzťahov, integrita a kompetencia. Osobitná pozornosť sa venuje altruizmu a empatii ako kľúčovým vlastnostiam sociálneho pracovníka – altruizmus predstavuje nezištnú pomoc druhým a empatia schopnosť vcítiť sa do ich situácie a porozumieť ich prežívaniu.

V závere sú predstavené základné etické princípy sociálnej práce: úcta k ľudskému životu, dôstojnosť osoby, spravodlivosť, solidarita a subsidiarita. Tieto princípy tvoria základ morálneho konania v praxi a usmerňujú prácu sociálnych pracovníkov pri pomoci klientom. Celkovo kapitola zdôrazňuje, že etika je neoddeliteľnou súčasťou sociálnej práce a určuje kvalitu aj zmysel pomáhajúcej profesie.

OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE

1. Ako definujeme sociálnu prácu a aký je jej hlavný cieľ?
2. Čo je socializácia a prečo je dôležitá pre človeka v spoločnosti?
3. Aký je rozdiel medzi sociálnou, individuálnou a aplikovanou etikou?

4. Čo je etický kódex a akú funkciu má v sociálnej práci?
5. Ktoré sú hlavné etické hodnoty sociálnej práce (napr. služba, spravodlivosť, dôstojnosť)?
6. Čo znamená altruizmus a prečo je dôležitý pre sociálneho pracovníka?
7. Čo je empatia a ako sa prejavuje v práci s klientom?
8. Aké sú základné etické princípy sociálnej práce?
9. Čo znamená princíp dôstojnosti ľudskej osoby a na čom je založený?
10. Čo je princíp solidarity a princíp subsidiarity v sociálnej práci?

APLIKAČNÉ ÚLOHY (PRE SOCIÁLNU PRÁCU)

1. Etické hodnoty a správanie klienta - Klient odmieta spolupracovať v skupine a narúša vzťahy v zariadení.

Ako sa jeho správanie vzťahuje na hodnoty dôstojnosti, solidarity a dôležitosti ľudských vzťahov? Ako súvisí jeho správanie s procesom socializácie?

2. Socializácia klienta - Klient má problém dodržiavať spoločenské normy a pravidlá.

Kde mohlo dôjsť k narušeniu procesu socializácie? Ako mu môže sociálna práca pomôcť pri osvojovaní si sociálnych hodnôt?

3. Altruizmus v praxi - Klient odmieta pomáhať iným, hoci môže.

Ako hodnotíš jeho správanie z pohľadu altruizmu? Ako môže sociálny pracovník podporiť rozvoj prosociálneho správania?

4. Empatia pri kríze klienta - Klient prežíva stratu a uzatvára sa do seba.

Ako by si využil empatiu v práci s ním (tichá – prejavovaná – podpora zmeny)? Prečo je dôležité „vcítenie sa“ do klienta?

5. Etické princípy v rozhodovaní - Klient žiada neprimeranú výhodu na úkor iných.

Ako uplatníš princípy spravodlivosti a solidarity? Ako zabezpečíš rovný prístup k službám?

6 PROFESIJNÁ ETIKA A JEJ MIESTO V PRÁCI SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA

Sociálny pracovník podľa Strieženca (1999) je: „*profesionál, ktorý disponuje osobitnými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami*“. Na to, aby sociálny pracovník skutočne bol profesionálom, je potrebné jeho vzdelávanie, ale aj formácia osobnosti. V tejto kapitole uvádzame profesijnú etiku, ktorá má pomôcť sociálnemu pracovníkovi ako postupovať v problémoch, dilemách, v komunikácii s klientom.

Etické otázky zohrávajú v živote jednotlivcov významnú úlohu, keďže pohľady na rôzne situácie a problémy sa medzi ľuďmi prirodzene líšia. Každý človek si vytvára vlastnú predstavu o tom, čo je správne a čo nesprávne, pričom tieto postoje sú formované kultúrnym prostredím, osobnými skúsenosťami a hodnotovým systémom. Rozdielnosť týchto názorov môže viesť buď k nezhodám a rozdeleniu, keď sa presvedčenia jednotlivcov dostávajú do konfliktu, alebo naopak k porozumeniu a zjednoteniu, ak sa podarí nájsť spoločné hodnoty a ciele, ktoré ľudí spájajú. Etika tak nepredstavuje iba teoretickú disciplínu, ale aj praktický nástroj, ktorý pomáha orientovať sa v zložitých medziľudských vzťahoch a spoločenských interakciách. Keďže človek je súčasťou širšej spoločnosti, je dôležité venovať etickým otázkam pozornosť a zohľadňovať ich pri každodennom rozhodovaní.

6.1 Etické kódexy ovplyvňujúce prácu sociálneho pracovníka

Etické kódexy sú významnými smernicami v praxi sociálnej práce, ktoré členovia profesií rešpektujú, dôverujú im a ktoré svojou účinnosťou prispievajú k identite profesie. Vo väčšine profesionálnych etík jestvujú snahy vyjadriť ich celostný model orientácie a určité normatívne zhrnutie v podobe kódexu. Hoci všetkým kódexom hrozí určitý normatívny schematizmus, a tým aj určité umŕtvenie živých hodnôt, etické kódexy v zásade majú orientačný význam a prispievajú k plneniu regulatívnej funkcie profesionálnej etiky. Takýto kódex chráni sociálneho pracovníka pred neurčitostou a relativizmom. Kopřiva 1997 (In: Tokárova 2006) prirovnáva princípy kódexu k „*svetonázoru, ku ktorému sa nemôžeme dopracovať ľahko... Nestačí prečítať si knihu, či vypočuť prednášku, treba pracovať s vlastným cítením*“. Na tomto základe je potrebné, aby sociálni pracovníci uskutočňovali sebareflexiu vlastných nedostatkov a usilovali sa o zlepšenie stavu. Ten istý autor sa aj kriticky vyjadruje ku kódexom v profesijnej práci, pretože niektoré určujú požiadavky – normy, ktoré sa nedajú uskutočniť a môžu byť len nedosiahnuteľným ideálom. Ideál nemusí byť v zásade nedosiahnuteľný, lebo je rozdiel medzi

ideálom a ilúziou. Aj reálny ideál nemožno naplniť hneď a odrazu, ale rôznymi úrovňami približovania sa k jeho podstate.²⁴⁸

Etické kódexy sa snažia:

1. vyjadriť povinnosti pracovníkov vo vzťahu ku klientom,
2. stanoviť limity profesionálnej zodpovednosti,
3. ochraňovať klientov a dodržiavať profesijné štandardy (vzdelávanie a výcvik),
4. vymedziť zásady profesijnej etiky vo vzťahu k výkonu profesie.

Etický kódex nie je právne vymožitelný, ale je dohodou, ktorú spoločne prijali zástupcovia profesií o morálnych zásadách výkonu povolania. Je záväzný morálne a nie právne, a preto má i limity. Predovšetkým nemôže zahrnúť všetky situácie, ktoré v praxi nastanú. Mravne rozhodovanie sa opiera nielen o kompetencie pracovníka, ale i o osobnú a klinickú skúsenosť.²⁴⁹

Podľa Levickej (2011) cieľom etického kódexu sociálnych pracovníkov je:

1. stanoviť základné hodnoty, ktoré odrážajú poslanie sociálnej práce,
2. ponúknuť široký súbor etických zásad, ktorý bude základom pre súbor konkrétnych etických noriem, ktoré by mali byť použité ako vodidlo v praxi sociálnej práce,
3. kódex má za cieľ pomáhať sociálnym pracovníkom identifikovať problémové momenty pri výkone ich profesionálnych povinností a tiež pomôcť im porozumieť možným etickým dilemám či nejasnostiam, ktoré prirodzene vznikajú aj v sociálnej práci.²⁵⁰

Etické kódexy predstavujú písomné dokumenty, ktoré definujú hodnoty, princípy a štandardy danej profesie a slúžia ako usmernenie pre odbornú prax. Pri práci so zraniteľnými skupinami je nevyhnutné dôsledné dodržiavanie etických princípov, najmä rešpektovanie ľudských práv, orientácia na potreby, schopnosti a zdroje klientov.²⁵¹

Prvé etické rámce NASW /IFSW (1960/1976) - prvé pokusy o medzinárodné etické štandardy

²⁴⁸ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print, Prešov 2007, s. 296–297.

²⁴⁹ JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, E.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, s. 256–257.

²⁵⁰ LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K.: *Popoluška, alebo etika slovenskej sociálnej práce*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 1010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, s. 229–230.

²⁵¹ MÁTEL, A., MALÍŠKOVÁ, Z. *Etické kódexy a sociálna práca*. 2. Vyd. Ústav sv. Jana N. Neumanna Příbram, VŠZaSP sv. Alžbety, s. 233.

Profesijné organizácie sociálnej práce začali v období formovania etických hodnôt vytvárať a prijímať etické kódexy alebo usmernenia praxe založené na etických princípoch. Prvé kódexy boli jednoduché. Kanadský z roku 1938 či americký z roku 1947. Výraznejšie spracovanie priniesol etický kódex Národnej asociácie sociálnych pracovníkov (NASW) z roku 1960, ktorý definoval sociálnu prácu ako profesiu založenú na humanistických a demokratických hodnotách. Zdôrazňoval najmä integritu, empatiu, vieru v dôstojnosť človeka, rešpekt k odlišnostiam, záväzok pomáhať a pravdivosť. Kódex obsahoval štandardy správania vo vzťahu ku klientom, kolegom, zamestnávateľom, iným profesiám aj komunite, formulované ako 14 vyhlásení v prvej osobe. Medzi nimi bolo napríklad uprednostňovanie profesionálnej zodpovednosti pred osobnými záujmami či rešpektovanie súkromia klientov, ktoré sa považuje za dôležitú súčasť ľudských práv. Hoci už verzia z roku 1960 naznačovala potrebu nediskriminácie, až revízia z roku 1967 ju jasne a explicitne formulovala, keď zakázala diskrimináciu na základe rasy, farby pleti, náboženstva, veku, sexuálnej orientácie či národnosti a zdôraznila aktívne pôsobenie proti diskriminačným praktikám.²⁵²

Podľa Tokárovej Medzinárodný etický kódex pre profesionálnych pracovníkov, ktorý bol spracovaný v r. 1976 Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov (International Federation of Social Workers – IFSW), začal pôsobiť ako základ či východisko národných etických kódexov.²⁵³

Medzinárodný etický kódex - *Etika sociálnej práce: princípy a štandardy* (1994)

V r. 1992 na svetovej konferencii o sociálnej práci predložila IFSW *Deklaráciu etických princípov sociálnej práce*.²⁵⁴ Účelom deklarácie bolo prezentovať základné etické princípy profesie sociálna práca, odporučiť postupy pri výskyte etických dilem a zaoberať sa vzťahmi medzi profesiou sociálna práca a jednotlivými sociálnymi pracovníkmi vo vzťahu ku klientom, kolegom a členom spoločnosti.²⁵⁵

Následne na to v roku 1994 vydali medzinárodné organizácie sociálnej práce nový etický kódex s názvom *Etika sociálnej práce: princípy a štandardy*. Tento dokument mal dve časti –

²⁵² MÁTEL, A. *Etické milníky sociálnej práce a ľudské práva* [online]. In: PROHUMAN. 2022 [cit. 21. 4. 2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/eticke-milniky-socialnej-prace-a-ludske-prava>

²⁵³ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print Prešov 2007, s. 298.

²⁵⁴ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print Prešov 2007, s. 298.

²⁵⁵ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 59.

deklaráciu základných etických princípov, ktorá poukazovala aj na možné konflikty záujmov a spôsoby ich riešenia a etické štandardy pre sociálnych pracovníkov. Tie sa zameriavali na správanie voči klientom, organizáciám, kolegom a samotnej profesii. Kódex prvýkrát na medzinárodnej úrovni jasne zdôraznil povinnosť rešpektovať ľudské práva, pričom upozornil, že práva jednotlivcov sa môžu navzájom dostávať do konfliktu. Sociálny pracovník má preto pomáhať klientovi rozvíjať jeho potenciál, ale vždy s ohľadom na práva iných. Tento dokument významne prispel k rozvoju sociálnej práce po roku 1989 aj na Slovensku. V roku 1997 bol prijatý prvý slovenský etický kódex, ktorý vychádza z hodnôt demokracie a ľudských práv a kladie dôraz najmä na ochranu súkromia a dôvernosc informácií klienta.²⁵⁶

Medzinárodný etický kódex IFSW/IASSW (2004)

V roku 2004 bol medzinárodný etický kódex (z roku 1994) sociálnej práce revidovaný a výsledkom bol dokument ***Etika v sociálnej práci: Vyhlásené princípy***. Bol prijatý na generálnych zhromaždeniach Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW) v Adelaide, Austrália, v októbri 2004. Tento kódex vychádza z globálnej definície sociálnej práce prijatej v roku 2000, ktorá zdôrazňuje podporu sociálnej zmeny, riešenie problémov vo vzťahoch a posilňovanie ľudí s cieľom zlepšiť ich životnú úroveň. Základom sociálnej práce sú pritom ľudské práva a sociálna spravodlivosť. Ľudské práva tvoria hodnotový základ etických štandardov. Sociálna práca je postavená na úcte k dôstojnosti každého človeka a sociálni pracovníci majú chrániť jeho celkovú integritu a blaho. Dokument sa zároveň opiera o viaceré medzinárodné dohody o ľudských právach, najmä z dielne OSN a dopĺňajú ho aj novšie dohovory týkajúce sa napríklad migrantov, zmiznutí či práv osôb so zdravotným postihnutím. V európskom kontexte sú dôležité aj dokumenty Rady Európy a Európskej únie zamerané na ochranu základných práv.²⁵⁷

Dokument „**Etika v sociálnej práci: Vyhlásené princípy**“, označovaný ako Medzinárodný etický kódex IFSW/IASSW (2004), Štruktúra dokumentu pozostáva:

1. **úvod** – v ktorom je zahrnuté:

- Etické povedomie, ktoré je zásadnou súčasťou profesionálnej činnosti sociálnych pracovníkov.

²⁵⁶ MÁTEL, A. *Etické milníky sociálnej práce a ľudské práva* [online]. In: PROHUMAN. 2022 [cit. 21. 4. 2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/eticke-milniky-socialnej-prace-a-ludske-prava>

²⁵⁷ MÁTEL, A. *Etické milníky sociálnej práce a ľudské práva* [online]. In: PROHUMAN. 2022 [cit. 21. 4. 2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/eticke-milniky-socialnej-prace-a-ludske-prava>

- Schopnosť a záväzok k etickému konaniu, je základným aspektom kvality služby.
- Účelom obidvoch organizácií IASSW a IFSW je podpora etickej diskusie a reflexie v členských organizáciách, medzi poskytovateľmi sociálnych služieb v členských krajinách, ako aj v školách sociálnej práce a medzi študentmi sociálnej práce.
- Zostavením všeobecných princípov IASSW a IFSW chcú upriamiť pozornosť sociálnych pracovníkov na to, aby reflektovali výzvy a dilemy, s ktorými sa stretávajú a aby robili podložené rozhodnutia o tom, ako konať v každom jednotlivom prípade.

2. definícia sociálnej práce – *„profesia sociálna práca presadzuje sociálnu zmenu, riešenie problémov v ľudských vzťahoch, ako aj zmocnenie a oslobodenie ľudí k zlepšeniu ich prosperity. Využívajúc teórie ľudského správania a sociálnych systémov zasahuje sociálna práca v oblastiach, kde dochádza k interakcii ľudí s ich prostredím. Princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú pre sociálnu prácu zásadné“.*

3. medzinárodné dohovory – medzinárodné deklarácie a dohovory o ľudských právach sformulovali štandardy a poukazujú na práva, ktoré sú prijaté globálnou komunitou. Relevantné dokumenty pre vykonávanie sociálnej práce sú:

- Všeobecná deklarácia ľudských práv
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach
- Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien
- Dohovor o právach dieťaťa
- Dohovor o domorodom a kmeňovom obyvateľstve v nezávislých krajinách (ILO konvencia 169)

4. etické princípy:

- **Ľudské práva a ľudská dôstojnosť** - sociálna práca je založená na rešpekte k hodnote a dôstojnosti všetkých ľudí a na právach, ktoré z toho vyplývajú.
- **Sociálna spravodlivosť** – sociálni pracovníci majú zodpovednosť napomáhať sociálnej spravodlivosti vo vzťahu k spoločnosti i vo vzťahu ku klientom, to znamená: čeliť negatívnej diskriminácii, uznať rôznorodosť etnickú a kultúrnu v spoločnosti, kde pracujú, spravodlivo distribuovať zdroje, čeliť nespravodlivej politike a praktikám, solidárne pracovať smerom k inkluzívnej spoločnosti.

- **profesionálne správanie** - sociálni pracovníci by mali konať v súlade s etickým kódexom alebo podľa smerníc platných v ich krajine.²⁵⁸

Medzinárodné vyhlásenie o etických princípoch sociálnej práce (2018)

V júli 2018 sa v Dubline konali valné zhromaždenia Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW), na ktorých bol schválený nový etický dokument *Statement of Ethical Principles* (IFSW, 2018), prekladaný ako *Vyhlásenie o etických princípoch sociálnej práce*.²⁵⁹

Kódex predstavuje tieto princípy:

- **Ľudská dôstojnosť** - rešpektovať hodnotu každého človeka a odmietať stigmatizáciu.
- **Ľudské práva** - odporovať a chrániť práva všetkých ľudí, hľadať rovnováhu
- **Sociálna spravodlivosť** - boj proti diskriminácii, podpora rovnosti, prístupu k zdrojom a spravodlivým politikám, budovanie solidarity.
- **Sebaurčenie** - rešpektovať právo ľudí rozhodovať o svojom živote.
- **Spoluúčasť** - podporovať aktívne zapojenie ľudí do rozhodovania o veciach, ktoré ich ovplyvňujú.
- **Dôvernosť a súkromie** - chrániť súkromie, informovať o jeho limitoch.
- **Celostný prístup** - vnímať človeka komplexne (bio-psychosociálne a duchovne).
- **Technológie** - používať technológie eticky a uvedomovať si ich riziká.
- **Profesionálna integrita** - byť kompetentný, čestný, nezneužívať moc, dodržiavať etické normy a niesť zodpovednosť za svoje konanie.²⁶⁰

Kódex zdôrazňuje, že sociálni pracovníci nesú zodpovednosť voči klientom, kolegom, zamestnávateľom aj spoločenským a právnym normám, pričom tieto zodpovednosti môžu byť vo vzájomnom konflikte. Takéto konflikty je potrebné reflektovať s cieľom minimalizovať škody a rozhodnutia majú byť podložené empirickými dôkazmi, odbornou skúsenosťou a

²⁵⁸ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 63–67.

²⁵⁹ MÁTEL, A. *Nový medzinárodný etický kódex sociálnej práce*. In: Prohuman [online]. [cit. 21.02.2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/novy-medzinarodny-eticky-kodex-socialnej-prace>

²⁶⁰ IASSW. *Global Social Work Statement of Ethical Principles* [online]. [cit. 20.02.2026]. Dostupné na: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2018/04/Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.pdf>

etickými, právnymi aj kultúrnymi hľadiskami. Zároveň sa očakáva transparentné zdôvodňovanie rozhodnutí.²⁶¹

Dôležitým aspektom kódexu je dôraz na zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientovi, pričom jeho pozícia experta vytvára nerovnováhu vo vzťahu a vyžaduje citlivé narábanie s mocou.²⁶² Nevyhnutné je dodržiavanie profesionálnych hraníc, ktoré sú základom bezpečného odborného vzťahu.²⁶³

Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky (1997)

Na medzinárodné etické dokumenty nadväzoval vývoj etiky sociálnej práce aj na Slovensku, kde vznikli vlastné etické kódexy prispôsobené národnému kontextu. Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky bol prvýkrát prijatý na valnom zhromaždení asociácie sociálnych pracovníkov na Slovensku ASPS, v Žiline 31. mája 1997. Jeho obsah tvorilo:

I. preambula

Sociálna práca je založená na hodnotách demokracie a ľudských práv. Sociálni pracovníci sa pri svojej práci riadia Medzinárodným etickým kódexom a inými, medzinárodne uznávanými normami, ktoré sami formulujú a prijímajú, aby vytvorili národný rámec svojej činnosti v príslušnom kultúrnom, sociálnom, právnom a ekonomickom kontexte na všetkých úrovniach. Ich funkcie zahŕňajú:

- Asistovanie ľuďom pri rozvíjaní schopností, ktoré im umožnia vyriešiť ich individuálne alebo kolektívne sociálne problémy.
- Podporu adaptability samostatnosti a vývoja.
- Podporu spravodlivých sociálnych stratégií, služieb a alternatívnych riešení k existujúcim socioekonomickým zdrojom.
- Poskytovanie informácií a zabezpečenie kontaktov s inštitúciami, ktoré ponúkajú socioekonomické zdroje.

²⁶¹ IASSW. *Global Social Work Statement of Ethical Principles* [online]. [cit. 20.02.2026]. Dostupné na: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2018/04/Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.pdf>

²⁶² COOPER, F. *Professional Boundaries in Social Work and Social Care: A Practical Guide to Understanding, Maintaining and Managing Your Professional Boundaries*. London: Jessica Kingsley Publishers. 224 s.

²⁶³ VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. 3. vyd. Praha: Portál. 336 s.

Poslaním profesionálnych sociálnych pracovníkov je podporovať blaho všetkých ľudí a pomáhať im pri realizácii ich možných aspirácií a tiež rozvíjať a používať vedecké poznatky o ľudských a spoločenských aktivitách, napĺňať potreby jednotlivcov a skupín v národnom a medzinárodnom meradle a pri tom nespúšťať zo zreteľa podporu celkovej sociálnej stratégie.

II. základné etické princípy

1. Normy pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka

- Vystupovanie – sociálny pracovník by mal neustále udržiavať svoje osobné pracovné správanie a vystupovanie na úrovni vysokého štandardu.
- Schopnosti a profesionálny rast – sociálny pracovník by sa mal zo všetkých síl snažiť o dosiahnutie a udržanie vysokej profesionality pri výkone svojej práce a funkcií.
- Služba – sociálny pracovník by mal vo svojej práci považovať za prvoradý záväzok slúžiť.
- Čestnosť – sociálny pracovník by mal konať v zhode s najvyššími požiadavkami profesionálnej cti.
- Štúdium a vedecký výskum – sociálny pracovník, ktorý sa zaoberá štúdiom alebo vedeckým výskumom, by sa mal riadiť konvenciami vedeckej práce.

2. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientom

- Prvoradosť záujmov klienta – sociálny pracovník má zodpovednosť v prvom rade voči svojim klientom.
- Práva klientov – sociálny pracovník by sa mal zo všetkých síl snažiť v čo najväčšej miere podporiť snahu klienta rozhodovať o svojej budúcnosti samostatne.
- Dôvernoscť a mlčanlivosť – sociálny pracovník by mal rešpektovať klientovo súkromie a zachovávať dôvernoscť informácií získaných pri svojej práci.
- Honoráre – pri stanovení výšky honorára by sa mal sociálny pracovník uistiť, že jeho výška je rozumná, primeraná poskytnutým službám a pri rozhodovaní by mal zohľadniť klientovu finančnú situáciu (táto norma sa na Slovensku takmer neuplatňuje).

3. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči kolegom

- Slušnosť a zdvorilosť – sociálny pracovník by si mal vážiť svojich kolegov a pristupovať k nim s úctou a dôverou.
- Práca s klientmi kolegov – povinnosťou sociálneho pracovníka je venovať sa klientom kolegov s najvyššou profesionálnou snahou a citlivosťou.

4. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom a zamestnávateľským organizáciám

- Závazky voči zamestnávateľským organizáciám – sociálny pracovník by mal s vážnosťou pristupovať k zamestnávateľským organizáciám.

5. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči svojej profesii

- Udržiavanie cti profesie - sociálny pracovník udržiava a vyzdvihuje etické hodnoty, odborné poznatky a poslanie svojej profesie.
- Služba spoločstvu - sociálny pracovník napomáha snahe profesionálneho spoločenstva sprístupniť svoje služby čo najširšej verejnosti.
- Rozvoj poznatkov - sociálny pracovník sa snaží získavať a rozvíjať odborné poznatky a uplatňovať ich v profesionálnej práci.

6. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči spoločnosti

- Podpora všeobecného blaha – sociálny pracovník by mal podporovať všeobecné blaho spoločnosti.²⁶⁴

Tvorba kódexov profesionálnej etiky a etiky sociálneho pracovníka neznamená, že stačí akceptácia kódexu, ale práve morálny profil sociálneho pracovníka založený na všeobecných etických hodnotách je predpokladom zmyslu pre zvnútornenie noriem kódexu vo vlastnom svedomí.²⁶⁵

V slovenskom akademickom prostredí sa zvýšený záujem o etické otázky v sociálnej práci objavuje najmä po roku 2010. Významnú úlohu v procese profesionalizácie sociálnej práce na Slovensku po páde komunizmu zohral medzinárodný etický kódex. Asociácia sociálnych pracovníkov na Slovensku vznikla v roku 1994 a v roku 1997 prijala už spomínaný Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky. Do roku 2015 bol tento dokument súčasťou odbornej literatúry, výučby na vysokých školách aj praktického výkonu profesie²⁶⁶

Etický kódex sociálnych pracovníkov SR z roku 1997 vznikol po vzniku (1994) Asociácie sociálnych pracovníkov na Slovensku (AVSP) ako prvý etický dokument profesie. Bol vytvorený v súlade s medzinárodnými princípmi IFSW (1994) a mal odporúčací charakter bez záväznosti či sankčného mechanizmu. Od roku 2010 sa začala odborná diskusia o jeho aktualizácii najmä pre nesúlad s medzinárodným kódexom IFSW/IASSW (2004). V rokoch

²⁶⁴ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, s. 106–108.

²⁶⁵ ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, s. 104.

²⁶⁶ MATEL, A. *Etické milníky profesionalizácie sociálnej práce americká, československá a slovenská perspektíva*. Sociálna práca 21(6), 43-61 Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/366383083_Etické_milníky_profesionalizácie_sociálnej_práce_americká_československá_a_slovenská_perspektíva

2011–2012 pracovala odborná skupina AVSP na príprave nového kódexu, ktorý mal vychádzať z medzinárodných štandardov, ale zohľadňovať aj slovenské špecifiká. V tomto období boli formulované aj kľúčové hodnoty sociálnej práce: ľudská dôstojnosť, sociálna spravodlivosť a význam medzilúčských vzťahov.

V roku 2014 bol na Slovensku prijatý profesijný zákon č. 219/2014 Z. z., ktorý priniesol zásadné zmeny v štyroch oblastiach:

- stanovenie kvalifikačných predpokladov pre výkon sociálnej práce (bakalárske štúdium pre asistentov, magisterské pre sociálnych pracovníkov),
- zriadenie Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov soc. práce,
- vytvorenie podmienok pre vznik špecializácií,
- úpravu podmienok pre samostatný výkon praxe.

Po prijatí zákona o sociálnej práci (č. 219/2014 Z. z.) prešla zodpovednosť za etický kódex na Slovenskú komoru sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, ktorá pripravila a prijala nový záväzný etický kódex pre výkon profesie.²⁶⁷

Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce SR (2015)

Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce bol prijatý Valným zhromaždením Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce 18. septembra 2015 a účinnosť nadobudol 1. októbra 2015. Pri jeho tvorbe sa vychádzalo z medzinárodného dokumentu *Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy* (IFSW, 2004), z globálnej definície sociálnej práce prijatej v Melbourne (IFSW, 2014) a z Etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky z roku 1997.²⁶⁸

Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky (2015) definuje základné hodnoty, princípy a etické pravidlá výkonu sociálnej práce.

²⁶⁷ MÁTEL, A. *Slovensko má nový etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce*. In: Sociálna práca [online], 5/2015, Fakta, legislativa, dokumenty, Online články. 31. 12. 2015 [cit. 20.02.2026]. ISSN 1805-885X (online). Dostupné z: <https://socialniprace.cz/fakta-legislativa-dokumenty/slovensko-ma-novy-eticky-kodex-socialneho-pracovnika-a-asistenta-socialnej-prace/>

²⁶⁸ SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. *Etický kódex výkonu sociálnej práce* [online]. Bratislava: SKSP a ASP, 2024. [cit. 20.02.2026]. Dostupné na: https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2025/01/Etický-kodex-vykonu-socialnej-prace_2024_FINAL.pdf

Predstavuje záväzný rámec etického správania v profesii sociálnej práce na Slovensku, pričom ďalej uvádzame jeho štruktúru:

Preambula

Základné vymedzenie a charakter profesie - Sociálna práca je v ňom chápaná ako profesia aj akademická disciplína, ktorá podporuje sociálnu zmenu, sociálny rozvoj, sociálnu spravodlivosť a zlepšovanie kvality života jednotlivcov, skupín a komunit.

Účel etického kódexu

- Etický kódex plní viacero funkcií:
- určuje etické štandardy výkonu praxe
- slúži ako opora pre sociálnych pracovníkov a študentov
- podporuje etickú reflexiu a rozhodovanie
- pomáha riešiť etické dilemy
- posilňuje profesionálnu identitu sociálnej práce

I. Základné hodnoty sociálnej práce

Kódex stojí na troch kľúčových hodnotách:

- sociálna spravodlivosť
- ľudská dôstojnosť
- dôležitosť medziľudských vzťahov

Tieto hodnoty sú doplnené o princípy ľudských práv, rešpektu k rozmanitosti, rovnosti a zodpovednosti.

II. Etická zodpovednosť

Zodpovednosť voči klientovi

- Sociálny pracovník a asistent sociálnej práce:
- koná v najlepšom záujme klienta
- rešpektuje jeho dôstojnosť a autonómiu
- podporuje sebaurčenie a spoluúčasť
- dodržiava mlčanlivosť a ochranu súkromia
- nediskriminuje a rešpektuje rozmanitosť
- zachováva profesionálne hranice a nevyužíva vzťah s klientom

Zodpovednosť voči sebe

- Profesionálna etika zahŕňa aj starostlivosť o vlastnú odbornosť a psychickú pohodu:
- sebareflexia a poznanie vlastných limitov
- kontinuálne vzdelávanie

- pravidelná supervízia a odborná podpora
- psychohygiena

Zodpovednosť voči pracovišku

- zodpovednosť, svedomitosť, čestnosť
- kvalitné pracovné podmienky
- prevencia diskriminácie a násilia
- dodržiavanie etického kódexu

Zodpovednosť voči kolegom

- rešpekt k vedomostiam a skúsenostiam kolegov
- podpora dialógu a kolegiálnej diskusie
- profesionálny prístup ku klientom kolegov
- vzájomná dôvera a koordinácia v práci s klientom
- neznevažovanie kolegov
- riešenie problémov najprv kolegiálne
- interdisciplinárna spolupráca
- zapájanie sa do etických diskusií

Zodpovednosť voči profesii

- udržiavanie etických hodnôt a poslania profesie
- rozvoj odborných vedomostí a zručností
- využívanie nových metód a prístupov
- výskum, vzdelávanie a publikačná činnosť
- odborné diskusie, semináre, konferencie
- kritické zlepšovanie praxe
- profesionálne vystupovanie a dobrá reputácia profesie
- sprístupňovanie služieb verejnosti
- podpora študentov a praxe v teréne

Zodpovednosť voči spoločnosti

- blaho spoločnosti
- zlepšovanie sociálnych podmienok
- spravodlivý prístup k zdrojom
- zvyšovanie kvality života
- podpora znevýhodnených skupín

- dostupnosť sociálnych služieb

III. Etické dilemy a rozhodovanie

Sociálna práca je spojená s etickými dilemami, napr.:

- konflikt záujmov medzi klientom, organizáciou a spoločnosťou
- dvojité rola pomoci a kontroly
- obmedzené zdroje služieb

Riešenie týchto situácií si vyžaduje:

- potreba kritickej reflexie dilematických situácií
- zdôvodňovanie etických rozhodnutí
- využívanie analýzy, konzultácií a supervízie
- dokumentovanie rozhodovacích postupov
- možnosť konzultácie s komorou a etickou komisiou

IV. Záväznosť kódexu

Etický kódex je:

- záväzný pre členov komory
- odporúčaný pre všetkých sociálnych pracovníkov a študentov
- kontrolovaný disciplinárnymi mechanizmami komory

V. Záver

- používanie pojmu sociálny pracovník zahŕňa aj ženy (jazyková zrozumiteľnosť)
- služby sociálnej práce = všetky odborné činnosti
- pojmy klient a užívateľ služieb sú synonymá
- vychádzanie z právnych a medzinárodných dokumentov
- pravidelná revízia etického kódexu komorou
- kódex predstavuje minimálne etické štandardy
- zmeny kódexu schvaľuje snem komory a sú záväzné ²⁶⁹

Etický kódex 2015 predstavuje záväzný rámec profesionálneho správania v sociálnej práci.

²⁶⁹ MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce* [online]. Bratislava: MPSVR SR, 2015. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/eticky-kodex_final-3.pdf [cit. 20. 2. 2026].

Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce SR (2019) 1. revízia

Prvá revízia slovenského etického kódexu prebehla v roku 2018, schválená snemom 10. januára 2019 a účinnosť nadobudla 1. februára 2019. Táto verzia nadväzovala na dokument *Vyhlásenie etických princípov* (IFSW, 2018). Zapojení boli členovia komory aj vybraní akademici, ktorí navrhovali zmeny a doplnenia kódexu. Väčšina podnetov bola zapracovaná do nového znenia. Štruktúra kódexu ostala zachovaná, zmeny sa týkali najmä obsahu jednotlivých častí. Kódex rozšíril terminológiu označovania klientov na „klient“, „užívateľ služieb“ a „osoba, s ktorou sa pracuje“, pričom všetky pojmy sa používajú ako synonymá a medzinárodne sa uprednostňuje posledné označenie. Súčasne sa rozšíril aj rozsah adresátov kódexu o výskumníkov, vzdelávateľov a študentov sociálnej práce. Nové znenie tiež zdôrazňuje, že etické princípy platia vo všetkých oblastiach praxe vrátane digitálneho prostredia a sociálnych médií, ktoré sa chápu ako forma alebo priestor výkonu sociálnej práce. Pri hodnote sociálnej spravodlivosti sa rozšíril dôraz na to, že sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce sa angažujú nielen v prospech jednotlivcov a skupín, ale aj komúnít a to v oblasti sociálnej zmeny, rozvoja a inklúzie. V časti etických princípov boli upravené kľúčové zásady, najmä právo na sebaurčenie, dôvernosť a súkromie, ako aj spoluúčasť klientov. Dôraz sa kladie na rovnováhu medzi právami jednotlivca a právami iných osôb, na informovanie o hraniciach dôvernosti a na aktívnu participáciu klientov na rozhodovaní. Do kódexu bol doplnený aj holistický prístup, ktorý zdôrazňuje vnímanie človeka ako celku v kontexte jeho rodiny, komunity a prostredia. Jednou z najviac diskutovaných zmien v novom kódexe je prevzatie medzinárodného princípu nenásilia, podľa ktorého sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce nepoužívajú zbrane voči ľuďom v pracovnom ani osobnom živote. Táto formulácia vyvoláva otázky najmä u pracovníkov v rizikovitom teréne (napr. streetworkerov), či je použitie obranných prostriedkov, ako sú spreje, v súlade s týmto princípom. Nejasné zostáva aj to, či sa pojem „zbrane“ vzťahuje iba na strelné zbrane podľa zákona a ako sa toto ustanovenie uplatňuje v špecifických prostrediach, napríklad vo väzenskej alebo bezpečnostnej sociálnej práci. Tieto nejasnosti majú byť predmetom ďalšej diskusie a výkladov Profesijnej rady komory. V oblasti zodpovednosti voči sebe bolo doplnené, že pracovník nesmie byť nútený konať spôsobom ohrozujúcim jeho zdravie alebo bezpečie a zároveň sa zaviedla možnosť výhrady vo svedomí. V zodpovednosti voči zamestnávateľovi sa posilnil dôraz na vytváranie podmienok pre odborný rast, najmä vzdelávanie a supervíziu. V časti spoločenskej zodpovednosti sa zvýraznila aj solidarita a ochrana pred postihom pri upozorňovaní na sociálnu nespravodlivosť. Časť o etických dilemách bola doplnená o dôraz na systematickú reflexiu a konzultácie pri riešení etických konfliktov, pričom sa upravila aj štruktúra poradných orgánov. Záväznosť kódexu zostala

viazaná na členov komory, pričom sa poukazuje na absenciu jednotného mechanizmu jeho vymáhania voči nečlenom a na snahu o budúcu legislatívnu zmenu.²⁷⁰

Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce SR (2021) 2. revízia

Druhá revízia bola schválená 27. apríla 2021 a začala platiť od 1. mája 2021.²⁷¹ Nasledovala v roku 2021 ako reakcia na aktuálne spoločenské výzvy, najmä pandémie COVID-19, ktorá zásadne ovplyvnila fungovanie sociálnych služieb, rozšírením digitálnej komunikácie, ktorá sa v dôsledku pandemických opatrení stala bežnou súčasťou výkonu sociálnej práce; a zároveň podnetmi členov komory, ktoré poukazovali na aktuálne etické dilemy pri každodennej profesionálnej praxi.²⁷²

V kontexte zrýchlenej digitalizácie, ktorú pandémia na Slovensku výrazne urýchlila, sa v stanovisku zdôrazňuje potreba, aby sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce rozvíjali svoje kompetencie v oblasti moderných technológií. Dôraz sa kladie najmä na eticky zodpovedné používanie digitálnych nástrojov, vrátane ochrany súkromia, dôvernosti a bezpečného zaobchádzania s citlivými údajmi pri elektronickej komunikácii. Zároveň sa poukazuje na nevyhnutnosť etickej citlivosti pri práci v online prostredí, kde môžu byť hranice dôvernosti a profesionálneho vzťahu výrazne oslabené.²⁷³

Etický kódex výkonu sociálnej práce (2024) 3. revízia

Tretia aktualizovaná verzia etického kódexu bola prijatá s novým názvom „Etický kódex výkonu sociálnej práce“ a schválená 14. novembra 2024, pričom účinnosť nadobudla 1. decembra 2024. Tento dokument predstavuje aktuálny záväzný rámec etického správania v sociálnej práci na Slovensku. Nižšie je uvádzame zhrnutie najdôležitejších častí:

²⁷⁰ MÁTEL, A. *Revízia slovenského etického kódexu*. In: Sociální práce [online], roč. 19, č. 2, 31. 5. 2019. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/fakta-legislativa-dokumenty/revizia-slovenskeho-etickeho-kodexu/>

²⁷¹ SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v Slovenskej republike: 2. revízia*. [online], Bratislava: SKSPaASP, 2021. [cit. 21. 3. 2026]. Dostupné online: <https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2024/11/eticky-kodex-revizia-2021.pdf>

²⁷² MÁTEL, A., MALÍŠKOVÁ, Z. *Etické kódexy a sociální práce*. 2. Vyd. Ústav sv. Jana N. Neumanna Příbram, VŠZaSP sv. Alžbety .s. 233.

²⁷³ MÁTEL, A. *Etické milníky sociálnej práce a ľudské práva* [online]. In: PROHUMAN. 2022 [cit. 21. 3. 2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/eticke-milniky-socialnej-prace-a-ludske-prava>

I. Charakter sociálnej práce

Sociálna práca je profesia aj akademická disciplína, ktorá podporuje:

- sociálnu zmenu a rozvoj,
- sociálnu súdržnosť,
- zmocnenie a oslobodenie ľudí.

Sociálna práca, podporená teóriami sociálnej práce, spoločenských vied, humanitnými a miestnymi poznatkami, sa zaoberá ľuďmi a štruktúrami s cieľom podnecovať životné zmeny a zabezpečovať blaho.

Poslaním, ale aj povinnosťou sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce je:

- vykonávať prácu zodpovedne a svedomito,
- dodržiavať profesionalitu,
- konať v súlade s etickým kódexom, zákonmi a odbornými poznatkami,
- pracovať v prospech klienta.

Etika je základnou súčasťou kvality výkonu profesie.

II. Hodnoty sociálnej práce

Základné hodnoty sú:

- demokracia,
- sociálna spravodlivosť,
- ľudská dôstojnosť,
- medziľudské vzťahy,
- dôvernosť.

Tieto hodnoty sa uplatňujú voči klientom, sebe, profesii, kolegom, pracovisku a spoločnosti.

III. Zásady a normy etického správania

Zodpovednosť voči klientom

Sociálny pracovník:

- zákaz jeho poškodzovania a uprednostňovania vlastných záujmov
- nediskriminácia a rešpekt k dôstojnosti, rozmanitosti a rovnakému prístupu
- podpora autonómie, sebaurčenia, sebavedomia a sociálneho začlenenia klienta
- ochrana súkromia, dôvernosti a osobných údajov vrátane mlčanlivosti a dokumentácie
- informovanie klienta o limite dôvernosti, rizikách a získanie súhlasu pri intervenciách

- výnimky z dôvernosti len zo zákonných a závažných etických dôvodov (ohrozenie, dieťa, trestná činnosť)
- profesionálne hranice, zodpovedné nakladanie s mocou a zákaz jej zneužitia
- zákaz osobných, partnerských a sexuálnych vzťahov s klientom a zákaz osobného obohatenia
- profesionálne správanie aj vo vzťahu k darcom, sponzorom a kolegom
- podpora kontinuity služieb, ich ukončenie alebo odovzdanie klienta inému odborníkovi pri potrebe
- rešpektovanie vlastných odborných kompetencií a ich hraníc

Zodpovednosť voči sebe

Sociálny pracovník:

- sa vzdeláva a rozvíja,
- pozná svoje limity,
- dbá na etické rozhodovanie,
- využíva supervíziu a odbornú podporu,
- chráni svoje svedomie.

Zodpovednosť voči profesii, kolegom a spoločnosti

Sociálny pracovník:

- rozvíja odborné poznatky a prax, vrátane využívania nových prístupov, metód a techník vrátane digitálnych technológií
- využíva a participuje na výskume, vzdelávaní a supervízii, konferenciách, publikovaní,
- spolupracuje so školami a odbornou komunitou,
- udržiava dobrú povesť profesie,
- rešpektuje kolegov a podporuje dialóg,
- neprispieva k diskreditácii kolegov,
- aktívne prispieva k sociálnej spravodlivosti a inklúzii,
- podporuje zraniteľné skupiny a rovnosť príležitostí.

IV. Etické dilemy

Sociálna práca zahŕňa situácie ako:

- konflikt záujmov,
- pomáhanie vs. kontrola,
- Konflikty medzi ochranou záujmov klientov a požiadavkami efektivity.

- obmedzené zdroje,
- konflikty práv jednotlivcov.

Riešenie vyžaduje:

- analýzu,
- konzultácie,
- supervíziu,
- dokumentovanie rozhodnutí.

V. Záväznosť kódexu

Kódex je záväzný pre všetkých členov komory a počas odbornej praxe sa ním riadia aj študenti sociálnej práce. Jeho dodržiavanie kontroluje disciplinárna komisia, ktorá rieši prípadné porušenia etických pravidiel. Etický kódex sa zároveň pravidelne vyhodnocuje a reviduje a to minimálne raz za tri roky.²⁷⁴

Etický kódex 2024 stanovuje záväzné pravidlá etického správania sociálnych pracovníkov na Slovensku. Definuje ich hodnoty, zodpovednosti voči klientom, sebe, kolegom, profesii a spoločnosti a upravuje postup pri riešení etických dilem v praxi.

Miera dodržiavania etického kódexu sociálnymi pracovníkmi na celom svete závisí od viacerých faktorov, ako sú pracovné podmienky, legislatívne prostredie danej krajiny, kultúrne špecifiká klientov či individuálne hodnoty pracovníkov. Bez ohľadu na pripravenosť sa sociálni pracovníci skôr či neskôr stretávajú s etickými dilemami, v ktorých ich rozhodnutia môžu zásadne ovplyvniť životy iných ľudí. V niektorých prípadoch možno vychádzať z existujúcich pravidiel a noriem, inokedy je potrebné zaujať vlastné kritické stanovisko a opierať sa o skúsenosti, empatiu a profesionálny úsudok.²⁷⁵

²⁷⁴ SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. (2024). *Etický kódex výkonu sociálnej práce v Slovenskej republike*. Bratislava. [cit. 20. 2. 2026]. Dostupné z: https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2025/01/Etický-kodex-vykonu-socialnej-prace_2024_FINAL.pdf

²⁷⁵ BUGNARIU, A. *Ethical Challenges in Social Work*. In: *Pangeea*, roč. 21, č. 21, s. 5. 1 Decembrie 1918 University, november 2023. [cit. 20. 4. 2026]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/375525360_ETHICAL_CHALLENGES_IN_SOCIAL_WORK [cit. 20. 4. 2026].

6.2 Profesionálna odbornosť a etické predpoklady sociálneho pracovníka

Podľa Strieženca 1999 (In: Schavel a kol. 2010) sociálny pracovník je: „*profesionál, ktorý disponuje osobitnými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami. Prispieva k zlepšeniu situácie a nabáda jednotlivca, skupinu, komunitu či spoločnosť k správnym postojom. Snaží sa riešiť a eliminovať poruchy a demotivačné faktory v interakcii so sociálnym prostredím, vedie klienta k vlastnej zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu vlastných zdrojov. Očakávané efekty práce sociálneho pracovníka sa prejavujú v momente nezávislosti sociálneho klienta*“.

Jedným z determinantov efektívnej sociálnej práce je samotný sociálny pracovník, jeho schopnosti a zručnosti, jeho umenie vedieť sa rozhodnúť medzi niekoľkými alternatívami, jeho schopnosti predpokladať dôsledky svojich rozhodnutí.²⁷⁶

Podľa Strieženca (2006) profil absolventa vyplýva z pôsobnosti sociálnej práce, ktorá siaha od primárnych, na jednotlivca zameraných psychosociálnych procesov, až po angažovanie sa v sociálnej politike, plánovaní a rozvoji. Sociálny pracovník by mal nadobudnúť **vzdelanostnú spôsobilosť** na sociálnu činnosť, vyplývajúcu z požiadaviek spoločenskej praxe (konkrétnej praktickej sociálnej práce), z požiadaviek zvládnutia teoretickopraktickej vybavenosti, zvládnutia rozvoja teórie a výskumu (valné zhromaždenie MFSP v Montreale v Kanade, júl 2000).²⁷⁷

Vzdelanostná spôsobilosť z etického hľadiska - sú to povinné vedomosti, ktoré má mať sociálny pracovník pri výkone svojho povolania alebo poslania. Ak sociálny pracovník môže nevedomosť ľahko prekonať, ale pre nedbalosť sa ju prekonať neusiluje, je to hrubá nevedomosť a takáto nevedomosť je morálnym zlom. Preto, ak by niekto zanedbával povinné vzdelávanie seba len preto, aby sa neskôr mohol odťahovať od určitých povinností, ale tieto povinnosti na neho doľahnú a on nebude súci tieto povinnosti profesionálne vykonávať, nesie plnú zodpovednosť za svoje skutky.²⁷⁸

Podľa CCETSW (Central Council for Education and Training in Social Work) sociálny pracovník má vedieť vykonávať predovšetkým tieto činnosti:

- komunikovať a angažovať sa,

²⁷⁶ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print, Prešov 2007, s. 280.

²⁷⁷ STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava 2006, s. 129.

²⁷⁸ ŠOKA, S., *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991, s. 28–29.

- posudzovať a plánovať,
- podporovať a pomáhať k sebestačnosti,
- zasahovať a poskytovať služby,
- pracovať v organizácii so schopnosťou pracovať v tíme,
- rozvíjať profesionálne a sociálne kompetencie.²⁷⁹

Zákon 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v § 84 uvádza, že na výkon pracovných činností v oblasti sociálnych služieb sú potrebné kvalifikačné predpoklady a sociálneho pracovníka z pohľadu kvalifikácie definuje takto: „sociálny pracovník je fyzická osoba, ktorá získala vysokoškolské vzdelanie v študijnom odbore sociálna práca v prvom stupni, druhom stupni alebo má uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou“.

Podľa Strieženca (2006) vysokoškolské štúdium sociálnej práce má tieto formy:

- bakalárske štúdium s udeľovaním titulu bakalár sociálnej práce (Bc),
- magisterské štúdium s udeľovaním titulu „magister“ sociálnej práce (Mgr.),
- špecifickou formou rigorózneho pokračovania s udelením titulu (PhDr.),
- doktorandské štúdium ako najvyššia forma s udelením vedecko - pedagogickej činnosti (PhD.).

Strieženec je toho názoru, že bakalárske štúdium by malo byť vyjadrením odbornej pripravenosti (vrátane sociálnej zrelosti) tak ako magisterské štúdium, prirodzene s rozdielnymi úrovňami ich zvládnutia. Iné formy vzdelávania v odbore sociálna práca môžu mať charakter adaptačného vzdelávania, rezortného vzdelávania, rozširujúceho vzdelávania a vzdelávania pre udeľovanie certifikátov.²⁸⁰

Je zrejmé, že na profesionálny výkon sociálnej práce nestačia len osobnostné predpoklady a že sa nedá naučiť len poznaním a pochopením teórie. Jednou z ciest smerujúcej ku kvalite výkonu sociálnej práce je supervízia. Je považovaná za metódu profesionalizácie sociálnej práce. Supervízia je určitým spôsobom atestácia sociálneho pracovníka, je to „metóda kontinuálneho zvyšovania kompetencie poradcu, vedie pracovníka k samostatnému

²⁷⁹ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print, Prešov 2007, s. 281.

²⁸⁰ STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava 2006, s. 130.

vykonávaníu profesie, chráni klienta pred nekompetentnými intervenciami sociálneho pracovníka. Cieľom supervízie je zlepšiť profesionalitu sociálneho pracovníka.²⁸¹

Najučenejším nástrojom sociálnej práce je sociálny pracovník. Rola a profesia sociálneho pracovníka si vyžaduje nielen vzdelanie, ale aj morálne požiadavky, nároky na jeho osobnosť a charakter. Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky (1997) ako prvú etickú požiadavku na sociálnych pracovníkov uvádza ich **vystupovanie**. V praxi ide o osvojenie si jednotných profesionálnych postupov a starostlivostí. Ide tu o konanie na základe etických inštrukcií sformulovaných v etických kódexoch v súlade s vlastným svedomím. Sociálnemu pracovníkovi ostáva priestor na vlastný názor, ktorý môže byť zásadne odlišný od niektorého platného nariadenia. Tento môže prezentovať v súkromí, v rámci odborných diskusií alebo vo výskume.²⁸²

6.3 Profesionálna zodpovednosť sociálneho pracovníka

O profesionálnej zodpovednosti sa hovorí najmä v súvislosti s výkonom profesie. Európska sociálna práca vychádza z kresťanskej charitatívnej tradície a svetského humanizmu. Počas svojho vývoja sa postupne transformovala z neodborných, intuitívnych foriem pomoci na profesionálnu činnosť založenú na teoretických poznatkoch, ktoré sa odovzdávajú prostredníctvom systému vzdelávania. Sociálna práca zároveň ponúka intervencie zamerané na jednotlivcov aj spoločenské celky, ako sú obce, regióny či štát.²⁸³

Podľa Tomeša (2015, s. 5) vychádza profesijná rola sociálneho pracovníka z definície sociálnej práce Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW) z roku 2014. Sociálna práca je v nej chápaná ako profesia a vedecká disciplína, ktorá podporuje sociálnu zmenu, súdržnosť, práva a slobodu ľudí. Základom sú princípy sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektovania rozmanitosti. Sociálna práca využíva poznatky spoločenských a humanitných vied na riešenie životných problémov a zlepšovanie sociálneho blaha.²⁸⁴

Z tejto definície vyplýva, že ide o profesiu upravenú aj legislatívne (zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách), ktorú môžu vykonávať osoby spĺňajúce kvalifikačné predpoklady. Sociálna práca nie je len akademickou disciplínou, ale aj praktickou profesiou odlišnou tým, že

²⁸¹ TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print, Prešov 2007, s. 282.

²⁸² MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 88–91.

²⁸³ KODYMOVÁ, P. Nekončící příběh. *Listy sociální práce*, roč. 4, č. 1.

²⁸⁴ TOMESŠ, I. a kol. *Rozvoj hospicové péče a její bariéry*. Praha: Univerzita Karlova. 168 s.

poskytuje špecifickú pomoc jednotlivcom a skupinám. Sociálny pracovník rieši problémy klientov na základe poznatkov z psychológie, sociológie, ekonómie, práva a verejného zdravotníctva.

Vzťah medzi sociálnym pracovníkom a klientom je formálne rovnocenný, avšak v praxi nerovný, keďže klient sa často nachádza v znevýhodnenej psychickej alebo fyzickej situácii. Preto je sociálny pracovník viazaný etickým kódexom svojej profesie.²⁸⁵ V praxi sociálni pracovníci uplatňujú odborné princípy a metódy sociálnej práce v súlade s cieľmi profesie.²⁸⁶

Problematica **etickej zodpovednosti voči klientom** v etických kódexoch je najrozsiahlejšia a najviac detailne rozpracovaná. Od sociálnych pracovníkov sa vyžaduje, aby poskytovali služby čo najlepšie každému, kto vyžaduje ich pomoc a podporu. Majú svojich klientov chrániť, podporovať ich práva a záujmy. Osobitnú úlohu majú sociálni pracovníci v prípade klientov, ktorí majú zníženú schopnosť rozhodovania (napr. deti, osoby postihnuté niektorými psychickými ochoreniami, drogový závislí). Majú im pomáhať ochraňovať ich práva a záujmy, pracovať v ich prospech, spolupracovať s osobami z ich prirodzeného prostredia. Zvláštnu pozornosť majú sociálni pracovníci venovať osobám pozbaveným spôsobilosti na právne úkony.²⁸⁷

Subjektom zodpovednosti je sociálny pracovník, ktorý má povinnosť uprednostňovať záujmy klienta pred vlastnými. Predmetom zodpovednosti je jeho konanie a jeho následky, najmä schopnosť konať v prospech klienta. V procese pomoci je dôležité prekonávať pasivitu klienta a podporovať jeho aktívnu spoluprácu.²⁸⁸

Objektom zodpovednosti je klient, voči ktorému sociálny pracovník zodpovednosť nesie. Významnú úlohu tu zohráva aj svedomie sociálneho pracovníka, ktoré pomáha rozlišovať obsah a rozsah zodpovednosti. Zodpovednosť tak možno chápať ako vzťah medzi subjektom

²⁸⁵ TOMEŠ, I. a kol. *Rozvoj hospicové péče a její bariéry*. Praha: Univerzita Karlova. s. 168.

²⁸⁶ BARKASI, D. – LECZOVÁ, D. 2019. *Motivácia k voľbe študijného odboru študentov pomáhajúcich profesií*. 1. vyd. Michalovce: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. v Bratislave, Ústav bl. Metoda Dominika Trčku v Michalovciach. s. 90.

²⁸⁷ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 99–100.

²⁸⁸ JURAŠEK, M. – LEVICKÁ, S. 2024. Aktuálne trendy a výzvy v sociálnej práci s azylantmi. In: VANSÁČ, P. (ed.). *Zborník z X. medzinárodnej vedeckej konferencie Aktuálne trendy a výzvy, problémy a dilemy v profesijnej praxi pracovníkov pomáhajúcich profesií*. Michalovce: Wydawnictwo Katedry Filozofii Akademii Ekonomiczno-Humanisticznej w Warszawie., s. 116–123.

(sociálny pracovník), jeho svedomím, konaním, klientom a etickým kódexom ako normatívnym rámcom.²⁸⁹

Hellerová (in Hála, 2013) rozlišuje retrospektívnu a perspektívnu zodpovednosť:

Retrospektívna zodpovednosť predstavuje zodpovednosť za už vykonané činy.

Perspektívna zodpovednosť je orientovaná do budúcnosti a zahŕňa záväzok konať určitým spôsobom.²⁹⁰

Podľa Spaemanna (1995, s. 60–61) je morálna zodpovednosť zmysluplná iba vtedy, keď je jasne ohraničená, inak by jej rozsah viedol k neprimeranému preťaženiu jednotlivca.²⁹¹

Kenderešová (2016) zdôrazňuje, že mravná existencia človeka je spojená s protikladmi, ako sú pravda a omyl či sloboda a nutnosť, pričom rozhodnutia vždy závisia od konkrétneho človeka.²⁹²

Zodpovednosť je vždy založená na vzťahoch a preto ju možno presne definovať len vtedy, ak sú jasne určené všetky jej súčasti.²⁹³

Pre potreby sociálnej práce je preto dôležité identifikovať:

subjekt zodpovednosti (kto nesie zodpovednosť),

predmet zodpovednosti (čoho sa týka),

inštanciu zodpovednosti (voči komu je zodpovednosť nesená),

normatívny základ (z čoho zodpovednosť vyplýva).

Podľa Reamer 1998 (In: Matel 2010) **etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči svojej profesii** spočíva v týchto oblastiach:

1. kvalifikácia – sú to odbornosti, zručnosti, špecializované tréningy a praktické skúsenosti,
2. osvedčenia – licencie od príslušných štátnych a vzdelávacích inštitúcií,
3. vzdelanie – stupeň akademického vzdelania ukončeného príslušnou skúškou a doložené diplomom,

²⁸⁹ VYTERNA, L. 2018. *Morální odpovědnost a svědomí sociálního pracovníka podle Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky*. Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta.

²⁹⁰ HÁLA, V. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofia.

²⁹¹ SPAEMANN, R. 1995. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda.

²⁹² KENDEREŠOVÁ, E. Od identitárnej krízy po „stratenú generáciu“. In: *Medzi jednotlivosťou a pospolitosťou. Kam kráčaš demokracia. Košické politologické dialógy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika., s. 451–463.

²⁹³ ŠIMEK, J. *Lékařská etika*. Praha: Grada.

4. kompetencia – špecializované oblasti odbornosti, na ktoré majú príslušné tréningy a sú v nich rozpoznaní ako experti,

5. afiliácia – členstvá alebo angažovanie sa v profesionálnych organizáciách,

6. poskytovanie služieb – len tie služby, na ktoré má kvalifikáciu,

7. dosiahnuté výsledky – reálne výsledky praktickej činnosti.²⁹⁴

Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom spočíva v tom, že sociálni pracovníci by si mali plniť svoje povinnosti vyplývajúce zo záväzku voči zamestnávateľovi zodpovedne, kompetentne a čestne, v súlade s pracovnou zmluvou a pracovnou náplňou. Od zamestnávateľských organizácií sa očakáva, že vytvoria korektné pracovné zmluvy a jasne zdefinujú pracovnú náplň svojich zamestnancov. Zamestnávateľské organizácie majú zodpovednosť, aby zabezpečili finančné zdroje pre svojich klientov a zamestnancov. Zamestnávatelia majú dbať o odborný rast svojich zamestnancov.

Základným **etickým postojom sociálneho pracovníka voči kolegom** je podľa Slovenského etického kódexu (1997) slušnosť a zdvorilosť. Vo všeobecnosti platí etická zásada, že sociálni pracovníci sa majú vyhýbať neoprávnenému negatívnemu kritizovaniu svojich kolegov v rozhovoroch s klientmi, ostatnými spolupracovníkmi a nadriadenými. Aj kolegalita má svoje hranice. Jestvujú situácie a prípady, kedy kritika je oprávnená a potrebná. Tieto nastanú vtedy, keď sa sociálnemu pracovníkovi javí, že prístup jeho kolegu vedie k poškodzovaniu klientov. V takýchto prípadoch je prvoradý záujem o dobro klientov. Je neetické a nespravodlivé voči kolegom, ak sociálny pracovník vyjadruje svoju nespokojnosť nadriadeným bez toho, aby najskôr oslovil toho kolegu. Často sú tieto situácie na hranici ohovárania a osočovania.

Etická zodpovednosť voči spoločnosti spočíva v tom, že sociálni pracovníci by mali napomáhať zlepšovať kvalitu života osôb, skupín, komunit ohrozených sociálnym vylúčením, vrátane aktívnej účasti na národnej a regionálnej sociálnej politike.²⁹⁵

V rámci profesijnej činnosti je ideálom, keď eticky zodpovedné konanie nie je len akoby tlakom zvonku, ale keď vychádza z vnútra pomáhajúceho pracovníka a je v zhode s jeho svedomím.²⁹⁶

Etický kódex explicitne vymenúva všetky vlastnosti, zručnosti a kompetencie, ktorými má sociálny pracovník disponovať. Je formulovaný tak, aby slúžil ako sprievodca

²⁹⁴ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 93.

²⁹⁵ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 122–127.

²⁹⁶ SCHAVEL, M. a kol.: *Sociálna prevencia*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 71.

každodenného správania sa sociálnych pracovníkov v profesionálnych vzťahoch s tými, ktorým slúžia. Na sociálnu prácu ako odbornú činnosť sa vzťahujú znaky profesionálnej etiky, ktorá sa zaoberá etickými dilemami, problémami a špecifickými otázkami.²⁹⁷

6.4 Etická dilema a etický problém

Podľa Slovníka cudzích slov (1983) slovo dilemma (gréc.) znamená – „možnosť voľby medzi dvoma protikladnými možnosťami“. V praxi sa často stáva, že slovo dilemma je zamieňané so slovom problém, ktoré podľa toho istého slovníka znamená – „ťažko riešiteľná alebo doposiaľ neriešiteľná otázka, úloha“. Sociálny pracovník vo svojej praxi prichádza do kontaktu s problémami, ktorých riešenie je skôr odborné ako etické.²⁹⁸

Pod pojmom dilemma rozumieme situáciu, v ktorej sa človek musí rozhodovať medzi dvoma alebo viacerými možnosťami, ktoré bývajú často nejasné, protichodné alebo rovnako nežiaduce. Ide o rozhodovací problém, pri ktorom neexistuje jedno jednoznačne správne riešenie a každá z alternatív so sebou prináša určité výhody aj nevýhody. Dilema môže mať morálny, etický, praktický alebo filozofický charakter.²⁹⁹

V praxi ide najčastejšie o konflikt medzi hodnotami, princípmi alebo potrebami, keď je potrebné uprednostniť jednu možnosť, hoci obe môžu byť rovnako dôležité. Môže ísť napríklad o rozhodovanie medzi pracovnou a osobnou sférou alebo medzi tým, čo je morálne správne a tým, čo je prakticky uskutočniteľné.³⁰⁰ V širšom ponímaní sa pojem dilemma využíva najmä v etickom kontexte, kde voľba jednej alternatívy zároveň znamená odmietnutie inej, ktorá môže byť rovnako hodnotná.

V tejto súvislosti je potrebné odlišovať etickú dilemu od etického problému. Sociálni pracovníci sa vo svojej praxi často stretávajú so situáciami vyžadujúcimi etické rozhodovanie. Niektoré z nich majú charakter etického problému, ktorý je jasnejšie definovaný a jeho riešenie vychádza z existujúcich etických noriem a princípov. Naopak etická dilema predstavuje situáciu, v ktorej neexistuje jedno správne riešenie a pracovník sa musí rozhodovať medzi viacerými alternatívami, pričom každá z nich má svoje morálne opodstatnenie.³⁰¹

²⁹⁷ ONDRUŠOVÁ, Z. a kol.: *Základy sociálnej práce*, MSD, Brno 2009, s. 44.

²⁹⁸ IVANOVÁ - ŠALINGOVÁ, M. - MANIKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1983, s. 215, 710.

²⁹⁹ JOZEK, M. *Etické dilemy Pierra Abélarda*. Bratislava: Hajko a Hajková. 2010. 120 s.

³⁰⁰ PLACHÁ, J. *Etická výchova*. Praha: Computer Media. 2016. 272 s.

³⁰¹ ONDRIOVÁ, I. *Etické problémy a dilemata*. Praha: Grada. 2021. 144 s.

Etická dilema teda znamená situáciu, v ktorej je potrebné urobiť rozhodnutie medzi dvoma alebo viacerými navzájom sa vylučujúcimi možnosťami. Sociálny pracovník je nútený zvoliť jednu z alternatív, pričom druhú musí odmietnuť, hoci obe môžu byť eticky zdôvodniteľné. V niektorých prípadoch sa môže snažiť rozhodnutie oddialiť, avšak v konečnom dôsledku sa mu nevyhne.³⁰²

Riešenie etických dilem je vždy náročné a individuálne, keďže jednotlivé situácie sa môžu podobáť, no nikdy nie sú úplne identické. Z tohto dôvodu nie je možné vytvoriť univerzálny návod na ich riešenie, pretože rozhodovanie závisí od konkrétneho sociálneho pracovníka, jeho skúseností a hodnotového nastavenia.³⁰³

Etické dilemy vznikajú najmä v situáciách, keď sociálny pracovník vie, ako by sa mal podľa pravidiel rozhodnúť, no toto rozhodnutie je v rozpore s jeho osobným presvedčením, alebo keď sa nachádza medzi viacerými možnosťami a nie je schopný určiť, ktorá z nich je najvhodnejšia. Na rozdiel od toho etické problémy predstavujú situácie, v ktorých existuje jasnejšie správne riešenie, avšak jeho realizácia môže byť pre pracovníka osobne náročná alebo nepríjemná. Ide napríklad o prípady, keď nie je možné poskytnúť pomoc z dôvodu nesplnenia stanovených kritérií klientom.³⁰⁴ V týchto situáciách existuje riešenie, aj keď nemusí byť emocionálne alebo morálne jednoduché. Preto ich nemožno až tak považovať za dilemu.³⁰⁵

Etické problémy aj etické dilemy sú prirodzenou súčasťou sociálnej práce a výrazne ovplyvňujú každodenné rozhodovanie odborníkov. Správne pochopenie rozdielu medzi nimi umožňuje sociálnym pracovníkom lepšie sa orientovať v praxi a konať v súlade s princípmi sociálnej spravodlivosti, rešpektu a profesionálnej etiky.

6.5 Etické dilemy sociálneho pracovníka a zásady ich riešenia

Pri každej komunikácii môže nastať celý rad problémových situácií ovplyvnených tým, s akým typom osobnosti rozhovor vedieme, aké problémy a obmedzenia má daná osoba.

Bláha, Staňková (2004) uvádzajú nasledujúce osobnostné typy náročné na komunikáciu, charakterizujú ich prejavy a odporúčajú postupy v prístupe komunikácie:

³⁰² MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. 2008. s. 272.

³⁰³ MÁTEL, A. a kol. *Etika sociální práce*. 1. vydanie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 2010. s. 183.

³⁰⁴ NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. s. 98.

³⁰⁵ MÁTEL, A. a kol. *Etika sociální práce*. 1. vydanie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 2010. s. 183.

- úzkostlivý typ,
- úzkostlivo agresívny typ,
- narcisne agresívny typ,
- bezohľadne agresívny typ,
- pedantný typ,
- neprístupný typ,
- historiónsky typ – túžba po ocenení a pozornosti.

Olah – Schavel (2006) ako príklady uvádzajú tieto etické problémy v sociálnej práci:

- **Sexuálne vzťahy s klientmi** – sociálni pracovníci by nemali za žiadnych okolností nadväzovať sexuálne aktivity alebo sexuálny kontakt s klientmi, či už ide o kontakt obojstranný alebo nútený. Taktiež tu patrí nadväzovanie sexuálnych vzťahov s príbuznými klienta alebo s jednotlivcami, s ktorými klient udržiava blízky osobný vzťah, ak je tam riziko využívania alebo poškodenia klienta. Z dôvodu možného poškodenia klienta je zakázané nadväzovať sexuálny vzťah s bývalými klientmi. Pomáhajúci vzťah je svojím pôvodom vzťah, ktorý nie je v rovnováhe a sexuálny vzťah medzi profesionálom a klientom nesie stále možné riziko, pretože zdôverením sa s intímnymi informáciami sociálnemu pracovníkovi sa stáva klient zraniteľným.
- **Ďalšie dvojité vzťahy** – aj nesexuálne vzťahy môžu byť zneužitá a predstavujú riziko pre klienta a taktiež vedú k sexuálnej dôvernosti medzi profesionálom a klientom. Súčasní klienti, bývalí klienti a priatelia alebo príbuzní klientov by sa nemali stať súčasťou ich osobného života. Je tam stále možnosť prezradenia minulých dôverností miešajúcich sa s rivalitou. Môže to ťažiť klienta, ktorý získal informácie o sociálnom pracovníkovi a ktoré nemusel vedieť a to ho môže odradiť, aby vyhľadal pomoc v budúcnosti. V malých mestách, ktorých je v SR väčšina, môže nastať situácia, kedy životy sa klientov a sociálnych pracovníkov navzájom prelínajú (napr. môžu byť členmi tej istej cirkvi, môžu byť rodičmi detí, ktoré navštevujú rovnakú školu alebo môžu sa stretávať na spoločenských podujatiach).
- **Samovražedný klient** – je jedným z najzávažnejších etických problémov v sociálnej praxi. Dôležitosť vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a klientom nemôže byť nadhodnotená, ak ide o klienta so sklonom k samovražde. Pri získavaní informácií musí byť dôvera na vysokom stupni a sociálny pracovník pri posudzovaní musí byť

húževnatý ako detektív. Je potrebné mať na pamäti, že klienti, ktorí majú samovražedné myšlienky, nemusia byť o tom ochotní rozprávať z rôznych dôvodov. Môžu sa cítiť zahanbení alebo zastrašení, že môžu byť hospitalizovaní proti svojej vlastnej vôli. Môžu chcieť zomrieť a nepodeliť sa s nikým o tom, o kom si myslia, že by im v tom mohol zabrániť. Kedykoľvek je to možné, sociálny pracovník by si mal skontrolovať potvrdzujúce zdroje informácií pre určenie toho, či si všimol znepokojujúce správanie. Existuje niekoľko všeobecných smerníc, podľa ktorých je možné posudzovať samovražedné správanie: 1. ako často má klient samovražedné myšlienky, 2. trvácnosťou myšlienok (ako dlho pretrvávajú), 3. konkrétnosťou samovražedného plánu, 4. vážnosťou činu vzhľadom na plán. Mať špecifický plán a dostupný smrtiaci prostriedok je jasná indikácia na samovraždu.³⁰⁶

Podľa Matela (2010) dilematické situácie môžu mať rozličný charakter, pričom nie všetky dilemy majú morálny charakter. Etické dilemy sa vyskytujú v týchto oblastiach sociálnej práce:

- *stret osobných hodnôt s hodnotami organizácie alebo profesie,*
- *konflikt zákonných alebo morálnych práv jednotlivých stránok,*
- *konflikt záujmov viacerých klientov súčasne,*
- *rozdelená lojalita medzi záujmami klienta a organizácie (napr. sociálnemu pracovníkovi sa javí rozhodnutie organizácie ako také, ktoré poškodzuje klienta, následne si musí vybrať medzi lojalitou k zamestnávateľovi alebo uprednostniť záujem klienta,*
- *konflikt medzi zabezpečením minority či jednotlivca vo vzťahu k majorite,*
- *rozdeľovanie obmedzených zdrojov (napr. sociálni pracovníci zamestnaní na Oddelení posudkovej činnosti ÚPSVAR pri vypracovaní posudkov na účely peňažných príspevkov na kompenzáciu).³⁰⁷*

Jelinková, Krivošíková, Šajtarová (2009) v ergoterapii uvádzajú tieto príklady etických dilem:

- Odhalenie osobných informácií klientovi – ergoterapeut by si mal vždy položiť otázku: „*Služi sebaodhalenie k dosiahnutiu terapeutických cieľov klienta?*“

³⁰⁶ OLAH, M., SCHAVEL, M.: *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety n. o. Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča, Prešov 2006, s.112–114.

³⁰⁷ MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 145–146.

- Poskytovanie alebo prijímanie darov – prijímanie darov je proti profesionálnym štandardom z dôvodu rizika zmeny terapeutického vzťahu.
- Dvojité alebo prekrývajúce vzťahy – dvojakých vzťahov by sa mal terapeut chrániť. Objavujú sa, keď osoba a terapeut sú v emocionálnom vzťahu alebo príbuzenskom (neodporúča sa liečiť členov rodiny). Terapeuti by sa mali vyhýbať vzťahom so svojimi klientmi mimo terapie, v ktorých je terapeut alebo klient schopný poskytnúť nejakú sociálnu službu alebo má určitú rozhodovaciu právomoc (napr. zamestnanie klienta alebo niekoho z jeho rodiny, obchodné jednanie, terapia študentov, ktorých ergo terapeut súbežne vyučuje).
- Fyzický kontakt – existuje mnoho spôsobov ako využívať dotyk v komunikácii pre povzbudenie, pochopenie a podporu. Dotyk môže byť interpretovaný ako nevhodný. Terapeuti musia byť obozretní, keď používajú fyzický kontakt. Práca s deťmi je jednou z oblastí, keď je nutné zvažovať, či terapeut použije fyzický kontakt, aby rodičom nebol mylne interpretovaný.³⁰⁸

Tieto príklady možno vzťahovať na všetky oblasti služieb v sociálnej práci a upozorňujú na to, aby si sociálny pracovník zachoval profesionálny vzťah s klientom.

V praxi sociálnej práce sa často vyskytujú etické dilemy spojené s obmedzenými zdrojmi a spravodlivým rozdeľovaním pomoci. Sociálni pracovníci sú tak nútení rozhodovať, komu bude poskytnutá podpora, keďže finančné aj personálne kapacity sú limitované. Tieto rozhodnutia zároveň otvárajú otázky rovnosti prístupu k sociálnym službám a spravodlivosti pri rozdeľovaní dostupných zdrojov.³⁰⁹

V sociálnej práci sa etické dilemy najčastejšie objavujú v situáciách, ako je stret osobných hodnôt s hodnotami organizácie, konflikt zákonných alebo morálnych práv, kolízia záujmov viacerých klientov, rozdelená lojalita medzi klientom a inštitúciou, napätie medzi ochranou menších a väčšinovou spoločnosťou, ako aj samotné rozdeľovanie zdrojov. Etické povedomie je neoddeliteľnou súčasťou profesionálnej identity sociálnych pracovníkov. Ich schopnosť konať eticky predstavuje základ dôvery v sociálnu prácu. Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov a Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce preto podporujú etickú diskusiu v

³⁰⁸ JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, L.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, s. 257–258.

³⁰⁹ HEALY, K. *Social Work Theories in Context : Creating Frameworks for Practice*. Basingstoke, Spojené kráľovstvo : Palgrave Macmillan. 2014. s. 298.

rámci vzdelávania aj praxe a vedú pracovníkov k reflexii etických výziev a k zodpovednému rozhodovaniu. Medzi typické oblasti týchto výziev patrí konflikt lojality v rámci rôznych záujmov, dvojité úloha sociálneho pracovníka ako pomáhajúceho aj kontrolného subjektu, povinnosť chrániť záujmy ľudí v kontexte obmedzených zdrojov.³¹⁰

Z uvedeného vyplýva, že sociálni pracovníci sa s etickými dilemami stretávajú každodenne a ich riešenie si vyžaduje dôkladnú analýzu, premyslené rozhodovanie a oporu v etických princípoch, profesijných štandardoch, supervízii aj ďalšom vzdelávaní v oblasti etiky.

6.6 Modely etického rozhodovania v sociálnej práci

V dilematických situáciách sa robia rozhodnutia veľmi ťažko. Hoci niektoré dilemy môžu byť podobné, predsa v mnohých aspektoch budú jedinečné (iné osoby, prostredie, organizácia, situácia). Práve preto nie je možné sociálnym pracovníkom ponúknuť návod na riešenie dilematických situácií. Kľúč rozhodnutia je najmä v osobe sociálneho pracovníka, v jeho osobnosti, skúsenostiach a vedomostiach.³¹¹

Modely etického rozhodovania v sociálnej práci predstavujú nástroje, ktoré pomáhajú odborníkom orientovať sa v situáciách, kde dochádza ku konfliktu rôznych hodnôt, práv a potrieb. Umožňujú systematicky analyzovať etické dilemy a podporujú rozhodovanie v súlade s profesijnými etickými štandardmi. Samotný proces etického rozhodovania je zložitý, preto vznikla potreba vytvoriť modely, ktoré ho dokážu štrukturovať a zjednodušiť. Tieto modely pomáhajú sociálnym pracovníkom lepšie pochopiť faktory, ktoré vstupujú do etického rozhodovania a usmerňujú ich pri hľadaní vhodného riešenia. Jeden z prístupov zahŕňa tieto kroky: identifikáciu relevantných profesijných, osobných a spoločenských hodnôt vo vzťahu k danej dileme, posúdenie možností minimalizácie konfliktu medzi týmito hodnotami, identifikáciu možných riešení, stanovenie alternatív konania, ktoré zohľadňujú práva klienta, iných osôb aj spoločnosti a zároveň chránia klientove záujmy. Nasleduje zhodnotenie krátkodobých a dlhodobých dôsledkov jednotlivých alternatív, posúdenie ich spravodlivosti a opodstatnenosti a napokon samotné rozhodnutie.³¹²

Autori Dolgoff, Loewenberg, Harringtonová 2008 (In: Levická 2010) predstavili model pre etické rozhodovanie, ktorý by mal používať sociálny pracovník.:

³¹⁰ MÁTEL, A. a kol. *Etika sociálnej práce*. 1. vydanie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 2010. s. 183.

³¹¹ MÁTEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 146.

³¹² SENÁRIKOVÁ, Zuzana. *Etické rozhodovanie v sociálnej práci*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. s. 90.

1. obrazovku etických pravidiel – sociálny pracovník sa riadi nasledovným postupom:

- preskúmať Etický kódex, aby sa zistilo, či je možné aplikovať niektoré z pravidiel kódexu,
- ak sa dá aplikovať jedno alebo viacero pravidiel kódexu, postupovať podľa týchto pravidiel,
- ak kódex neodkazuje na špecifický problém, alebo ak jeho viaceré pravidlá vytvárajú konfliktné vedenie, použiť obrazovku etických princípov.

2. následne, po jej vyčerpaní **obrazovkou etických princípov** - obrazovka etických princípov predstavuje princípy, ktoré Loewenberg, Dolgoff a Harringtonová (2008) považujú za dôležité pre sociálnu prácu. Sú jednými z mála autorov, ktorí okrem zoznamu princípov stanovili aj ich určitú hierarchiu, resp. poradie, v ktorom majú byť princípy uprednostňované, v prípade, že sa dostanú do konfliktu. Toto poradie predstavuje práve obrazovku etických princípov a je nasledovné:

- princíp ochrany života,
- princíp rovnosti a nerovnosti,
- princíp autonómie a slobody,
- princíp najmenšej škody,
- princíp kvality života,
- princíp súkromia a dôvernosti,
- princíp pravdivosti a plného odhalenia.³¹³

Robiť zložité etické rozhodnutia v problémových alebo dilematických situáciách nie je jednoduché a nesie so sebou isté riziká. Platí to aj pri využití systematického prístupu.³¹⁴ Pre najobjektívnejšie správne rozhodnutia je preto potrebné riadiť sa etickými zásadami, princípmi, hlasom svedomia a radou u skúsenejšieho sociálneho pracovníka alebo inej osoby.

Ďalším často využívaným prístupom je model ETHIC od Tima Bonda, ktorý podporuje rýchle a efektívne etické rozhodovanie v praxi. Tento model pozostáva z piatich krokov:

E (examine) – preskúmanie osobných, spoločenských, profesijných hodnôt,

T (think) – premýšľanie o aplikácii etického kódexu a legislatívy,

H (hypothesize) – vytvorenie hypotéz o možných dôsledkoch rozhodnutí,

I (identify) – identifikácia ziskov a strát z hľadiska hodnôt sociálnej práce a

³¹³ LEVICKÁ, K.: *Etika v systéme vysokoškolskej prípravy sociálnych pracovníkov*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. s. 413.

³¹⁴ MÁTEL, A. A kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, s. 150.

C (consult) – konzultácia navrhovaného postupu s kolegami alebo supervízorom.³¹⁵

Zaujímavý prístup ponúka Aadland, kedy etické rozhodovanie rozdeľuje do štyroch základných častí, ktoré poskytujú systematický rámec pre analýzu a riešenie dilematických situácií:

1. Predsudok (východisková analýza situácie)

Opis situácie: je potrebné jasne definovať problém, jeho podstatu a formulovať dilemu vo forme otázky typu „mal/a by som zvoliť A alebo B?“, vrátane pohľadu na to, ako situáciu vnímajú iní.

Zainteresované osoby: identifikujú sa všetci priamo aj nepriamo dotknutí aktéri.

Otvorené normy a hodnoty: na jednu stranu sa zapisujú hodnoty podporujúce riešenie A, na druhú stranu tie, ktoré podporujú riešenie B; zároveň sa reflektujú osobné, spoločenské aj hodnoty ostatných účastníkov.

Skryté normy a hodnoty: identifikujú sa menej vedomé postoje, obavy, skúsenosti a možné skryté hodnoty u všetkých zúčastnených.

Prioritizácia hodnôt: všetky identifikované hodnoty sa zoradia podľa dôležitosti, spravidla sa vyberie 4–5 kľúčových priorít.

2. Analýza

Teoretické a odborné poznatky: využívajú sa poznatky z odbornej literatúry, médií a verejnej diskusie a identifikujú sa hodnoty, ktoré tieto zdroje reflektujú.

Etické pohľady: situácia sa posudzuje z hľadiska etiky povinností, dôsledkov, etiky starostlivosti (založenej na empatii a dôvere), diskurzívnej etiky a etiky cností.

3. Alternatívne konanie

Možnosti riešenia: identifikujú sa všetky realistické alternatívy vrátane prehodnotenia pôvodných možností A a B, pričom sa posudzujú z hľadiska povinností, dôsledkov a starostlivosti.

Zoradenie alternatív: jednotlivé možnosti sa usporiadajú podľa toho, ako naplňajú prioritné hodnoty.

³¹⁵ SENÁRIKOVÁ, Z. *Etické rozhodovanie v sociálnej práci*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. 2013. s. 90.

4. Konanie

Implementácia: vypracuje sa konkrétny plán realizácie zvoleného riešenia a zabezpečí sa jeho uskutočnenie s dôrazom na aktívny prístup a zodpovednosť.

Evalúácia: po určitom čase sa vyhodnotí výsledok aj samotný proces rozhodovania.

Tento model slúži ako štruktúrovaný nástroj pre diskusiu medzi osobou riešiacou dilemu a moderátormi, ktorí kladú otázky a interpretujú situáciu. Ak nie je možné zapojiť ďalších účastníkov, môže sa použiť aj individuálne. Ide o tzv. „maximálny model“, pri ktorom nie je nevyhnutné aplikovať všetky kroky v každej situácii.³¹⁶

6.7 Etické zásady komunikácie s klientom

Etymológia slova komunikácia naznačuje, že pôvodné chápanie tohto pojmu bolo široké. Slovníky dnes síce definujú komunikáciu ako „prúdenie informácií z jedného bodu (zo zdroja) k druhému bodu (k príjemcovi) ako prenos alebo vytváranie znalostí, ale *communicatio* znamenalo pôvodne „spoločnú účasť“ a *communicare* „činiť niečo spoločne“. S odvolaním na tento latinský pôvod slova definoval Hausenblas (1971) komunikáciu v širšom slova zmysle ako spolunažívanie ľudí, spoločné podieľanie sa na nejakej činnosti vo vzájomnom kontakte. Nie je to teda iba prúdenie, ale i podieľanie sa druhých, trebárs aj tým, že sú prítomní. Niektorí psychológovia rozumejú pod komunikačnou výmenou ako „sledovanie“ tak i „zdieľanie“. Z tohto pohľadu komunikujú i tí, ktorí napríklad vo viacčlennej skupine iba sledujú výmenu slov či pohľadov medzi dvoma členmi v skupine.³¹⁷

V sociálnom styku komunikáciou rozumieme odovzdávanie a prijímanie informácií, ktoré slúžia na vzájomné dorozumievanie sa ľudí. V tomto zmysle komunikácia je základná zložka medziľudských vzťahov. V priebehu komunikácie sa vzťahy vytvárajú, aktivizujú, upevňujú a menia. Komunikáciu využívame ako terapiu.³¹⁸

Komunikáciu delíme na:

³¹⁶ AADLAND, E.. Proces etickej reflexie. In Aadland, E. – Matulayová, T. (eds.) Etické reflexie v pomáhajúcich profesiách. Prešov. PU, 2011., s. 41–58.

³¹⁷ VYBÍRAL, Z.: *Psychologie lidské komunikace*, Praha: Portál, 2000, s.17.

³¹⁸ TIRPÁK, P.: *Rodinná výchova*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2010, s. 37.

1. verbálnu komunikáciu – je to slovná výmena a odovzdávanie informácií pri ústnom prejave. Je ovplyvnená mnohými okolnosťami, napr. vekom, vzdelaním, výchovou, konkrétnou situáciou, prostredím a predchádzajúcimi skúsenosťami.

2. neverbálnu komunikáciu – je bežne označovaná ako reč nášho tela. Je vyjadrená telesnými prejavmi v správaní sa človeka. Pri neverbálnej komunikácii nepoužívame verbálne prostriedky, čiže slová, reč, spev, je to komunikácia bez ústneho prejavu. Neverbálne prejavy sú ďaleko pravdivejšie ako verbálne, ktoré vôľou ľahko ovplyvníme.³¹⁹

Komunikáciu podľa charakteru rozhovoru podľa Marhovej a Venglárovej 2006, (in: Maliková 2011) delíme na:

1. Sociálnu komunikáciu – predstavuje bežný rozhovor, ktorý prebieha medzi klientom a pracovníkom. Sociálnu komunikáciu môže viesť pracovník pri bežných denných činnostiach.

2. Špecifickú (štruktúrovanú) komunikáciu – ide tu o konkrétny rozhovor so stanoveným cieľom. V priebehu tohto rozhovoru sú klientovi odovzdávané dôležité informácie a často je zámerom spoločná dohoda. Špecifická komunikácia prebieha v situáciách, ako je napr. objasňovanie liečebných a ošetrovateľských postupov, jednanie s klientom o sociálnu službu, prejednávanie individuálneho plánu, zoznamovanie klienta s prostredím, ponúkanie novej služby a iné.

3. Terapeutickú komunikáciu – jej podstatou je efektívne poskytovanie pomoci a podpory klientovi v ťažkej situácii.³²⁰

Pokorná (2006) odporúča dodržanie nasledujúcich zásad a pravidiel, ktoré pomáhajú zlepšiť vzájomné porozumenie a dosiahnuť efektívnu komunikáciu:

- Urobiť dôkladnú anamnézu a na jej základe vybrať vhodný komunikačný kľúč a vhodné komunikačné techniky.
- Presne vymedziť cieľ a zmysel rozhovoru.
- Nájsť pozíciu, v ktorej sa budú sociálny pracovník a senior dobre cítiť. Žiadna strana nemá byť povýšená, teda nejde tu o súboj, ale o dosiahnutie zámeru.
- Prejaviť úctu v komunikácii.

³¹⁹ MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, Grada Publishing, Praha 2011, s. 223-227.

³²⁰ MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, Grada Publishing, Praha 2011, s. 228.

- Rozpoznať a zohľadňovať a rešpektovať obmedzenie staršieho veku.
- Rešpektovať bariéry komunikácie (zmyslové poruchy, poruchy pamäte, zníženú schopnosť koncentrácie).
- Akceptovať špecifické problémy (depresiu, návyk na alkohol).
- Rozpoznať chorobu ako masku, prostriedok pre získanie pozornosti, záujmu, starostlivosti.
- Zohľadniť celoživotnú históriu klienta.
- Nepodceňovať clivotu klienta (môže byť dôležitým symptómom).
- Zahŕňať do spolupráce členov rodiny – za predpokladu, že si to praje aj sám klient.
- Pamätať, že mierna aktivita chorého je vhodnejšia, než kompletná starostlivosť.
- Viac diskusie a menej medikamentov.³²¹

Podľa Ondrušovej a kol. je kľúčovou zásadou vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a klientom vytváranie rovnocenného postoja, v ktorom sú obaja účastníci vnímaní ako partneri. Dosahovanie tejto rovnosti sa prejavuje napríklad primeraným privítaním klienta podaním ruky, usadením do vhodnej osobnej vzdialenosti, využívaním zrozumiteľnej komunikácie, spoločným rozhodovaním o opatreniach pri riešení problému a rešpektovaním klientovej osobnosti so všetkými jeho pozitívnymi aj problematickými stránkami.³²²

Tento prístup je založený na princípoch ľudských práv a garantuje, že každý človek má bez ohľadu na sociálne postavenie, etnický pôvod, rodovú identitu, zdravotný stav či iné charakteristiky rovnaké právo na podporu a pomoc.³²³ Uplatňovanie princípu rovnosti zároveň vyžaduje, aby sociálni pracovníci aktívne rozpoznávali a odstraňovali aj menej viditeľné formy diskriminácie, ktoré môžu vyplývať zo stereotypov, predsudkov alebo nevedomej zaujatosti.³²⁴

³²¹ POKORNÁ, A.: *Efektívni komunikační techniky v ošetrovatelství*. 1. vydání. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelekárských zdravotníckých oborů ve spolupráci s LF MU 2006, s. 80–81.

³²² ONDRUŠOVÁ, Z. a kol. *Základy sociálnej práce*. 1. vydanie. Brno: MSD. 2009. s. 137.

³²³ HEALY, K.. *Social Work Theories in Context : Creating Frameworks for Practice*. Basingstoke, Spojené kráľovstvo : Palgrave Macmillan. 2014. s. 298.

³²⁴ FOOK, J. *Social work: A Critical Approach to Practice*. SAGE Publications Ltd. 2016. s. 240.

Zásada rovnocenného postoja by mala byť prirodzenou súčasťou profesionálnej identity sociálneho pracovníka. Pomoc klientovi sa tak realizuje ako partnerský vzťah založený na spolupráci, ktorý môže mať rôzne podoby – od poradenstva a vedenia, cez sprevádzanie až po terapeutickú intervenciu.³²⁵

V praxi rovnosť prístupu neznamena poskytovanie identických služieb všetkým klientom, ale skôr vytváranie podmienok, ktoré zohľadňujú ich individuálne potreby. Tento prístup sa často označuje ako zabezpečovanie „rovnakých príležitostí“, ktoré zahŕňa aj aktívne odstraňovanie existujúcich bariér brániacich rovnakému prístupu k pomoci.³²⁶

Klevetová a Dlabalová 2008 (in Malíková 2011) uvádzajú pätnásť najčastejších komunikačných zlovykov, ktoré sú v praxi starostlivosti o seniorov celkom bežné:

1. Odsudzujeme spôsob správania sa klienta a nevenujeme dostatočnú pozornosť tomu, prečo to ten klient robí.
2. Ubezpečujeme klienta, že sa nič nerobí.
3. Radíme a hľadáme riešenie v okamihu, keď ho klient nepotrebuje. V takých situáciách klient potrebuje len prejav pochopenia a empatie pracovníka.
4. Rýchlo klienta utíšime – nedovolíme uvoľniť jeho napätie.
5. Bránime svoj spôsob alebo systém práce.
6. Vyhybame sa rozhovoru – nedokážeme uniesť bolesť klienta.
7. Kladieme zbytočné otázky, keď klient nereaguje (potrebuje skôr mlčať).
8. Navrhujeme inú formu úľavy, než akú klient očakáva.
9. Moralizujeme a kritizujeme spôsob reakcie klienta.
10. Navrhujeme činnosť namiesto počúvania.
11. Myslíme si, že poznáme myšlienky klienta.
12. Prerušujeme reč klienta.
13. Odmietame klienta neverbálne (gestá a mimika).
14. Nereagujeme na žiadosť klienta a odchádzame bez slov.
15. Vnucujeme klientovi svoj názor.

Voľba správneho prístupu a vhodnej komunikácie v podstate ovplyvňuje vnútorné prežívanie klientov a rozhoduje zásadným spôsobom o ich spokojnosti alebo nespokojnosti.³²⁷

³²⁵ ONDRUŠOVÁ, Z. a kol. *Základy sociálnej práce*. 1. vydanie. Brno: MSD. 2009. s. 137.

³²⁶ PAYNE, M. *Modern Social Work Theory*. 5. vydanie. Oxford University Press. 2021. s. 600.

³²⁷ MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, Grada Publishing, Praha 2011, s. 232.

Pri každej komunikácii môže nastať celý rad problémových situácií ovplyvnených tým, s akým typom osobnosti rozhovor vedieme, aké problémy a obmedzenia má daná osoba.

Malíková (2011) uvádza možnosti komunikácie s nekomunikujúcimi klientmi, s klientmi, ktorí majú poruchu reči a vedomia a s klientmi so špecifickými potrebami a s demenciou. Ide o tieto komunikačné metódy, terapie a techniky:

1. Reminiscencia je technika zámerného a riadeného vyvolávania spomienok klienta. Táto metóda má v gerontológii nezastupiteľné miesto. Využíva sa predovšetkým u osôb s demenciou, ale prospešná je i u tých, ktorí sú imobilní, dlhodobo ležiaci a nesebestační klienti. Pri tejto metóde podporujeme u klienta spomienky na všetky jeho dôležité životné udalosti: rodinný život, manželstvo, výchova detí, prácu, ktorú vykonával, koníčky a iné. Vhodným prostriedkami pri tejto terapii sú fotografie – albumy klienta, staré časopisy, predmety klienta, symbolika sviatkov Vianoc a Veľkej noci. V rámci reminiscencie nechá pracovník klienta rozprávať, aktívne ho počúva, prejavuje mu empatiu a podporuje klienta v ďalšom rozprávaní aj napriek tomu, že sa klient opakuje. Metódou reminiscencie sa sociálny pracovník zámerne usiluje o vybavenie príjemných spomienok klienta, ktoré podporujú jeho emočnú stránku a priaznivo vplývajú na jeho psychiku.

2. Validácia terapie je určená pre komunikačný prístup k osobám s demenciou. Podstata tejto terapie vychádza z teórie, že každé chovanie osoby s demenciou má svoju príčinu v nevyriešených a nespracovaných emocionálnych prežitkov a situácií z minulosti. Základným princípom validačnej terapie je vedieť správne hodnotiť vzdialené emocionálne príčiny a prijať ich, čo znamená uznať osobnosť chorého s demenciou. Naomi Feilová stavia svoj koncept validácie na teórii, že správanie dezorientovaných starých ľudí má svoj význam a zmysel a je veľmi účelné. Starí ľudia na sklonku svojho života sa špecifickým spôsobom chcú vyrovnáť so svojimi prežitkami, životnými udalosťami, traumami, aby mohli kapitolu svojej minulosti uzatvoriť. Podľa Feilovej týmto ľudom poskytuje neoceniteľnú službu prítomnosť inej osoby, ktorá ich počúva, prejaví im ocenenie a akceptuje všetko tak, ako to bolo v skutočnosti. Cieľovú skupinou pre validáciu tvoria osoby vo vekovej kategórii nad 80 rokov, ktorí nemajú v anamnéze duševné ochorenie, ale ich dezorientácia vznikla ako kombinácia telesných, psychických a sociálnych zmien. Hlavným zmyslom tejto terapie je objaviť prežité traumy, uvedomiť si predošlé prežité udalosti v živote klienta a hľadať jeho spomienky. Po nájdení a identifikácii príčin je nevyhnutný druhý krok – poskytnúť pomoc klientovi vyrovnáť sa s nimi.

3. Rezolučná terapia je vhodná u klientov s pokročilým štádiom demencie, ktorí už nie sú schopní plne si uvedomovať realitu. Snaha o navrátenie reálneho pohľadu u týchto ľudí je

zbytočná a nevhodná. Autori rezolučnej terapie (Stokes, Goudie, 1990) vychádzajú z podstaty toho, čo sa u osoby s pokročilým štádiom demencie deje v tomto okamžiku, na tomto mieste a tieto prejavy rešpektujú. Pri tejto metóde je veľmi potrebné mať dostatok informácií o klientovi, poznať jeho minulosť a vedieť vyvodit' niektoré prejavy jeho správania. Predpoklad úspešne vedenej terapie je rešpektovanie prejavu klienta bez opravovania a usmerňovania a jeho prijatia. Použitie tejto terapie má viesť klienta k pocitu spokojnosti, že je prijímaný taký, aký je.

4. Preterapia je vhodná pre klientov so špecifickými potrebami a po nadviazaní kontaktu umožňuje ich zapojiť do spolupráce. Zakladateľom je žiak C. R. Rogerse Garry Prouty, ktorý so svojimi kolegami metódu túto vypracoval a rozvinul. Metóda vychádza z Rogersovej psychoterapie zameranej na klienta. Klientovi umožňuje pocit spoločného zážitku. V praxi sa vykonáva pomocou slovného, zvukového, pohybového, zrkadlového správania klienta. Zrkadlové správanie pomáha klientovi uvedomiť si a vnímať seba samého. Po sebauvedomení je klient schopný udržať kontakt s okolím.³²⁸

Verbálna a neverbálna komunikácia patrí k najdôležitejším prejavom v medziľudskom vzťahu. Pri kontaktoch človeka s druhým človekom sa riešia nielen predmetné problémy, ale dochádza tiež k vzájomnej výmene hodnôt, ktoré nemajú finančnú hodnotu, ale predstavujú morálny aspekt komunikácie. Morálny aspekt predstavuje napríklad pochvala sociálnej pracovníčky klientom, ktorý o nej hovorí, že jej správanie k nemu je ľudské, jej prívetivosť a pokoj je obdivuhodná. Postoje ľudí, ktorí neznižujú hodnoty druhých, ale naopak, podporujú a posilňujú ich sebahodnotenie a sebavedomie, sú postojmi evalvačnými.³²⁹

ZHRNUTIE KAPITOLY

Profesionálna etika je základom práce sociálneho pracovníka a usmerňuje jeho správanie pri práci s klientmi, rozhodovaní a riešení etických dilem. Opiera sa najmä o etické kódexy, ktoré stanovujú hodnoty a pravidlá profesie (ľudská dôstojnosť, ľudské práva, sociálna spravodlivosť, dôvernosť, profesionalita).

³²⁸ MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, Grada Publishing, Praha 2011, s. 238–250.

³²⁹ FRK, V., KREDÁTUS, J.: *Komunikácia v personálnej a sociálnej praxi*, Prešov 2008, s. 47–48.

Etické kódexy majú orientačný a morálne záväzný charakter a chránia klientov aj samotných pracovníkov. Ich vývoj prešiel od národných po medzinárodné štandardy IFSW/IASSW až po aktuálny slovenský kódex (2024).

V praxi sociálnej práce sú dôležité najmä etické dilemy, ktoré si vyžadujú odborný úsudok, reflexiu a supervíziu. Cieľom profesijnej etiky je zabezpečiť zodpovedné, spravodlivé a odborné konanie v prospech klienta aj spoločnosti.

Sociálny pracovník je odborník, ktorý pomáha jednotlivcom, skupinám a komunitám riešiť sociálne problémy a podporuje ich samostatnosť, zodpovednosť a začlenenie do spoločnosti. Jeho práca vyžaduje odborné vzdelanie, neustály profesionálny rozvoj, supervíziu a dodržiavanie etického kódexu.

Zodpovedá za svoje konanie voči klientom, zamestnávateľovi, kolegom aj spoločnosti. V praxi sa často stretáva s etickými dilemami, kde neexistuje jedno správne riešenie a musí voliť medzi viacerými možnosťami. Na ich riešenie sa používajú etické modely rozhodovania, ktoré pomáhajú analyzovať situáciu, hodnoty a dôsledky jednotlivých alternatív.

Dôležitou súčasťou sociálnej práce je komunikácia, založená na rešpekte, empatii a rovnocennom vzťahu s klientom. Správna komunikácia a profesionálny prístup výrazne ovplyvňujú kvalitu pomoci.

Celkovo ide o náročnú profesiu, ktorá spája odbornosť, etiku a zodpovednosť s cieľom zlepšovať životnú situáciu klientov.

OTÁZKY NA ZAPAMÄTANIE

1. Aké predpoklady, vlastnosti a schopnosti by mal mať sociálny pracovník, aby bol považovaný za profesionála?

1. Akú úlohu zohráva profesijná etika v práci sociálneho pracovníka?

2. Prečo sú etické kódexy dôležité pre sociálnu prax?

3. Aké hodnoty tvoria základ etických kódexov sociálnej práce?

4. Aký je rozdiel medzi morálnou a právnou záväznosťou etického kódexu?

5. Prečo je dôležitá sebareflexia a supervízia v práci sociálneho pracovníka?

6. Aké základné predpoklady a kompetencie by mal mať sociálny pracovník?

7. V čom spočíva význam supervízie v profesionálnom rozvoji sociálneho pracovníka?

8. Aký je rozdiel medzi etickou dilemou a etickým problémom v sociálnej práci?

9. Prečo je etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientovi považovaná za kľúčovú?

APLIKAČNÉ ÚLOHY

1. Etický kódex vs. Prax

Sociálny pracovník rieši prípad, kde klient odmieta poskytnúť súhlas so zdieľaním údajov, ale organizácia to vyžaduje. Ako by mal postupovať podľa etického kódexu? Ako vyvážiť ochranu súkromia klienta a požiadavky zamestnávateľa?

2. Etická dilema – konflikt záujmov

Sociálny pracovník pracuje s klientom, ktorý je zároveň jeho známym z osobného života. Aké riziká to prináša pre profesionálny vzťah? Ako by mal pracovník postupovať, aby dodržal etické zásady?

3. Digitalizácia a etika

Sociálny pracovník komunikuje s klientmi prostredníctvom sociálnych sietí a e-mailu. Aké etické zásady musí dodržiavať pri práci v online prostredí? Aké riziká môže priniesť porušenie dôvernosti v digitálnej komunikácii?

4. Etická zodpovednosť voči klientovi vs. autonómia klienta

Sociálny pracovník rieši situáciu, v ktorej klient odmieta pomoc, ktorá je dôležitá pre jeho zdravie alebo život. Ako by mal sociálny pracovník postupovať pri rešpektovaní klientovej autonómie a zároveň ochrane jeho života a zdravia? Aké etické princípy by mal pri rozhodovaní zohľadniť?

5. Etická dilema – komunikácia s náročným klientom

Sociálny pracovník pracuje s klientom, ktorý je uzavretý, nemotivovaný a reaguje agresívne. Aké komunikačné postupy (verbálne aj neverbálne) by mal pracovník zvoliť na nadviazanie dôvery a spolupráce? Ako môže prístup sociálneho pracovníka ovplyvniť ďalší priebeh práce s klientom?

7 PRACOVNÝ MATERIÁL K PROBLEMATIKE RIEŠENIA ETICKÝCH DILEM V SOCIÁLNEJ PRÁCI – SEMINÁR

Cieľom cvičení je rozvíjať kritické myslenie, etické uvažovanie a argumentačné schopnosti študentov sociálnej práce. Úlohy simulujú reálne situácie z praxe (domácej i zahraničnej), kde študenti musia nájsť vyvážené riešenie, ktoré zohľadňuje práva klienta, etické princípy aj právny rámec.

Etické dilemy a príklady argumentov

Úloha č. 1 — Zachovanie dôvernosti vs. ochrana klienta

Scenár: Klientka priznala týranie od partnera, žiada zachovanie dôvernosti.

Argumenty:

Za zachovanie dôvernosti:

Dôvera je základný princíp sociálnej práce.

Porušenie dôvernosti môže ohroziť ďalšie otvorenie klienta.

Klient má právo rozhodovať o svojom príbehu.

Za oznámenie prípadu:

Povinnosť ochrany klienta pred ohrozením života a zdravia.

Zákonná povinnosť nahlásiť domáce násilie.

Možnosť zabezpečiť okamžitú pomoc a ochranu klientke.

Úloha č. 2 — Rozdelenie obmedzených zdrojov

Scenár: Obmedzený rozpočet pre tri skupiny klientov.

Argumenty:

Za prioritné financovanie seniorov: starostlivosť o starších je spoločenská povinnosť.

Za prioritné financovanie osôb so zdravotným postihnutím: zabezpečenie rovnakých príležitostí.

Za prioritné financovanie rodín v núdzi: prevencia chudoby a sociálnej deprivácie.

Úloha č. 3 — Zásah do súkromia klienta

Scenár: Mladistvý klient odmieta zdieľať informácie rodičom.

Argumenty:

Za zachovanie mlčanlivosti: rešpektovanie autonómie mladistvého, budovanie dôvery.

Za zasahovanie: povinnosť ochrany zdravia, riziko vážneho ohrozenia života.

Úloha č. 4 — *Práca s klientom odmietajúcim pomoc*

Scenár: Klient odmieta pomoc napriek zhoršujúcej sa situácii.

Argumenty:

Za rešpektovanie rozhodnutia: rešpekt autonómie klienta, zodpovednosť za vlastný život.

Za intervenovanie: ochrana zdravia, prevencia eskalácie problému.

Úloha č. 5 — *Konflikt záujmov medzi klientom a organizáciou*

Scenár: Organizácia ponúka grant výmenou za propagáciu služby klientom.

Argumenty:

Za prijatie ponuky: získanie financií, možnosť pomôcť väčšiemu počtu klientov.

Za odmietnutie ponuky: porušenie etických zásad, strata dôvery klientov.

Úloha č. 6 — *Pomoc klientovi s nelegálnym príjmom*

Scenár: Klient žiada pomoc napriek tomu, že si príjem zabezpečuje nelegálne.

Argumenty:

Za pomoc: ochrana života a zdravia klienta, humanitárny prístup.

Za odmietnutie: podpora nelegálnych činností, riziko právnych dôsledkov.

Úloha č. 7 — *Umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti*

Scenár: Dieťa je ohrozené doma, rodičia chcú jeho zotrvanie v rodine.

Argumenty:

Za umiestnenie: ochrana dieťaťa pred rizikom, zabezpečenie stabilného prostredia.

Za zachovanie rodiny: rešpektovanie rodičovských práv, udržanie rodinných väzieb.

Úloha č. 8 — *Online zdieľanie informácií o klientovi*

Scenár: Možnosť zdieľať anonymizovaný prípad klienta online bez jeho súhlasu.

Argumenty:

Za zdieľanie: edukácia, zvýšenie povedomia, získať podporu pre klientov.

Za odmietnutie: porušenie dôvernosti, možná ujma klientovi.

Úloha č. 9 — *Pomoc klientovi s rizikovým správaním*

Scenár: — Klient odmieta pomoc napriek rizikovému správaniu.

Argumenty:

Za rešpektovanie rozhodnutia: autonómia, osobná zodpovednosť.

Za zásah: ochrana zdravia, prevencia nebezpečných situácií.

Úloha č. 10 — Práca s klientom z inej kultúry

Scenár: Klient odmieta štandardnú intervenciu a žiada kultúrnu úpravu.

Argumenty:

Za rešpektovanie kultúrnych hodnôt: kultúrna citlivosť, inklúzia.

Za dodržiavanie zásad organizácie: zachovanie rovnakých štandardov, ochrana práv ostatných klientov.

Úloha č. 11 — Zásah do kultúrnych tradícií klienta

Scenár: Klientka pochádzajúca z kultúry, kde je bežné, že ženy sa nezúčastňujú verejných diskusií, odmieta účasť na skupinovej terapii.

Argumenty:

Za rešpektovanie tradícií: Podpora kultúrnej identity klientky; zachovanie jej dôstojnosti; budovanie dôvery.

Za zasahovanie: Podpora sociálnej integrácie; zabezpečenie prístupu k potrebnej pomoci; rovnaké príležitosti pre všetkých klientov.

Úloha č. 12 — Náboženské presvedčenie vs. medicínska intervencia

Scenár: Rodičia odmietajú zdravotnú intervenciu pre svoje dieťa z náboženských dôvodov.

Argumenty:

Za rešpektovanie presvedčenia: Rešpektovanie práv rodičov; sloboda vierovyznania; budovanie dôvery medzi klientom a pracovníkom.

Za intervenciu: Ochrana života a zdravia dieťaťa; zákonná povinnosť zasahovať; prevencia vážnych zdravotných následkov.

Úloha č. 13 — Použitie jazyka klienta vs. štandardizovaný prístup

Scenár: Klientka hovorí len svojim domorodým jazykom a odmieta používať oficiálny jazyk poskytovateľa služby.

Argumenty:

Za rešpektovanie jazyka klienta: Rešpekt k identite a kultúre klienta; zlepšenie komunikácie; posilnenie dôvery.

Za štandardizovaný prístup: Efektívnosť komunikácie; zjednotenie postupov; znižovanie nákladov na tlmočenie.

Úloha č. 14 — Kultúrne rozdiely pri riešení domáceho násillia

Scenár: Klient odmieta hlásiť domáce násillie kvôli kultúrnym tabu.

Argumenty:

Za rešpektovanie kultúrnych hodnôt: Podpora dôvery a rešpektu; rešpektovanie klientovho rozhodnutia; minimalizácia rizika retraumatizácie.

Za zasahovanie: Ochrana života a zdravia; povinnosť nahlásiť násillie; prevencia ďalšieho ohrozenia.

Úloha č. 15 — Rituálne praktiky vs. zákonné normy

Scenár: Klient žiada, aby bol jeho pohreb vykonaný podľa tradičného rituálu, ktorý je čiastočne v rozpore s miestnymi právnymi predpismi.

Argumenty:

Za rešpektovanie rituálov: Podpora kultúrnej identity; dôstojné ukončenie života; rešpektovanie náboženských slobôd.

Za dodržiavanie zákona: Zabezpečenie právneho rámca; ochrana verejného poriadku; predchádzanie právnym sporom.

Úloha č. 16 — Etnické stereotypy vs. individuálne hodnotenie

Scenár: Sociálny pracovník má podozrenie, že klientka z určitej etnickej skupiny klame, ale nemá priame dôkazy.

Argumenty:

Za rešpektovanie individuálneho hodnotenia: Vyhnutie sa diskriminácii; rešpekt k osobnej dôstojnosti; zlepšenie vzťahu klient–sociálny pracovník.

Za opatrné podozrenie: Ochrana zdrojov; zabezpečenie spravodlivého prístupu pre ostatných klientov; predchádzanie zneužívaniu systému.

Úloha č. 17 — Zásah do kultúrne špecifického správania klienta

Scenár: Klient praktizuje tradičné liečiteľské postupy, ktoré môžu ohroziť jeho zdravie.

Argumenty:

Za rešpektovanie kultúrnych praktík: Rešpekt k autonómii; zachovanie kultúrnej identity; budovanie dôvery.

Za intervenovanie: Ochrana zdravia a života; povinnosť poskytovať odbornú pomoc; prevencia zdravotných rizík.

Úloha č. 18 — Inklúzia vs. rešpektovanie súkromia

Scenár: Klientka odmieta účasť na komunitných aktivitách kvôli osobným dôvodom.

Argumenty:

Za rešpektovanie rozhodnutia: Rešpekt k autonómii; zohľadnenie individuálnych potrieb; minimalizovanie stresu klienta.

Za podporu účasťou: Podpora sociálnej integrácie; prevencia izolácie; posilnenie komunitných väzieb.

Úloha č. 19 — Prístup k informáciám v multikultúrnom prostredí

Scenár: Klient žiada informácie vo svojom rodnom jazyku, ale organizácia nemá kapacitu poskytnúť preklad.

Argumenty:

Za rešpektovanie požiadavky klienta: Rovnosť prístupu k informáciám; rešpekt k jazyku a kultúre klienta; budovanie dôvery.

Za použitie dostupného jazyka: Efektívnosť komunikácie; optimalizácia zdrojov; dostupnosť služby pre širšiu komunitu.

Úloha č. 20 — Multikultúrne hodnoty vs. univerzálne ľudské práva

Scenár: V komunite existuje praktika, ktorá je v rozpore s medzinárodnými ľudskými právami (napr. diskriminácia na základe pohlavia).

Argumenty:

Za rešpektovanie kultúrnych hodnôt: Ochrana identity a tradícií; posilnenie komunity; rešpekt k autonómii skupiny.

Za dodržiavanie ľudských práv: Ochrana základných práv jednotlivca; prevencia diskriminácie; zachovanie právneho rámca.

ZÁVER

Pri odovzdávaní diplomov študenti sociálnej práce často počujú, že sa stávajú profesionálmi. Ako však pripomína Strieženec (1999), sociálny pracovník, nie je len nositeľom odborných vedomostí, ale aj osobou, ktorá disponuje špecifickými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami. K týmto predpokladom neodmysliteľne patria aj morálne hodnoty, ktoré formujú spôsob, akým profesionál pristupuje ku klientovi, jeho potrebám a životnej situácii.

Cieľom predkladanej publikácie je práve podpora formovania týchto hodnôt u študentov aj praktizujúcich sociálnych pracovníkov. Ambíciou je prispieť k tomu, aby výkon sociálnej práce nebol len technickým alebo administratívnym procesom, ale skutočnou službou človeku, založenou na úcte, empatii a zodpovednosti. Ide o ideál profesionála, ktorého klient môže vnímať ako oporu v náročných životných situáciách.

Obsah publikácie je rozdelený tak, aby čitateľa postupne sprevádzal od historických a filozofických základov etiky až po jej konkrétne uplatnenie v sociálnej práci. Prvá časť približuje historický vývoj etického myslenia od antiky cez kresťanskú tradíciu až po moderné filozofické prúdy, ktoré formovali rôzne pohľady na človeka a jeho morálne konanie. Tento vývoj ukazuje, že etika sa vždy vyvíjala v úzkom prepojení so spoločenskými zmenami a chápaním človeka.

Nasledujúca časť sa zameriavala na kľúčové pojmy, ako sú ľudský skutok, svedomie, zodpovednosť a mravné zákony. Tieto témy tvoria nevyhnutný základ pre pochopenie etického rozhodovania v praxi a sú dôležitým východiskom pre sociálnu prácu.

Ťažiskom publikácie je etika sociálnej práce, kde sú predstavené základné hodnoty a princípy profesie, zakotvené aj v etických kódexoch. Osobitná pozornosť sa venuje hodnotám altruizmu a empatie, ktoré tvoria základ profesionálneho prístupu k človeku v náročnej životnej situácii. Rovnako sa analyzujú etické dilemy a problémové situácie, s ktorými sa sociálni pracovníci stretávajú v praxi.

Dôležitou súčasťou je aj téma komunikácie, ktorá nie je len výmenou informácií, ale aj nositeľom postoja, rešpektu a ľudskej dôstojnosti. Etická komunikácia sa tak stáva neoddeliteľnou súčasťou profesionálneho výkonu sociálnej práce.

Na záver možno povedať, že človek v sociálnej práci vstupuje do dynamického a citlivého priestoru ľudských osudov. Osvojenie si etických hodnôt a ich dôsledné uplatňovanie v praxi znamená snahu prispieť k tomu, aby svet, v ktorom žijeme a pracujeme, bol o niečo ľudskejší, spravodlivejší a dôstojnejší pre každého človeka.

POUŽITÁ LITERATÚRA

AADLAND, E. 2011. Proces etickej reflexie. In Aadland, E. – Matulayová, T. (eds.) *Etické reflexie v pomáhajúcich profesiách*. Prešov. PU, 2011. ISBN 978-80-555-0331-8, s. 41-58.

AOUN, S. et al. 2012. Do models of care designed for terminally ill people improve their end-of-life experience? [online]. In *Health & Social Care in the Community*. vol. 20, no. 6, s. 599–606 [cit. 03.02.2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2012.01074.x>.

ARISTOTELES.: *Etika Nikomachova*, Kalligram, Bratislava 2011, ISBN 978-80-8101-417-8.

AUGUSTYN, J.: *Umenie spovedať, Poradca pre kňazov aj laikov*, Dobrá kniha, Trnava Spolok svätého Vojtecha, Trnava 2010, ISBN 978-80-7162-8444-6.

BAGIN, A a kol.: *Malý teologický lexikón*, SSV, Bratislava 1997.

BAKOVÁ, D. 2010. Etika v práci sociálneho pracovníka. In MÁTEL, A. a kol. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. 1. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. s. 82- 116. ISBN 978-80-87182-13-0.

BARKASI, D. – LECZOVÁ, D. 2019. *Motivácia k voľbe študijného odboru študentov pomáhajúcich profesií*. 1. vyd. Michalovce: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o. v Bratislave, Ústav bl. Metoda Dominika Trčku v Michalovciach. 90 s. ISBN 978-80-8132-210-5.

BARTNIK, CZ. S.: *Historia filozofii*, STANDRUK, Lublin 2000, ISBN 83-88458-20-5.

BENSON, N.C., LOON, B. V.: *Seznamte se ... Psychoterapie*, Portál, Praha 2005, ISBN 80-7367-005-4.

BUGNARIU, Anca Iulia. 2023. *Ethical Challenges in Social Work*. In: *Pangeea*, roč. 21, č. 21, s. 5. 1 Decembrie 1918 University, november 2023. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/375525360_ETHICAL_CHALLENGES_IN_SOCIAL_WORK [cit. 20. 4. 2026].

CEHULOVÁ, Ľ.: *Bioetika pre vychovávateľov alebo veda prežitia*, Prešov 2010, 237 s. ISBN: 978-80-7165-798-9.

COOPER, F. *Professional Boundaries in Social Work and Social Care: A Practical Guide to Understanding, Maintaining and Managing Your Professional Boundaries*. London: Jessica Kingsley Publishers. ISBN 978-1-84905-215-3.

DANCÁK, P.: *Personalistický rozmer vo filozofii 20. storočia*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta 2009, ISBN 978-80-8068-990-2.

DRUHÝ Vatikánsky koncil, Pastoralna konštitúcia, *Gaudium et spes*, in: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I.*, SSV, Bratislava 1989.

FOOK, J. 2016. *Social work: A Critical Approach to Practice*. SAGE Publications Ltd. 2016. 240 s. ISBN 9781473913035.

FRK, V., KREDÁTUS, J.: *Komunikácia a personálnej a sociálnej praxi*, Prešov 2008, ISBN 978-80-89295-04-3.

GLASA, J. – ŠOLTÉS, L. a kol.: *Ošetrovateľská etika*, Osveta, Martin 1998, ISBN 80-217-0594-9.

GLUCHMAN, V. 2005. Hodnota ľudskej dôstojnosti a jej miesto v etike sociálnych dôsledkov. In SISÁKOVÁ, O. (ed.) *Filozofia – Veda – Hodnoty II*. FFPU: Prešov, 1.vyd., 2005, 256 s. ISBN 80-8068-414-6.

GULOVÁ, L. 2011. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3379-1.

GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia I/a*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda v Ríme, Rím 1988, s. 289.

HÁLA, V. 2013. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofia. ISBN 978-80-7007-412-1.

HEALY, K. 2014. *Social Work Theories in Context : Creating Frameworks for Practice*. Basingstoke, Spojené kráľovstvo : Palgrave Macmillan. 2014. 298 s. ISBN 9781137024244.

HERIBAN, J.: *Priručný lexikón biblických vied*, Bratislava 1998, ISBN 80-88933-07-2.

HREHOVÁ, H.: *Etika - sociálne vzťahy – spoločnosť*, VEDA, Bratislava 2005, ISBN 80-224-0849-2.

IASSW. 2018. *Global Social Work Statement of Ethical Principles* [online]. [cit. 20.02.2026]. Dostupné na: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2018/04/Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.pdf>.

IVANOVÁ - ŠALINGOVÁ, M. - MANIKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1983, 710 s.

JÁN PAVOL II. 1999. *Jeseň života: Apoštolský list starším*. Bratislava: Don Bosco. ISBN 80-88933-39-0.

JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1995, ISBN 80-7162-097-1.

JÁN PAVOL II.: *Sacrae disciplinae leges*, Apoštolská konštitúcia, In: KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA, Latinsko-Slovenské vydanie, KBS, Bratislava 1996, ISBN 80-7162 -061-0.

JÁN PAVOL II.: *Sacri Canones*, Apoštolská konštitúcia, In: KODEKS KANONIV SCHIDNICH CERKOV. Latinsko – Ukrajinske vidannja, Vidavniectvo oo. Vasilijan, Rím 1993.

JÁN PAVOL II.: *Veritatis splendor*, Encyklika o základných otázkach cirkevnej nauky o mravnosti, SSV Trnava 1994, ISBN 80-7162-057-2.

JANKOVSKÝ, J.: *Etika pro pomáhající profese*, Triton, Praha 2003, ISBN 80-7234-329-6.

JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, Ľ.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, ISBN 978-80-7367-583-7.

JENKO, M. – GONZALEZ, L. – ALLEY, P. 2010. *Life Review in Critical Care*. [online]. In *Critical Care Nurse*. vol. 30, no. 1, s. 17–27 [cit. 03.02.2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.4037/ccn2010122>.

JOZEK, M. 2010. *Etické dilemy Pierra Abélarda*. Bratislava: Hajko a Hajková. 2010. 120 s. ISBN 978-80-8870075-3.

JURAŠEK, M. – LEVICKÁ, S. 2024. Aktuálne trendy a výzvy v sociálnej práci s azylantmi. In: VANSÁČ, P. (ed.). *Zborník z X. medzinárodnej vedeckej konferencie Aktuálne trendy a výzvy, problémy a dilemy v profesijnej praxi pracovníkov pomáhajúcich profesií*.

Michalovce: Wydawnictwo Katedry Filozofii Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie. ISBN 978-83-61087-89-2, s. 116–123.

KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava 1999, ISBN 80-7162-259-12007.

KENDEREŠOVÁ, E. 2016. Od identitárnej krízy po „stratenú generáciu“. In: *Medzi jednotlivosťou a pospolitosťou. Kam kráčaš demokracia. Košické politologické dialógy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. ISBN 978-80-8152-450-9, s. 451–463.

KIŠŠ, I. 2006. *Sociálna etika*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava. 2006. 388 s. ISBN 978-80-2232127-3.

KODYMOVÁ, P. 2016. Nekončící příběh. *Listy sociální práce*, roč. 4, č. 1. s.14 -15. Dostupné online: <https://www.listysp.cz/cz/ukazky/clanky/>

KOŠČ, S.: *Človek – tvor Boží spoločenský*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, Ružomberok 2007, ISBN 978-808084-227-7.

KOŠČ, S.: *Sociálna agenda Cirkvi*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku 2008, Ružomberok 2008, ISBN 978-808084-341-0.

KOVEROVÁ, Š. 2011. *Sociológia v sociálnej práci I*. 1. vydanie. Sládkovičovo. 2011. Vysoká škola Danubius. 2011. 160 s. ISBN 978-80-8926764-4.

KUSIN, V., ŠEBESTOVÁ, P., DRÁBIKOVÁ, J. 2015. *Etika v sociálnej práci a otázky ľudských práv a slobôd*. Bratislava: Vysoká škola Danubius. 2015. 192 s. ISBN 978-80-8167025-1.

LACA, S.: *Paliatívna a hospicová starostlivosť ako súčasť etiky života*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-89-4.

LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K.: *Popoluška, alebo etika slovenskej sociálnej práce*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-89-4.

LEVICKÁ, K.: *Etika v systéme vysokoškolskej prípravy sociálnych pracovníkov*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 2010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 413 s. ISBN 978-80-89271-89-4.

MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, Grada Publishing, Praha 2011, ISBN 978-80-247-3148-3.

MARIAŇSKI, J. 1998. Morálka ako sociálny fenomén. In GLUCHMAN, V. – DOKULIL, M. (eds.). *Teoretické otázky etika a morálky*. Etika I. Prešov : PVT, 1998. ISBN 80-88859-15-8. s. 27-42.

MATEL, A. 2022. *Etické milníky profesionalizácie sociálnej práce americká, československá a slovenská perspektíva*. Sociálna práca 21(6), 43-61 [cit. 03.02.2026]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/366383083_Eticke_milniky_profesionalizacie_sociale_prace_americka_ceskoslovenska_a_slovenska_perspektiva

MÁTEL, A. a kol. 2012. *Etika sociálnej práce*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. 264 s. ISBN 978-80-8132-045-3.

MATEL, A. a kol.: *Etika sociálnej práce*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, ISBN 978-8089271-85-6.

MÁTEL, A. *Etické milníky sociálnej práce a ľudské práva* [online]. In: PROHUMAN. 2022 [cit. 21. 4. 2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/eticke-milniky-socialnej-prace-a-ludske-prava>

MÁTEL, A. *Nový medzinárodný etický kódex sociálnej práce*. In: Prohuman [online]. [cit. 21.02.2026]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/novy-medzinarodny-eticky-kodex-socialnej-prace>

MÁTEL, A., MALÍŠKOVÁ, Z. 2016. *Etické kódexy a sociální práce*. 2. Vyd. Ústav sv. Jana N. Neumanna Příbram, VŠZaSP sv. Alžbety. 233 s. ISBN 978-80-906146-6-6.

MATEL, A.: *Aktualizácia etického kódexu sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky – základný náčrt*, In: MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – MÜHLPACHR, P. – ROMAN, T. 1010. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-89-4.

MÁTEL, Andrej. 2015. *Slovensko má nový etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce*. In: Sociální práce [online], 5/2015, Fakta, legislativa, dokumenty, Online články. 31. 12. 2015 [cit. 20.02.2026]. ISSN 1805-885X (online). Dostupné z: <https://socialniprace.cz/fakta-legislativa-dokumenty/slovensko-ma-novy-eticky-kodex-socialneho-pracovnika-a-asistenta-socialnej-prace/>

MÁTEL, Andrej. 2019. *Revízia slovenského etického kódexu*. In: Sociální práce [online], roč. 19, č. 2, 31. 5. 2019. ISSN 1213-6204 (print), ISSN 1805-885X (online). Dostupné z: <https://socialniprace.cz/fakta-legislativa-dokumenty/revizia-slovenskeho-etickeho-kodexu/>

MATOUŠEK, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. 2008. 272 s. ISBN 9788073673680.

MATOUŠEK, O. 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha : Portál. 2013. 400 s. ISBN 978-80-262-0213-4.

MIEDZGOVÁ, J., VARGOVÁ, D.: *Základy etiky*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Plygraf Print, spol. s r. o. Prešov 2007, ISBN 978-80-10-01203-9.

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce* [online]. Bratislava: MPSVR SR, 2015. [cit. 20. 2. 2026]. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/eticky-kodex_final-3.pdf

MRÁZ, M.: *Problém utrpenia a jeho riešenie v medicínskej etike*, Dobrá kniha, Trnava 2000, ISBN 80-7141-301-1.

NAGATA, K. – TANAKA, K. 2024. Components of Spirituality in Older Adults: A Phenomenological Study through Interviews Based on Dignity Therapy. In *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. vol. 38, no. 2, s. 476–486.

NEČASOVÁ, Mirka. 2001. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 98 s. ISBN 80-210-2673-1.

OLAH, M., SCHAVEL, M.: *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*, VŠZaSPsv. Alžbety Bratislava, Ústav sociálnych vied a zdravotníctva búl. P. P. Gojdiča Prešov 2006, ISBN 80-969449-9-1.

ONDRIOVÁ, I. 2021. *Etické problémy a dilemata*. Praha: Grada. 2021. 144 s. ISBN 978-802711696-6.

ONDRUŠOVÁ, Z. a kol. 2009. *Základy sociálnej práce*. 1. vydanie. Brno: MSD. 2009. 137 s. ISBN 978-80-7392-109-5.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE.: *Bible a morálka*, Kostelní Vydří, 2010, s. 159, 129.

PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRÁVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky* Cirkvi, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2008, ISBN 978-80 7162-725-8.

PAYNE, M. 2021. *Modern Social Work Theory*. 5. vydanie. Oxford University Press. 2021. 600 s. ISBN 978-0197568088.

PESCHKE, K-H.: *Křesťanská etika*, Vyšehrad, Praha 2004, ISBN 80-7021-718-9.

PETRO, M.: *Vybrané bioetické problémy v učení kresťanskej etiky*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2008, ISBN 978-80-8068-737-3.

PLACHÁ, J. 2016. *Etická výchova*. Praha: Computer Media. 2016. 272 s. ISBN 978-80-8744951-6.

POKORNÁ, A.: *Efektivní komunikační techniky v ošetrovatelství*. 1. vydání. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelekárských zdravotnických oborů ve spolupráci s LF MU 2006, ISBN 80-7013-440-2.

RAJSKÝ, A., 2021. *Etika*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2021. 160 s. ISBN: 978-80-568-0418-6.

RATZINGER, J. BENEDIKT XVI.: *Chválareč na svedomie*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2010, ISBN 978-80-7162-845-3.

REAMER, F. G., 2014. *The Evolution of Social Work Ethics: Bearing Witness. Advances in Social Work*, 15. Dostupné na internete: file:///C:/Users/matya/Downloads/madamek,+Journal+manager,+Reamer_Ethics+final.pdf

ROHÁČ, J. – DANCÁK, P.: *Kapitoly o práve a etike*, VŠZ ÚSVaZ búl. P.P. Gojdiča v Prešove 2009, ISBN 978-80-89271-73-3.

SENÁRIKOVÁ, Zuzana. 2013. *Etické rozhodovanie v sociálnej práci*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-558-0267-1.

SCHAVEL, M. a kol.: *Sociálna prevencia*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2010, ISBN 978-80-89271-22-1.

SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. *Etický kódex výkonu sociálnej práce* [online]. Bratislava: SKSP a ASP, 2024. [cit. 20.02.2026]. Dostupné na: https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2025/01/Etický-kodex-vykonu-socialnej-prace_2024_FINAL.pdf

SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v Slovenskej republike: 2. revízia*. [online], Bratislava: SKSPaASP, 2021. [cit. 21. 3. 2026]. Dostupné online: <https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2024/11/eticky-kodex-revizia-2021.pdf>

SLOVENSKÁ KOMORA SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A ASISTENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE. (2017). *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce*. Bratislava: Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. [online].

[cit. 21.01.2026]. Dostupné na internete: <https://www.socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2025/01/Etický-kodex-2017.pdf>

SMREKOVÁ, D., PAVLOVIČOVÁ, Z.: *Dvojznačnosť etických pojmov*, Filozofický ústav SAV, Bratislava 2009, ISBN 978-80-8084-605-3.

SPAEMANN, R. 1995. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0484-2.

STRIEŽENEC, Š.: *Slovník sociálneho pracovníka*, Trnava: AD 1996, ISBN 80-967589-0-X.

STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava Tripsoft, 2006, ISBN 80-969390-4-1.

SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA, Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1998, ISBN 80-7162-236-2.

SÝKOROVÁ, K. 2008. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. 2008. 94 s. SBN 978- 80-7372-323-1.

ŠIMEK, J. 2015. *Lékařská etika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5306-5.

ŠMAJC J. A KOL. 2012. *Etika, ekonomika, příroda*. 1. vyd. Praha : GRADA. 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-4293-9.

ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie - etika*, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešov 1991.

ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - novovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981.

ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - stredovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981.

ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie - starovek*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1981.

ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu*, Řím 1983.

ŠPRUNK, K.: *Tomáš Akvinský o zákonech v Teologické sumě*, Praha Krystal OP, 2003, ISBN 978-80-859295-91.

THOMPSON, M.: *Přehled etiky*, Praha:Portal 2004, ISBN 80-7178-806-6.

THOMPSON, N. 2016. *Professional Social Worker*. Bloomsbury Publishing. 2016. 296 s. ISBN 1137586702.

TIRPÁK, P.: *Rodinná výchova*, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2010, ISBN 978-80-555-0142-0.

TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print Prešov 2007, 572 s. ISBN 978-80-969419-8-8.

TOMEŠ, I. a kol. *Rozvoj hospicové péče a její bariéry*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-2941-4.

TRETERA, J. R.: *Cirkevní právo*. Praha : Jan Krigl nakladatelství, 1993, ISBN 80-04-21189-5.

UHÁĽ, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, Košice 2006, ISBN 80-89089-49-6.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 1992.

VAJDA, J.: *Úvod do etiky*, Enigma, Nitra 2004, ISBN 80-89132-12-X.

VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. 3. vyd. Praha: Portál. 386 s. ISBN 978-80-262-0212-7.

VOJTEK, Š.: *Spravodlivosť základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 2004, ISBN 80-88741-51-3.

VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV, 1948.

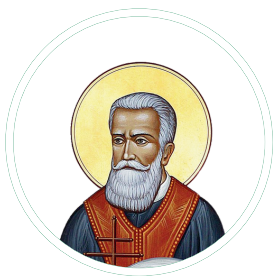
VYBÍRAL, Z.: *Psychologie lidské komunikace*, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-291-2.

VYTERNA, L. 2018. *Morální odpovědnost a svědomí sociálního pracovníka podle Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky*. Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta.

WILLIAMS, B. 2021. *Morálka*. Praha: Filozofický ústav AV ČR. 2021. 85 s. ISBN 978-80-7298569-2.

Zákon 448/2008 Z. z. o sociálních službách a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) v znění neskorších předpisů.

Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociální práci a o podmínkách na výkon některých odborných činností v oblasti sociálních věcí a rodiny a o změně a doplnění některých zákonů.

ISBN 978-80-8132-328-7
EAN 9788081323287